

SOSIAALIHUOLTOLAKI

SOVELTAMISOPAS

Opas on päivitetty 7.12.2016

Sosiaali- ja terveysministeriö

Sisällys

JOHDANTO.....	3
SOSIAALIHUOLTOLAKI (1301/2014).....	5
1 luku – Yleiset säännökset	5
1 § Lain tarkoitus.....	5
2 § Soveltamisala	6
3 § Määritelmät	11
4 § Asiakkaan etu.....	15
5 § Lapsen etu	17
2 luku – Hyvinvoinnin edistäminen.....	18
6 § Neuvonta ja ohjaus	18
7 § Rakenteellinen sosiaalityö.....	19
8 § Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen.....	20
9 § Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen.....	21
10 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi.....	21
3 luku – Sosiaalipalvelut.....	22
11 § Tuen tarpeet.....	22
12 § Välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaaminen	30
13 § Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen.....	31
14 § Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut	32
15 § Sosiaalityö	34
16 § Sosiaaliohjaus.....	35
17 § Sosiaalinen kuntoutus.....	36
18 § Perhetyö.....	38
19 § Kotipalvelu	40
20 § Kotihoito.....	42
21 § Asumispalvelut.....	43
22 § Laitospalvelut	48
23 § Liikkumista tukevat palvelut	49
24 § Päihdetyö.....	51
25 § Mielenterveystyö	53
26 § Kasvatus- ja perheneuvonta.....	55
27 § Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta.....	57
27 a § Lastenvalvoja (22.4.2016/292).....	60
27 b § Omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön vapaa (29.6.2016/512)	60
28 § Muut sosiaalipalvelut	62
29 § Sosiaalipäivystys	62
4 luku – Sosiaalihuollon toteuttaminen.....	65
30 § Keskeiset periaatteet.....	65
31 § Asiakkaan kuuleminen ja oikeus saada selvitys eri vaihtoehdoista	68
32 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset.....	69
33 § Sosiaalihuollon saatavuus ja saavutettavuus	71
34 § Sosiaalihuollon asiakkuuden alkaminen ja päättyminen.....	72
35 § Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi.....	73
36 § Palvelutarpeen arviointi.....	76

37 §	Palvelutarpeen arvioinnin sisältö.....	83
38 §	Palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti.....	83
39 §	Asiakassuunnitelma.....	84
40 §	Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta	87
41 §	Monialainen yhteistyö	89
42 §	Omatyöntekijä	91
43 §	Läheisverkoston kartoittaminen	93
44 §	Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen	94
45 §	Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano	95
46 §	Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset	97
46 a §	Sosiaalihuollon johtaminen (22.4.2016/292).....	99
5 luku	– Palvelujen laadun varmistaminen	101
47 §	Omavalvonta	101
48 §	Henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus	102
49 §	Toimenpiteet ilmoituksen johdosta	103
49 a §	Henkilöstö (22.4.2016/292).....	103
6 luku	– Muutoksenhaku.....	104
50 §	Oikaisuvaatimus	104
51 §	Valitus hallinto-oikeuteen	104
52 §	Täytäntöönpano	104
53 §	Valituslupa	105
54 §	Hallintoriita-asia.....	105
7 luku	– Erinäiset säännökset	106
55 §	Suhde muihin lakeihin.....	106
56 §	Asiakasmaksut.....	106
57 §	Sosiaalihuollon järjestämisen henkilöllinen soveltamisala	107
58 §	Kiireellisen laitoshuollon järjestäminen.....	107
59 §	Henkilön siirtäminen omaan kuntaan.....	108
60 §	Toisen kunnan sosiaalipalvelujen ja hoitopaikan hakeminen.....	108
61 §	Voimaantulo.....	108
	Terveydenhuoltolain sote-yhteistyötä tukevia säännöksiä.....	110
	Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut (THL 8 a §).....	110
	Hoito- ja palvelusuunnitelman tekeminen määräajassa (THL 24 §)	111
	Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyö (THL 32 §)	111
	Terveydenhuollon palvelut lastensuojelun asiakkaille (THL 69 §).....	112
LIITE 1	– Sosiaalihuoltolaki (710/1982)	113

JOHDANTO

Vuoden 2015 huhtikuun alusta tuli voimaan uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Sosiaalihuoltolaissa säädetään sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä muista sosiaalihuollon kunnallisista tehtävistä ja palveluista sekä niiden toteuttamisesta. Laki koskee kaikkia asiakkaita lapsista vanhuksiin. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalipalvelujen saamiseen, on sovellettava niitä säännöksiä, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua.

Lain tarkoituksena on vahvistaa peruspalveluja ja vähentää sitä kautta korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Tavoitteena on madaltaa tuen hakemisen kynnyistä järjestämällä sosiaalipalveluja muiden peruspalvelujen yhteydessä. Koska korjaavien toimenpiteiden tarve ei vähene välittömästi, uudistuksen toteuttamiseen on varattu valtionosuutta. Laki edellyttää, että kunnat varaavat riittävät resurssit palvelujen toteuttamiseen ja että kuntalaisille kerrotaan selkeästi, mihin heillä on oikeus ja mistä palveluja ja apua voi hakea. Uudistuksen toteuttamista tuetaan myös hallituksen kärkihankkeiden avulla. Muun muassa *Lapsi- ja perhepalvelujen (LAPE)* ja *Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaiken ikäisten omaishoitoa* -muutosohjelmien (I&O) avulla tuetaan kuntia kohti asiakaslähtöisiä, yhteen sovitettuja, oikea-aikaisia, tarpeenmukaisia ja kustannusten kasvua hillitseviä palveluja. LAPE -muutosohjelmassa uudistuksen painopiste on ennalta ehkäisevissä ja varhaisen tuen palveluissa.

Sosiaalihuoltolain voimaantulon yhteydessä muutoksia tuli muun muassa lastensuojelulakiin, terveydenhuoltolakiin, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin sekä lapsen elatuksesta annettuun lakiin. Palveluseteliä koskevat sosiaalihuoltolain erillissäännökset on kumottu. Palvelusetelistä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetussa laissa.

Uuteen sosiaalihuoltolakiin ja sen yhteydessä eduskunnan käsiteltäviksi annettuihin lakeihin ei sisällytetty sellaisia säännöksiä, jotka ovat siirtymässä valmisteilla oleviin lakeihin. Nämä säännökset pidetään edelleen voimassa vanhassa sosiaalihuoltolaissa kunnes siirto uuteen lakiin tapahtuu. Tällaisia säännöksiä ovat muun muassa sosiaalihuoltolain 41 §, joka koskee oikeutta päästä asiakkaan asuntoon sekä vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa ja työtoimintaa koskevat 27 d ja 27 e §. Lisäksi vanhaan sosiaalihuoltolakiin jäivät toistaiseksi voimaan 40 § sekä luvut 2, 5 ja 8, joihin sisältyvistä asioista on tarkoitus säätää sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistuksen yhteydessä.

Tämä opas perustuu hallituksen esitykseen eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 164/2014 vp). Lakiehdotuksiin eduskuntakäsittelyssä tehdyt muutokset ja muutoksiin liittyvät perustelut ilmenevät eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnöstä (StVM 27/2014). Sosiaalihuoltolain lisäksi oppaassa käsitellään muun muassa lastensuojelulakiin ja terveydenhuoltolakiin tulleita muutoksia. Oppaan liitteenä ovat vanhaan sosiaalihuoltolakiin toistaiseksi voimaan jätetyt säännökset. Oppaassa on otettu huomioon ennen 9/2016 voimaan tulleet lakimuutokset ja se sisältää tietoja syksyllä 2016 vireillä olevista muutoksista.

Oppaan tekemisessä on hyödynnetty valtakunnallisella koulutuskierröksellä tehtyjä ja sosiaali- ja terveysministeriöön lähetettyjä kysymyksiä ja kommentteja. Opasta täydentää kysymys- ja vastauspalsta. Uudistusta koskeva aineisto on koottu verkkosivuille (<http://www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki>). Sieltä löytyvät muun muassa useimmat kysytyt kysymykset vastauksineen, koulutuksissa esitetyt diat sekä linkkejä koulutukseen.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

1 luku – Yleiset säännökset

1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

- 1) edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta;
- 2) vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta;
- 3) turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet;
- 4) edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa;
- 5) parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä 1—4 kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta. Sosiaalihuollon toimin vaikutetaan ennen kaikkea väestön sosiaaliseen hyvinvointiin ja turvallisuuteen sekä toimintakykyyn ja osallisuuteen. Terveysten edistämiseen kohdistuvat vaikutukset ovat yleensä välillisiä.

Sosiaalihuollolla on luonteensa vuoksi erityinen rooli eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentämisessä. Lain yhtenä päämääränä on tarpeenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalvelujen saaminen yhdenvertaisin perustein. Perustuslain 19 §:n 3 momentti velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet sekä edistämään väestön terveyttä. Palvelujen riittävyttä arvioitaessa lähtökohtana pidetään yleisesti sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Ensisijaista on kuitenkin hyvinvoinnin edistäminen ennaltaehkäisevästi yleisin koko väestöön kohdistuvien toimin. Hyvinvoinnin edistämisestä ja rakenteellisesta sosiaalityöstä säädetään sosiaalihuoltolain 2 luvussa.

Asiakaslähtöisyys on yksi keskeisimmistä lain valmistelua linjanneista periaatteista. Asiakaslähtöisyydessä on kyse sosiaalihuollon toiminnan arvoperustasta, jonka mukaan jokainen asiakas kohdataan ihmisarvoisena yksilönä. Asiakaslähtöisyyden keskeinen ominaisuus on, ettei palveluja järjestetä pelkästään organisaation, vaan juuri asiakkaan tarpeista lähtien mahdollisimman toimiviksi. Asiakaslähtöisessä toiminnassa asiakas osallistuu itse alusta asti palvelutoiminnan suunnitteluun yhdessä palvelun tarjoajien kanssa. Asiakaslähtöisen palvelutoiminnan tulee alkaa asiakkaan esittämistä asioista. Tämä edellyttää asiakkaalta ja palvelutarjoajalta vuoropuhelua ja yhteisymmärrystä siitä, miten asiakkaan tarpeet voidaan olemassa olevien palvelumahdollisuuksien kannalta tyydyttää parhaalla mahdollisella tavalla. Asiakaslähtöisyyden toteutumisen kannalta keskeisessä asemassa ovat hyvä palvelu ja kohtelu sosiaalihuollossa. Jos asiakas ei saa tietoa omista oikeuksistaan, eikä hänen yksilöllistä tilannettaan huomioida, ei asiakaslähtöisyys voi toteutua.

Edellä kuvattujen tavoitteiden toteuttaminen vaatii useiden eri tahojen laajaa yhteistyötä. Lain yhtenä tavoitteena on luoda edellytykset tällaisen yhteistyön syntymiselle. Sosiaalihuollon

toimintaedellytykset koostuvat siihen varatuista riittävästä määrärahoista, riittävästä, osaavasta ja oikein kohdennetusta henkilöstöstä, toimivasta johtamisesta sekä asianmukaisista toimitiloista ja toimintavälineistä. Toimintaedellytysten ohella ja niiden vahvistamisessa erityinen merkitys on toimialojen välillä ja eri toimijoiden kesken tehtävällä yhteistyöllä.

2 § Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä. Sosiaalihuoltoon sisältyvät sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yleis- ja erityislainsäädännön mukaiset sosiaalihuollon tehtävät ja palvelut. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalihuollon saamiseen, on sovellettava niitä säännöksiä, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa tai kun asiakas muutoin tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja on sovellettava niitä sosiaali- ja terveydenhuollon säännöksiä, jotka asiakkaan edun mukaisesti parhaiten turvaavat tuen tarpeita vastaavat palvelut ja lääketieteellisen tarpeen mukaisen hoidon.

Kunnallisen sosiaalihuollon sisältö

Uutta sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuolto on uudessa sosiaalihuoltolaissa määritelty siten, että siihen sisältyvät sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen, sekä eri laeissa määritellyt sosiaalihuollon tehtävät ja palvelut. Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä luetellaan sosiaalihuoltoon kuuluvat palvelut. Sosiaalihuoltolain 3 luvussa määritellään muun muassa kotipalvelun, asumispalvelujen sekä kasvatus- ja perheneuvonnan sisältö. Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä luetellaan lisäksi ne lait, joissa sosiaalihuoltolain lisäksi säädetään sosiaalipalvelujen sisällöstä ja oikeudesta palvelujen saamiseen. Erityislaeissa säädetään muun muassa toimeentulotuesta, vammaispalveluista, lastensuojelusta, oppilaitosten kuraattoripalveluista sekä lastenvalvojien palveluista.

Lakien etusijajärjestys

Lakien soveltamisen etusijajärjestyksen ratkaisemisessa sääntönä on, että alaltaan rajoitetulla erityissäännöksellä on etusija samaa kysymystä sääntelevään yleissääntöön nähden. Sosiaalioikeudessa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yleishallinto-oikeuden säädöksen ja sosiaalioikeuden erityislainsäädännön ollessa keskenään ristiriitaisia, erityislainsäädännölle annetaan etusija. Normiristiriidan ratkaisusääntönä ei ole kuitenkaan katsottu pätevän tilanteissa, joissa kyse on sosiaalihuoltolain suhteesta erityisryhmien palveluja sääntelevien lakien aineellisiin säännöksiin, vaan erityisryhmienkin tarpeisiin on ensisijassa pyrittävä vastaamaan sosiaalihuoltolain sääntelemillä yleisillä sosiaalipalveluilla. Jos nämä osoittautuvat riittämättömiksi, mahdottomiksi tai epätarkoituksenmukaisiksi, on palvelut järjestettävä erityislain nojalla. Esimerkiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987), jäljempänä *vammaispalvelulaki*, 4 §:n mukaan mainitun lain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään, jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai

tukitoimia muun lain nojalla. Vaikka yleislain säännökset, esimerkiksi asumispalveluja koskien, sinänsä mahdollistaisivat vammaisten henkilöiden palvelutarpeisiin vastaamisen, on asiakkaan edun mukaisuuden periaate ohjannut järjestämään palveluja vammaispalvelulaissa subjektiivisena oikeutena turvattuna palveluasumisena, joka on asiakasmaksulainsäädännössä säädetty maksuttomaksi.

Koska eri lakien soveltamisesta on käytännössä aiheutunut tulkintaongelmia, asiakkaan edun periaate on kirjattu sosiaalihuoltolain 2 §:än ja asiakkaan etua arvioitaessa huomioitavat seikat määritellään sosiaalihuoltolain 4–5 §:ssä. Pohdittaessa, mikä lainsäädännös tulee sovellettavaksi, on aina valittava se säännös, joka parhaiten toteuttaa asiakkaan etua. Periaatetta on sovellettava silloin, kun tietty sosiaalipalvelu voitaisiin myöntää kahden eri lainsäädännön perusteella tai jos asiakkaan kohtelusta on erilaisia säännöksiä. Laissa säädetty periaate koskee myös tilanteita, joissa on kyse valinnasta sosiaali- ja terveystalvelun kesken. Tällöin arvioinnissa on otettava huomioon sekä hoidon että tuen tarve.

Eri palvelujen toteuttamista koskevat säännökset

Sosiaalihuoltolain 4 luku sisältää sosiaalihuollon toteuttamista koskevia säännöksiä, joita on sovellettava paitsi sosiaalihuoltolaissa määritellyissä palveluissa myös erityislainsäädännön mukaisissa palveluissa, ellei toisin ole säädetty.

Kun kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oleva henkilö saa tiedon sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, kiireellisen avun tarve on arvioitava välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi kokonaisvaltaisesti. Asiakkuuden alussa tehtävä palvelutarpeen arviointi on yksi niistä toimenpiteistä, jolla sosiaalihuollon palveluja on tarkoitus siirtää kohti varhaista tukea. Keskeistä on, että jo asiakkuuden alkuvaiheessa selvitetään, minkä tyyppisistä tarpeista on kyse ja mitkä tahot ovat vastuussa palvelukokonaisuuden muodostamisesta. Lain tarkoituksena on, ettei henkilö jää ilman tarvitsemaansa apua sen tähden, ettei ole hakenut oikeaa palvelua. Esimerkiksi henkilö, jolla on päihde- tai mielenterveysongelmia voi tarvita muita sosiaalipalveluja, vaikka ei olisikaan oikeutettu saamaan toimeentulotukea.

Sosiaalihuoltolaissa ei ole säädetty, minkä palvelun toteuttamisesta vastaava taho vastaa palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä. Siltä osin kuin erityislainsäädännössä ei ole tarkentavia säännöksiä, sosiaalihuoltolaki jättää kunnille mahdollisuuden harkita, missä yksikössä arviointi yksittäistapauksessa toteutetaan. Asiakkaan edun mukaista on, että työntekijöiden vaihtuvuutta prosessin eri vaiheissa pyritään välttämään. Usein on tarkoituksenmukaista, että palvelutarpeen arviointi toteutetaan siellä, minne asiakas on itse hakeutunut tai ohjattu palveluja saamaan. On myös mahdollista toteuttaa palvelutarpeen arviointeja keskitetysti moniammatillisissa yksiköissä.

Monialaisesta yhteistyöstä säädetään sosiaalihuoltolain 41 §:ssä. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Osallistuminen on toteutettava noudattaen, mitä sosiaalihuoltolaissa säädetään asiakkaan edusta. Työskentely tulee toteuttaa siten, että se turvaa asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa. Tekemiseen osallistuminen ei tarkoita jaettua vastuuta tekemisestä, vaan asiakirjan tekemisestä vastaa se sosiaalihuollon viranomainen, joka on pyytänyt muita osallistumaan arvioinnin tai asiakassuunnitelman tekemiseen. Moniammatillisen arvioinnin kehittäminen ja vahvistaminen valtakunnallisesti on myös LAPE-hankkeen keskeinen tavoite.

Uuden sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saada omatyöntekijä koko sosiaalihuollon asiakkuuden ajaksi. Tarkoituksena on varmistaa, ettei henkilö jää ilman tarvitsemiaan palveluja. Omatyöntekijä on nimettävä viimeistään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Luontevinta on nimetä työntekijä, jonka kanssa asiakas olisi muutoinkin yhteydessä. Omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuoltolain ja vammaislainsäädännön soveltamisesta

Sosiaalihuoltolain 1 §:n mukaisesti lain tarkoituksena on muun muassa vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta sekä turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut. Jos henkilöllä on muun lain nojalla oikeus sosiaalihuollon saamiseen, sosiaalihuoltolain 2 §:n mukaisesti on sovellettava niitä säännöksiä, jotka toteuttavat parhaiten asiakkaan etua. Sosiaalihuoltolakia ei siis saa soveltaa siten, että se johtaisi asiakkaan edun kannalta huonompaan lopputulokseen kuin erityislainsäädännön soveltaminen. Sosiaalihuoltolailla ei muuteta voimassa olevan vammaispalvelulain soveltamiskäytäntöä, joka liittyy henkilökohtaisen avun myöntämiseen ulkomaanmatkoille eikä oikeutta saada sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaissa maksuttomaksi säädettyjä vammaispalveluja. Sen sijaan uusi sosiaalihuoltolaki turvaa entistä lakia paremmin niiden asiakkaiden palvelujen saamisen, jotka eivät ole oikeutettuja palvelujen saamiseen vammaislainsäädännön perusteella. Kaikilla asiakkailla on esimerkiksi oikeus saada omatyöntekijä.

Sosiaalihuoltolaki sisältää useita säännöksiä, joilla pyritään varmistamaan, että haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat saavat riittävästi tukea, jotta heille saataisiin annettua heidän tarvitsemansa palvelut. Sosiaalihuoltolain mukaista erityistä tukea koskevien säännösten soveltamista tulee arvioida muun muassa siinä vaiheessa, kun asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointi ja valitaan omatyöntekijä. Kehitysvammaisten henkilöiden palvelujen saaminen turvataan pääsääntöisesti kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977, jäljempänä *kehitysvammalaki*) mukaisen moniammatillisesti tehtävän erityishuolto-ohjelman kautta. Erityishuolto-ohjelmat on edelleen laadittava siten kuin kehitysvammalaissa säädetään. Esimerkiksi vammaispalvelulaissa määritelty vaikeavammaisuus ei sellaisenaan ole peruste soveltaa sosiaalihuoltolain mukaista erityistä tukea koskevia säännöksiä, sillä vaikeakaan vammaisuus ei välttämättä aiheuta sitä, että henkilön olisi vaikea hakea ja saada palveluja. Olennaista on, että kunnassa noudatetaan yleisiä menettelysäännöksiä ja asiakas saa tietoa niistä palveluista, joita hänelle voidaan tarjota tai hänellä on oikeus saada yleis- tai erityislainsäädännön perusteella.

Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelu

Sosiaalihuoltolain voimaantumisen jälkeen asiakasmäärät lastensuojelussa ovat alkaneet vähentyä, kun ehkäiseviä palveluja kuten perhetyötä ja kotipalvelua on mahdollista saada ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tämä on antanut kunnille mahdollisuuden toimia siten, että lastensuojelussa on riittävästi osaavia työntekijöitä suhteessa asiakasmääriin. Ehkäisevien palvelujen lisääminen ja lastensuojelutyön oikea resursointi vähentävät raskaiden korjaavien lastensuojelutoimien tarvetta.

Valvonnassa olettamana on, että sosiaalityöntekijät pystyvät tekemään lastensuojelutyötä laadukkaasti ja lainmukaisesti, jos asiakkaita on 30–40 yhtä työntekijää kohden. Jos asiakkaita on merkittävästi enemmän, kunnassa on selvitettävä, miten lastensuojelun lakisääteisistä tehtävistä selviydytään. Apuna voidaan käyttää lastensuojelun laatusuosituksissa esitettyjä kriteerejä. Niiden mukaan työyhteisöissä selvennetään se, mikä on sopiva henkilöstömäärä ja asiakkaan käytettävissä oleva aika työn tekemiseen. Kunnissa on tärkeää ylläpitää seurantajärjestelmiä, joiden avulla esimies voi seurata muitakin työmäärään vaikuttavia tekijöitä kuten huostaanottojen tai sijoitusten määrää työntekijää kohden, työntekijän työssäoloaikaa ja sitä kautta perheiden tuntemista taikka lasten lukumäärää perheessä. Henkilöstömitoitus voi vaihdella myös sen mukaan, mikä on sosiaalityöntekijöiden ja muiden sosiaalihuollon ammattihenkilöiden välinen työnjako.

Lastensuojelulaki on voimakkaasti lapsen etua turvaava laki. Tästä johtuen sosiaalihuoltolakiin on sisällytetty paljon sellaisia säännöksiä, jotka aiemmin turvasivat vain lastensuojelun asiakkaana olleiden lasten asemaa. Jos lastensuojelulaissa on jo lapsen etua turvaava säännös, ei vastaava sosiaalihuoltolain mukainen säännös tule sovellettavaksi. Esimerkiksi lastensuojelulaki edellyttää, että nimetään lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun vastuusosiaalityöntekijän lisäksi ei tarvitse erikseen nimetä sosiaalihuoltolain mukaista omatyöntekijää.

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun lastensuojelun työntekijä on muutoin saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Arvioitaessa, milloin kyseessä on lastensuojeluasia, olennaista ei ole se, miten asia on tullut vireille vaan lapsesta saatujen tietojen sisältö. Vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi on tehtävä sekä lastensuojeluasioissa että silloin kun arvioidaan muiden perhepalvelujen tarvetta. Jos kyseessä on lastensuojeluasia, sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin tekemisen yhteydessä lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen. Kahta erillistä arviointia ei siis tehdä, vaan lastensuojelun tarve selvitetään tarvittaessa samalla kun palvelutarpeen arviointia tehdään. Arvio lastensuojelun tarpeesta voidaan jättää tekemättä vain, jos asia on selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.

Vastaavasti kuin vammaispalveluissa, kun asiakkaalle tehdään suunnitelmaa, on mahdollista soveltaa rinnan sekä erityislakia että sosiaalihuoltolakia. Olennaista on, että lakien soveltaminen yhdessä johtaa asiakkaan edun mukaiseen lopputulokseen. Suunnitelmia koskevien säännösten uudistaminen ja yhdenmukaistaminen on parhaillaan vireillä.

Sosiaalihuoltolain säännökset, jotka koskevat erityistä tukea tarvitsevia lapsia, eivät yleensä tule sovellettaviksi, kun kyseessä on lastensuojelun asiakas. Näin sen vuoksi, että lastensuojelulaki sisältää jo valmiiksi vastaavanlaiset lapsen etua turvaavat säännökset. Poikkeuksena on päätöksentekoa koskeva sosiaalihuoltolain 46 §, jolla turvataan erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelujen saatavuus. Säännöstä on sovellettava myös lastensuojelun asiakkaisiin.

Sosiaalihuoltolaki ja vanhuspalvelulaki

Sosiaalihuoltolaki sisältää kaikkien väestöryhmien tarvitsemia palveluja ja sitä sovelletaan myös vanhuspalveluissa. Palvelujen lisäksi vanhustenhuollossa on sovellettava myös esimerkiksi 4 luvun mukaisia sosiaalihuollon toteuttamista koskevia säännöksiä, ellei vanhuspalvelulaissa ole vastaavaa korvaavaa säännöstä. Vanhuspalvelulaki on säädetty ennen uutta sosiaalihuoltolakia ja sisältää useita säännöksiä, jotka vastaavat sosiaalihuoltolaissa olevaa sääntelyä. Parhailaan eduskunnan käsittelyssä on hallituksen esitys, jossa ehdotetaan lakien yhdenmukaistamista. Muun muassa vanhuspalvelulain vastuuyöntekijä korvattaisiin sosiaalihuoltolain mukaisella omatyöntekijällä. Muutoksen ei arvioida aiheuttavan suurta muutosta käytäntöön.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

Sekä sosiaalihuoltolaki että terveydenhuoltolaki (1326/2010) sisältävät säännökset, joissa määritellään, milloin tiettyyn palveluun tai tietyn toimintayksikön toimintaan sovelletaan sosiaalihuollon ja milloin terveydenhuollon lainsäädäntöä. Säännökset koskevat sekä palveluntuottajan hallitsemissa tiloissa annettavia palveluja että asiakkaan kotiin tuotavia palveluja kuten kotipalveluja ja kotisairaanhoidoa. Toiminta voi olla joko julkisen tai yksityisen palveluntuottajan ylläpitämää. Tyypillisiä säännöksessä tarkoitettuja palveluja ovat esimerkiksi päihdepalvelut sekä perheneuvoloiden palvelut.

Päätöksentekomenettely, muutoksenhakuoikeus sekä potilaan ja asiakkaan asema ja oikeudet ovat erilaisia ja perustuvat eri lainsäädäntöön riippuen siitä järjestetäänkö palvelua sosiaalipalveluna vai terveydenhuollon palveluna. Säännöksillä korostetaan sitä, että lainsäädäntöä on sovellettava asiakkaan ja potilaan edun mukaisesti riippumatta siitä toteutetaanko henkilön tarvitsemia palveluja yhteisissä yksiköissä tai erikseen.

Lainsäädäntöjen sisältöjä pyritään kehittämään siten, ettei niihin jäisi eroavaisuuksia, jotka eivät perustu toiminnan erilaiseen luonteeseen. Kaikilta osin lainsäädäntöjä ei kuitenkaan ole mahdollista saada täysin yhdenmukaisiksi. Terveydenhuolto on luonteeltaan tosiasiallista toimintaa, jossa ei tehdä muutoksenhakukelpoisia hallintopäätöksiä. Sosiaalihuolto sen sijaan perustuu keskeisiltä osin hallintopäätöksiin. Esimerkiksi päihdehuollossa laitoksissa toteutettu kuntoutus voi olla luonteeltaan sekä lääkinnällistä että sosiaalista kuntoutusta. Apulaisoikeuskansleri on eri päihdehuollon yksiköihin tekemiensä tutustumis- ja tarkastuskäyntien perusteella katsonut, että sosiaali- ja terveysministeriön alaisessa hallinnossa on epätietoisuutta kiireettömän hoidon hoitoon pääsyn eli hoitotakuun soveltumisesta päihdetyöhön ja sen rajoista, ja että tilannetta ei voida pitää tyydyttävänä yhdenvertaisten terveystalvelujen saamisen suhteen. Lakiuudistuksella tilannetta on

selkiytetty. Riippumatta siitä, onko toiminta organisoitu sosiaali- vai terveydenhuollon toimintayksikköön, kysymys on terveydenhuollosta, jos henkilö saa palveluja lääketieteellisin perustein ja sosiaalihuollon palveluista silloin, kun palvelu perustuu sosiaalihuollon lainsäädännössä säädetyn edellytyksin arvioituun palvelutarpeeseen ja palvelun myöntämisen kriteereihin. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että terveydenhuollon hoitotakuu ei koske ainoastaan opioidiriippuvaisten hoitoa, vaan sitä on sovellettava kaikkiin päihdehoitoa tarvitseviin asiakkaisiin.

Lainsäädännössä on lisäksi otettu huomioon tilanteet, joissa sekä sosiaali- että terveydenhuollon palvelut soveltuvat henkilön auttamiseen. Näissäkin tilanteissa on toimittava asiakkaan edun mukaisesti ja valittava palvelut soveltaen niitä säännöksiä, jotka parhaiten vastaavat asiakkaan etua ja lääketieteellisen tarpeen mukaista hoitoa. Asiakkaan edun mukaista ei ole, että palvelu luokitellaan sosiaalihuollon palveluksi, jotta hoitotakuuta ei tarvitsisi noudattaa. Palvelua ei myöskään saa määritellä terveydenhuolloksi, jotta asiakas ei saisi valituskelpoista päätöstä.

Jos on epäselvyyttä siitä, kumman sektorin lainsäädäntöä tulisi noudattaa, on aina valittava ne säännökset, jotka paremmin toteuttavat asiakkaan etua ja lääketieteellisen tarpeen mukaista hoitoa. Terveydenhuoltolain mukaista hoitotakuuta koskevia säännöksiä on sovellettava terveydenhuollossa, vaikka terveydenhuoltoa toteutettaisiin sosiaalihuollon yksikössä tai sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa.

Yksityinen sosiaalihuolto

Vaikka sosiaalihuoltolain soveltamisala rajoittuu kunnalliseen sosiaalihuoltoon, sovelletaan palveluja koskevia säännöksiä myös yksityisiin tahoihin siten kuin yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa (922/2011) säädetään. Lain 2 §:n mukaan yksityisen sosiaalipalvelujen toteuttamisesta on voimassa, mitä sosiaalihuollon asiakaslaisissa ja muutoin sosiaalipalveluista säädetään. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 302/2010 vp) perustelujen mukaan tarkoituksena on turvata palvelujen yhdenmukainen laatu. Julkista valtaa yksityisissä palveluissa voidaan käyttää vain, jos niin on erikseen säädetty.

3 § Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

- 1) sosiaalipalveluilla kunnallisia sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja sekä muita toimia, joilla sosiaalihuollon ammattihenkilöt ja muu asiakastyöhön osallistuva henkilöstö edistävät ja ylläpitävät yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta; (22.4.2016/292)
- 2) asiakkaalla sosiaalihuoltoa hakevaa tai käyttävää taikka tahdostaan riippumatta sen kohteena olevaa henkilöä;
- 3) erityistä tukea tarvitsevalla henkilöllä ja asiakkaalla henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemaansa sosiaali- ja terveystalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin

ikäntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), jäljempänä vanhuspalvelulaki, 3 §:ssä säädetään;

4) lapsella alle 18-vuotiaasta henkilöllä;

5) nuorella 18—24-vuotiaasta henkilöllä;

6) erityistä tukea tarvitsevalla lapsella lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa 3 kohdassa mainituista syistä.

Sosiaalipalvelut

Sosiaalipalveluilla edistetään sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta. Yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä edistetään myös muiden hallinnonalojen toimenpitein usein yhteistyössä sosiaalihuollon kanssa. Sosiaalipalveluja ovat sosiaalihuollon ammattihenkilöiden yhteistyössä muun asiakastyöhön osallistuvan henkilöstön kanssa toteuttamat palvelut. Sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukaan laillistettuja ammattihenkilöitä ovat sosiaalityöntekijä, sosionomi ja geronomi. Lisäksi valtioneuvoston asetuksella säädetään nimikesuojatun ammattihenkilön tehtävissä toimivalta henkilöltä vaadittavasta riittävästä koulutuksesta. Valtioneuvoston asetuksen mukaan nimikesuojattuja ammattinimikkeitä ovat lähihoitaja sekä lähihoitajan tutkintoa edeltäneen kouluasteisen tutkinnon suorittaneet kehitysvammahoitaja ja kodinhoitaja. Sosiaalipalveluja ovat sellaiset palvelut joita toteuttavat henkilöt, joilta ei vaadita sosiaalihuollon ammatillista koulutusta, jos palvelujen toteutumisesta vastaa viime kädessä sosiaalihuollon ammattihenkilö. Tällaisia sosiaalipalveluja ovat muun muassa omaishoito sekä osana kotipalvelua toteutettavat tehtävät kuten ateria-, vaatehuolto-, peseytymis-, siivous-, sekä sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Kasvatus- ja perheneuvonta on esimerkki sosiaalipalvelusta, jonka toteuttamisesta vastaavat myös terveydenhuollon ammattihenkilöt. Kunnallisia sosiaalipalveluja on lueteltu sosiaalihuoltolain 14 §:ssä.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan laissa sekä sosiaalista että fyysistä toimintakykyä. Sosiaalinen toimintakyky ja sen tukeminen on keskeinen sosiaalihuollon tavoite. Sosiaaliseen toimintakykyyn liittyy kyky olla ja toimia tilanteissa, joissa on tai joihin liittyy muita ihmisiä. Sosiaalinen toimintakyky voidaan määritellä yksilölliseen ja yhteisölliseen kasvuun ja kehitykseen pyrkiväksi sosiaalista toimintaa ohjaavaksi tulevaisuuteen orientoituneeksi asenteeksi itseä ja muita kohtaan.

Hyvinvoinnin edistäminen voi kohdistua niin yksilöihin, perheisiin, yhteisöihin kuin koko väestöön. Hyvinvoinnin edistämisessä tulee huomioida myös elinympäristöt ja niiden vaikutus hyvinvointiin. Hyvinvoinnin edistämisen toimilla vahvistetaan ja lisätään yksilön, perheen, yhteisön ja väestön sosiaalista hyvinvointia, osallisuutta, terveyttä ja turvallisuutta.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin velvoite edistää väestön terveyttä viittaa yhtäältä sosiaali- ja terveydenhuollon ehkäisevään toimintaan ja toisaalta yhteiskunnan olosuhteiden kehittämiseen julkisen vallan eri toimintaloikoilla yleisesti väestön terveyttä edistävään suuntaan. Hyvinvoinnin edistäminen kuuluu kunnan kaikille toimialoille ja edellyttää kunnissa toimivia rakenteita ja käytäntöjä sekä poikkihallinnollista yhteistyötä. Sosiaalipalveluihin kuuluvia muita toimia, joilla edistetään hyvinvointia, ovat eri toimijoiden tarjoaman tuen koordinointi, neuvonta, ohjaus ja muut matalan kynnyksen palvelut, sekä edellytysten luominen sosiaalista hyvinvointia edistävälle

toiminnalle. Lisäksi sosiaalitoimen tulee osallistua osaltaan hyvinvointivaikutusten huomioon ottamiseen. Hyvinvoinnin edistämiseksi tarkoitetaan hyvinvointia edistävää ja tukevaa toimintaa sekä hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavien tekijöiden ja ilmiöiden ehkäisemistä ja torjuntaa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä köyhyyden ja syrjäytymisen torjumiseen.

Osallisuus on ymmärrettävä laajassa merkityksessä huomioiden kuitenkin sosiaalihuollon luonteesta aiheutuvat painotukset. Osallisuus tarkoittaa niin yhteenkuulumisen ja osallisuuden tunnetta kuin mahdollisuutta toimia ja vaikuttaa omassa asiassaan, yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Erilaiset syyt saattavat kuitenkin rajoittaa yksilön mahdollisuuksia osallisuuteen ja osallistumiseen. Osallistumisella ja vaikuttamisella voimavarojensa mukaisesti tuettuna tarkoitetaan yksilön tukemista esimerkiksi antamalla neuvontaa, mahdollistamalla edustajan käyttämisen, kehittämällä tukea päätöksenteossa tai tukemalla henkilöä kommunikaatiossa taikka liikkumisessa.

Sosiaalihuollon asiakas

Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa vasta kun henkilö on tehnyt hakemuksen tai muulla tavoin vireille tullutta asiaa aletaan käsitellä tai kun henkilö on aloittanut tietyn sosiaalipalvelun käyttämisen. Määritelmä tarkoittaa myös sellaisia asiakkuussuhteita, joissa asiakas omasta tahdostaan riippumatta tulee sosiaalihuollon piiriin. Lain 34 §:ssä määritellään asiakkuuden alkaminen ja päättymisen. Henkilöä ei määritellä sosiaalihuollon asiakkaaksi silloin kun hän saa esimerkiksi lain 6 §:ssä tarkoitettua yleistä hyvinvointia edistävää neuvontaa ja ohjausta, jonka tekeminen ei edellytä kirjauksia asiakasasiakirjoihin.

Asiakkaan perheessä olevan lapsen huomioiminen on erityisen tärkeää sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa ja silloin, kun sosiaalihuollon tarve liittyy lapsen hyvinvoinnin, yksilöllisen kasvun ja kehityksen turvaamiseen tai lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Lain 32 §:n mukaan lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Jos lapsella ei ole sosiaalihuollon tarvetta, eikä asiakkaan sosiaalihuollon tarve liity hänen kykyynsä huolehtia lapsesta, lapsen mielipiteen selvittämiseen ei yleensä ole tarvetta. Esimerkiksi asiakkaan fyysisestä vammasta aiheutuva tuen tarve ei lähtökohtaisesti edellytä lapsen mielipiteen selvittämistä. Palvelujen tarvetta arvioitaessa on lapsi kuitenkin otettava huomioon siten, ettei palvelujen riittämättömyys vaaranna asiakkaan mahdollisuutta huolehtia lapsesta tämän ikätason edellyttämällä tavalla. Tilanne on aina arvioitava yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt (SHL 3, 4, 6, 8, 36, 42 ja 46 §)

Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä sosiaalihuoltolaissa tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvituja. Säännöksillä, jotka koskevat erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä on tarkoitus turvata se, että kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi tilanteissa, joissa henkilö ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai henkilön avun saaminen

on vaarassa estyä sen vuoksi, ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa.

Syynä voi olla kognitiivinen tai psyykkinen vamma tai sairaus, päihteiden ongelmakäyttö, usean yhtäaikaisen tuen tarve tai muu vastaava syy. Muu vastaava syy voi olla esimerkiksi puutteellinen kielitaito yhdistettynä traumaattisiin kokemuksiin. Erityisen tuen tarvitseminen ei ole sidottu tiettyyn diagnoosiin tai vammaan vaan määrittelyn piiriin kuuluvat myös ne henkilöt, joiden erityisen tuen tarve perustuu esimerkiksi useampaan sairauteen tai vammaan tai vielä diagnosoimattomaan oireyhtymään, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia. Määrittelyn piiriin kuuluvat myös henkilöt, joiden keskeinen ongelma on useasta eri syystä johtuva tuen tarve tai ylipäätään tilanne, jossa suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin.

Korkeaan ikään liittyvä tuen tarve ei yksinään ole sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu syy erityisen tuen saamiseen. Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta säädetään ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista annetussa laissa (980/2012), jäljempänä *vanhuspalvelulaki*.

Vammaispalvelulaissa määritelty vaikeavammaisuus ei sellaisenaan ole peruste soveltaa sosiaalihuoltolain mukaista erityistä tukea koskevia säännöksiä, sillä vaikeakaan vammaisuus ei välttämättä aiheuta sitä, että henkilön olisi vaikea hakea ja saada palveluja. Jokaisen asiakkaan kohdalla on kuitenkin yksilöllisesti arvioita erityisen tuen tarve ottaen huomioon asiakkaan tosiasiallinen tarve. Olennaista kaikkien asiakkaiden kohdalla on, että kunnassa noudatetaan yleisiä menettelysäännöksiä ja asiakas saa tietoa niistä palveluista, joita hänelle voidaan tarjota tai hänellä on oikeus saada yleis- tai erityislainsäädännön perusteella.

Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt on otettu huomioon sosiaalihuoltolain 4, 6, 8, 36, 42 ja 46 §:ssä. Soveltaessaan lakia työntekijä tekee yksilökohtaisen arvion henkilön erityisen tuen tarpeesta. Esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän henkilön on oltava sosiaalityöntekijä. Palvelutarpeen arvioinnin erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle tekee virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Hän tekee tarpeen mukaan yhteistyötä esimerkiksi kuntoutusohjaajan tai sosiaaliohjaajan kanssa. Näitä säännöksiä ei sovelleta, jos tarvittavien palvelujen saamisen arviointi on turvattu erityislainsäädännössä. Esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden palvelujen saaminen turvataan pääsääntöisesti kehitysvammalaissa *moniammatillisesti* tehtävän erityishuolto-ohjelman kautta ja myös lastensuojelulaki sisältää vahvoja erityissäännöksiä palvelutarpeen arvioinnin ja palvelujen saamisen turvaamiseksi.

Tarkoituksena on, että tarkoituksenmukaisella tuella henkilö saa sosiaalipalvelujen lisäksi muut tarvittavat palvelut esimerkiksi terveydenhuollosta. Arvioitaessa sitä, tarvitseeko henkilö erityistä tukea siten kuin sosiaalihuoltolaissa säädetään, on otettava huomioon se, missä tarkoituksessa sosiaalihuoltolaissa määritellään erityisen tuen tarve. Säännösten avulla on tarkoitus suojata niitä henkilöitä, joille jo palvelujen hakeminen tuottaa vaikeuksia ja joilla on todellisia vaikeuksia saada tarvitsemiaan palveluja ilman erityistä tukea.

Lapset ja nuoret

Alaikäisestä henkilöstä käytetään laissa sanaa lapsi ja nuorella tarkoitetaan 18—24-vuotiasta henkilöä. Lapsi voi tarvita erityistä tukea samoista syistä johtuen kuin muutkin. Lisäksi laissa on säädetty, että erityistä tukea on annettava, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Määrittely tarkoittaa käytännössä, että ehkäiseviä ja tukevia palveluja on mahdollista saada ilman lastensuojelun asiakkuutta. Sosiaalihuoltolaissa erityistä tukea tarvitseville lapsille on säädetty yhtä vahva oikeus palvelujen ja tuen saamiseen kuin lastensuojelulaissa (417/2007) lastensuojelun asiakkaille. Ainoastaan lastensuojelulaissa säädettyjen palvelujen saaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta.

4 § Asiakkaan etu

Asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat:

- 1) asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin;
- 2) asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 3) tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen;
- 4) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan;
- 5) kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisen;
- 6) toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan;
- 7) asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa asiakkaan etu on aina ensisijainen. Laissa on määritelty, mitä seikkoja sosiaalihuollon työntekijän on otettava kaikessa työskentelyssään huomioon, jotta asiakkaan etu toteutuisi. Asiakkaan etu on otettava huomioon tehtäessä erilaisia sosiaalihuoltoa koskevia ratkaisuja ja päätöksiä sekä sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa toteutettaessa (30 §). Pohdittaessa eri vaihtoehtoja, on valittava se vaihtoehto, joka parhaiten vastaa asiakkaan etua.

Asiakkaan etu on otettava huomioon myös kunnan päättäessä toiminnan organisoimisesta. Toiminta on organisoitava siten, että henkilöstön on mahdollista toimia asiakkaan edun mukaisesti siten kuin laissa säädetään. Omavalvonnan kautta henkilöstöllä on mahdollisuus antaa palautetta mahdollisuuksistaan toimia lainmukaisesti ja toimintaa on tarvittaessa kehitettävä asiakkaiden antaman palautteen mukaisesti (47 §). Jos työntekijä kokee, ettei pysty toimimaan asiakkaan edun mukaisesti siten kuin laki edellyttää, eikä työn tekemisen edellytyksiä muuteta omavalvonnan kautta, työntekijällä on velvollisuus ilmoittaa asiasta toiminnasta vastaavalle henkilölle, jolla puolestaan on velvollisuus toimia (48 §).

Laissa korostetaan hyvinvoinnin edistämisen ja ennaltaehkäisyn näkökulmaa. Asiakasprosessissa tulee kiinnittää huomiota asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. On toimittava

asiakkaan kanssa yhteistyössä siten, että voidaan torjua hyvinvointia uhkaavia riskejä ja ehkäistä uusien ongelmien syntymistä sekä jo syntyneiden ongelmien pitkittymistä ja kroonistumista.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on edistettävä asiakkaan itsenäistä suoriutumista ja omatoimisuutta sekä vahvistettava asiakkaan omia ja hänen lähiyhteisöjensä voimavaroja. Työskentelyn on tuettava asiakkaan sosiaalisten suhteiden säilyttämistä ja ylläpitämistä. Kyse on asiakkaan toimintakyvyn tukemisesta ja vahvistamisesta sekä osallisuuden edistämisestä asiakkaan arkea tukien.

Tuen tulee olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Oikea-aikaisuus tarkoittaa tarpeisiin nähden riittävän varhaisia palveluja ongelmien pitkittymisen ja monimutkaistumisen estämiseksi. Palvelujen soveltuvuutta arvioitaessa tulee myös huomioida, minkälaiset palvelut vastaavat parhaiten asiakkaan tarpeisiin ja tukevat ja vahvistavat hänen voimavarojaan sekä edistävät hänen fyysistä ja psyykkistä turvallisuuttaan. Tuen on myös oltava riittävää suhteessa tarpeisiin. Taloudelliset seikat, kuten korkeat asiakasmaksut, eivät saa muodostua tosiasiallisiksi esteiksi riittävän tuen saamiselle. Oikeanlaisten palvelujen valitseminen edellyttää asiakkaan asemaan liittyvien yksilöllisten tekijöiden ja yksilöllisten tarpeiden huomioimista.

Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ja edistää. Laissa korostetaan myös asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa palvelujensa toteuttamiseen sekä osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuutta laajemminkin yhteisössä ja yhteiskunnassa. Valinnanmahdollisuuksien edistäminen tarkoittaa mahdollisuutta muun muassa vaikuttaa siihen, miten ja missä palvelut toteutetaan. Kyse on asiakkaan roolista asiakasprosessissa sekä palvelujen merkityksestä asiakkaan muussakin osallistumisessa ja vaikuttamisessa. Sosiaalihuollon ammattihenkilön tulee toimia yhteistoiminnassa asiakkaan kanssa siten, että asiakkaan kokemat tarpeet ja toivomukset ohjaavat mahdollisuuksien mukaan asiakasprosessin etenemistä. Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja periaatteen toteuttamista käytännössä edistetään muun muassa palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelman tekoa koskevalla sääntelyllä.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa ja eri vaihtoehtoja punnittaessa on otettava huomioon asiakkaan kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Vastaava säännös on voimassa olevan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), jäljempänä *sosiaalihuollon asiakaslaki*, 4 §:n 2 momentissa sekä lastensuojelulain 4 §:n 2 momentin 7 kohdassa.

Tavoitteena on, että asiakas voisi päästä toivomuksiaan, taipumuksiaan ja muita valmiuksiaan vastaavaan koulutukseen. Sen lisäksi laissa korostetaan mahdollisuutta päästä osallisuutta edistävään toimintaan sekä mahdollisuutta työllistyä. Säännöksellä on merkitystä muun muassa asumispalvelujen sekä osallisuuden edistämistä tukevien palvelujen järjestämisessä.

Asiakassuhteen luottamuksellisuuden säilyttäminen on kaiken työskentelyn perusedellytys. Yksi keino asiakassuhteen luottamuksellisuuden vahvistamiseen on läpinäkyvä palvelujärjestelmä. Sosiaalihuollon päätöksenteon oikeudenmukaisuus, johdonmukaisuus ja ristiriidattomuus vahvistavat yleisellä tasolla asiakkaiden uskoa järjestelmään. Luottamuksellisuudessa on myös kyse asiakkaan luottamuksesta viranomaisen toiminnan asianmukaisuuteen. Jokaisella sosiaalihuollon

asiakkaalla on oikeus luottaa siihen, että hänen yksityisyyden suojaansa kunnioitetaan. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

5 § Lapsen etu

Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasten kohdalla on 4 §:ssä mainittujen asioiden lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon;
- 3) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 4) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etu tulee ottaa huomioon paitsi lastensuojelussa ja yleisissä perhepalveluissa myös muissa tilanteissa, joissa sosiaalihuollon toteuttaminen tosiasiallisesti vaikuttaa lapsen tilanteeseen. Lapsen elämään oleellisesti vaikuttavia ratkaisuja voidaan tehdä esimerkiksi päihde- ja mielenterveystyössä tai vanhustenhuollossa. Sosiaalihuoltolaissa korostetaan palvelujen ehkäisevää ja lapsen kehitystä edistävää tavoitetta. Lapsen edun toteuttaminen lain edellyttämällä tavalla edellyttää työntekijöiltä osaamista lapsen kohtaamisessa ja tarpeen mukaan eri ammattiryhmien osaamisen hyödyntämistä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että lapsen mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan on mahdollista.

2 luku – Hyvinvoinnin edistäminen

6 § Neuvonta ja ohjaus

Kunnan asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten, nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden neuvontaan ja ohjaukseen.

Neuvontaa ja ohjausta järjestäessään sosiaalihuollon on tarvittaessa toimittava yhteistyössä terveydenhuoltolain 13 §:ssä tarkoitettua terveysneuvontaa järjestävän perusterveydenhuollon sekä muiden toimialojen kanssa.

Neuvonta kuuluu hyvään hallintoon. Hallintolain (434/2003) mukaan viranomaisella on neuvontavelvollisuus. Lain 8 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Myös ohjaamisesta oikean viranomaistahon puoleen säädetään hallintolaissa. Jos asia ei kuulu viranomaisen toimivaltaan, lain 8 §:n 2 momentin mukaan sen on pyrittävä opastamaan asiakas toimivaltaiseen viranomaiseen.

Neuvonta liittyy myös hallintolain 7 §:ssä säädettyyn palveluperiaatteeseen, jonka mukaan asiointi ja asian käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluja.

Terveysneuvonnasta säädetään terveydenhuoltolain 13 §:ssä, jonka mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä sairauksien ehkäisyä tukevaa terveysneuvontaa.

Neuvonnalla on yhä keskeisempi asema sosiaali- ja terveydenhuollossa. Asiakkaan oikeuksista ja etuuksista tiedottaminen sekä palvelujen käyttöön liittyvä neuvonta ovat tärkeä osa sosiaalityötä. Myös valintojen mahdollisuuksien lisääntyminen ihmisten elämässä lisää neuvonnan tarvetta. Neuvonnalla voidaan tukea hyvinvointia edistäviä valintoja ja toimintatapoja.

Kunnalla on velvollisuus järjestää hyvinvointia tukevaa neuvontaa ja ohjausta. Neuvonnalla autetaan ja tuetaan sosiaalihuollon asiakasta tiettyssä asiassa, kun taas ohjaus on lähtökohtaisesti neuvontaa laajempaa, ja se kattaa sekä asiakkaan ohjaamisen oikean tuen ja palvelun piiriin että asiakkaan palvelujen yhteensovittamista. Neuvontaa ja ohjausta tulee järjestää tarvittaessa yhteistyössä terveydenhuollon kanssa.

Neuvontaa ja ohjausta voidaan toteuttaa myös kotikäynneillä. Kotikäyntien tarkoituksena on vastata aktiivisesti huoleen, joka on herännyt esimerkiksi jossakin muussa palvelussa. Neuvontaa varten järjestetyt kotikäynnit eivät edellytä sosiaalihuollon asiakkuutta ja siihen liittyviä kirjaamia asiakasasiakirjoihin, ja ne perustuvat aina asukkaan suostumukseen. Niitä voidaan järjestää esimerkiksi sellaisille asukkaille, joiden elinoloissa tai elämäntilanteessa on mahdollisia sosiaalisia riskitekijöitä. Kotikäynnillä voidaan kertoa kunnassa tarjolla olevasta tuesta ja selvittää henkilön ja hänen perheensä elinoloja tai elämäntilannetta. Kotikäynnillä voidaan kuulla henkilön ja hänen

perheensä näkemyksiä tuen tarpeesta ja ohjata heitä tarvittaessa palvelujen tarpeen arviointiin. Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa, kun asiakas tekee hakemuksen tai muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään tai henkilölle annetaan sosiaalipalveluja (34 §). Asiakkuus voi siis alkaa jo neuvontaa ja ohjausta varten järjestetyllä kotikäynnillä, jos asiakas tekee kotikäynnin aikana hakemuksen. Hakemuskaavaketta ei tarvitse täyttää, jos viranomaisen suostuu siihen, että asia pannaan vireille suullisesti. Hallintolain 20 §:n mukaan hallintoasia tulee vireille, kun asian vireille panemiseksi tarkoitettu asiakirja on saapunut toimivaltaiseen viranomaiseen tai kun asia on sille suullisen vireillepanon yhteydessä esitetty ja käsittelyn aloittamiseksi tarvittavat tiedot on kirjattu.

Myös kotikäyntejä järjestettäessä kunnan sosiaalihuollon tulee tarvittaessa toimia yhteistyössä kunnan perusterveydenhuollon kanssa. Iäkkäiden hyvinvointia edistävästä kotikäynneistä säädetään vanhuspalvelulain 12 §:ssä.

7 § Rakenteellinen sosiaalityö

Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:

- 1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;
- 2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi;
- 3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen.

Rakenteellinen sosiaalityö edistää asiakas- ja yhteisötyöstä saatujen kokemusten ja asiantuntemuksen pohjalta ihmisten sosiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavien seikkojen huomioon ottamista kunnassa tapahtuvassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Sosiaalityö on tärkeä osa ehkäisevää sosiaalihuoltoa, ja siinä joudutaan entistä enemmän perehtymään erilaisten yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen sosiaalisiin vaikutuksiin ja kustannuksiin. Olennaista on kiinnittää huomiota esimerkiksi alueiden fyysisen ja sosiaalisen suunnittelun kiinteään yhteyteen. Asiakastyöstä saatavan tiedon lisäksi rakenteellisen sosiaalityön tietotuotannon menetelminä tai tutkimuskohteina voivat olla sosiaalinen raportointi, sosiaalisten vaikutusten arviointi ja sosiaalitaloudellinen arviointi.

Rakenteellisen sosiaalityön avulla tuotetaan asiakastyöhön perustuvaa tietoa, joka koskee sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeita ja niiden yhteiskunnallisia yhteyksiä sekä sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien vaikuttavuutta ja vastaavuutta asiakkaiden tarpeisiin. Rakenteellinen sosiaalityö tekee näkyväksi sosiaalihuollon asiakkaiden ongelmia, tarpeita ja vahvuuksia ja niiden suhteita yhteisöön ja yhteiskuntaan. Rakenteellisen sosiaalityön avulla saadaan tietoa, joka jäisi muutoin

keräämättä, analysoimatta ja hyödyntämättä. Saadun tiedon avulla voidaan kehittää sosiaalihuollon sisältöä, kohdentaa toimenpiteitä vaikuttavasti sekä parantaa sosiaalihuollon ja kunnan muun hyvinvointia edistävän toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu myös asiakas- ja yhteisötyön perusteella valmistella päätöksentekoa varten tavoitteellisia toimia ja toimenpide-ehdotuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kuntalaisten asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. Toimet ja toimenpide-ehdotukset kattavat sosiaalihuollon lisäksi muutkin toimet ja toimijat, joilla on vaikutusta kuntalaisten sosiaaliseen hyvinvointiin. Rakenteellisen sosiaalityön avulla sosiaalihuollon asiantuntemus tuodaan osaksi muuta kunnallista suunnittelua, valmistelua ja päätöksentekoa. Kunnan toiminnan kehittämisen lisäksi rakenteellisessa sosiaalityössä näkökulmana on laaja yhteistyö, jossa kehittämisen kohteena ovat myös yritysten ja järjestöjen palvelut ja tukitoimet.

Rakenteelliseen sosiaalityöhön tulee sisältyä asiakastyöhön perustuvan tiedontuottamisen lisäksi myös tutkimuksellisen tiedon tuottaminen.

8 § Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen

Kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Erityisestä tuesta vastaavien viranomaisten on välitettävä tietoa asiakkaiden kohtaamista sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin.

Päihdehuoltolain (41/1986) 5 §:ssä, mielenterveyslain (1116/1990) 1 §:ssä sekä vammaislainsäädännössä on säädetty hyvinvoinnin seuraamisesta ja edistämisestä. Vastaava sääntely on otettu myös uuteen sosiaalihuoltolakiin. Sääntelyn tarkoituksena on tukea tulevan rakenneuudistuksen tavoitteiden toteuttamista erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden osalta. Asiantuntija-avulla voidaan ehkäistä tilanteiden kärjistyminen ja ongelmien pahenemisen sekä tukea erilaisista ihmisistä koostuvien ryhmien integraatiota.

Koska erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä on vaikeuksia saada omia kokemuksiaan ja mielipiteitään kuulluiksi, viranomaisilla on erityinen vastuu sekä asiakkaiden että omien tietojensa ja havaintojensa saattamisessa muiden tahojen tietoon. Asiakkailta on paras asiantuntemus omien palvelujensa kehittämiseen.

9 § Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen

Kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

Sosiaalihuollosta vastaavan viranomaisen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille.

Tulevan rakenneuudistuksen tavoitteiden toteutumisen kannalta on tärkeää, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen on varmistettu riittävällä tiedonkululla. Kunnallisten viranomaisten tehtävänä on kerätä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä välittää tietoa niille viranomaisille ja päätöksentekijöille, jotka voivat kulloinkin toimillaan vaikuttaa lasten kasvuoloihin. Säännöksessä tarkoitettut velvoitteet koskevat kaikkia kunnan viranomaisia. Erityisesti on haluttu korostaa kunnan viranomaisten yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisessa ja kasvuolojen kehittämisessä. Lasten kasvuoloihin vaikuttaminen on katsottu ennen kaikkea eri viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyöalueeksi. Tarkoitus on, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamisella ja tuotetulla tiedolla vaikutetaan kunnalliseen toiminta- ja taloussuunnitteluun. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseksi on luotu erilaisia indikaattoreita, joita on kerätty muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämään SOTKA-tietokantaan.

10 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi

Lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Tarvittaessa on järjestettävä erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.

Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.

Kasvatuksen tukemisella laissa tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkia sellaisia eri viranomaisten yhteistyöhön perustuvia toimia, joilla pyritään kehittämään lapsiperheiden ja heidän välittömän arkiympäristönsä mahdollisuuksia edistää lasten suotuisaa kasvua ja kehitystä. On ensiarvoisen tärkeää, että yleiset kaikille tarkoitettut palvelut tukevat lasten kasvatusta. Tarkoituksena on, että kaikki ne toimipaikat, joissa muutoinkin tavataan lapsia ja lapsiperheitä, voivat toimia myös vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden tukena lapsen kasvatuksessa. Palvelujen kehittämisen tavoitteena on, että niiden avulla kyetään ajoissa havaitsemaan lapsen tuen tarve. Säännöksellä pyritään ohjaamaan muun muassa äitiys- ja lastenneuvolassa, päivähoitossa ja koulussa toimivien henkilöiden valmiutta ohjata apua tarvitsevia tarvittaessa erityispalvelujen piiriin. Edelleen pyritään edistämään lasten ja nuorten kannalta mielekkään kasvua ja kehitystä tukevan toiminnan järjestämistä.

Palvelujen kehittäminen edellyttää hyvin toteutettua lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamista, lapsivaikutusten arviointia ja lapsen edun huomioimista kaikessa päätöksenteossa.

3 luku – Sosiaalipalvelut

11 § Tuen tarpeet

Sosiaalipalveluja on järjestettävä:

- 1) tueksi jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen;
- 2) asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen;
- 3) taloudellisen tuen tarpeeseen;
- 4) sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi;
- 5) lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen;
- 6) äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvään tuen tarpeeseen;
- 7) lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi;
- 8) päihteiden ongelmakäytöstä, mielenterveysongelmasta sekä muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen;
- 9) muuhun fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvään tuen tarpeeseen;
- 10) tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseksi.

Sosiaalihuollon lainsäädäntö on ollut perinteisesti järjestelmäkeskeistä. Lainsäädännön uudistamisen lähtökohdaksi on ollut yksilö ja perhe omine tarpeineen. Asiakaslähtöisyyden vahvistamiseksi sosiaalihuoltolaissa määritellään ne tuen tarpeet, joiden perusteella sosiaalipalveluja ja muuta sosiaalihuoltoa järjestetään. Laissa määritellyt tuen tarpeet osoittavat kunnallisille päätöksentekijöille sen, mihin tarpeisiin kunnassa tulee varautua. Toisaalta määrittely osoittaa muille toimijoille, minkälaisissa tilanteissa sosiaalitoimeen voi olla yhteydessä. Keskeistä lain soveltamisen kannalta on se, että tarvemäärittely ohjaa asiakaslähtöiseen työskentelyyn, jossa keskiössä on asiakas omine tarpeineen, ei palvelujärjestelmä, johon asiakkaan tulisi sopeutua.

Yksilöidyn tuen tarpeita määrittelevä 11 § antaa eri osapuolille konkreettisen lähtökohdan palvelujen tarpeen arvioimiselle ja vahvistaa asiakkaiden oikeusturvaa. Jokaiseen tarpeeseen on mahdollista vastata usealla eri palvelulla, eikä tarpeeseen voida jättää vastaamatta sillä perusteella, ettei asiakas sovellu tiettyyn kunnassa tarjolla olevaan palveluun. Asiakkaita ei voida myöskään ilman laissa säädettyä perustetta kokonaan rajata tietyn palvelun ulkopuolelle, jos heillä on tuen tarvetta.

Sosiaalipalveluja järjestetään tueksi **jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen**. Jokapäiväiseen elämään katsotaan kuuluvaksi tavanomaisia elämän toimintoja, joilla tarkoitetaan päivittäin tai säännöllisesti toistuvia tavallisia jokapäiväiseen elämään kuuluvia toimia kuten itsestään huolehtiminen, kotona suoriutuminen, liikkuminen, koulutus, työ, kommunikointi, sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja yhteisöllisyys sekä koulunkäynti, oppiminen ja tiedon soveltaminen.

Tarvetta vastaavan tuen tulee perustua henkilön omien kykyjen ja voimavarojen tunnistamiseen ja mahdollistaa henkilön mahdollisimman itsenäisen ja omaehtoinen toiminta.

Asumisen järjestämiseen liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilöltä puuttuu asunto tai hän on vaarassa menettää sen, taikka hän ei pysty asumaan asunnossaan tai hänen asuinoloissaan on merkittäviä puutteita. Tukea tarvitaan, koska henkilö ei kykene itse tai asumisen järjestämiseen ensisijassa velvollisten asuntoviranomaisten tuella järjestämään itselleen kohtuullisia asuinoloja tai korjaamaan asuinoloissaan olevia puutteita.

Asumisen järjestämiseen liittyvä tuen tarve voi kytkeytyä erilaisiin tilanteisiin. Kysymys asunnon puutteesta tai sen menetyksen uhasta voi johtua esimerkiksi siitä että henkilön rahat eivät taloudellisten ongelmien tai pienituloisuuden vuoksi riitä asumiseen siihen myönnettävien tukien jälkeenkään. Asunnon menettäminen voi uhata erilaisissa elämäntilanteissa. Vankilasta vapautuminen, nuorten itsenäistymisprosessi, avioero, päihteiden käyttö tai mielenterveysongelmat ovat riskitekijöitä. Arjessa suoriutumisen edellyttämän toimintakyvyn heikkeneminen tai muut esteet tai rajoitteet asunnon säilyttämisessä tai sen hankinnassa aiheuttavat tuen tarvetta.

Ikääntymisestä tai vammaisuudesta johtuva toimintakyvyn heikkeneminen voi aiheuttaa sen, että henkilö ei kykene asumaan asunnossaan, vaikka asunto lähtökohtaisesti olisi sovelias normaaliin asumiseen. Tällaisissa tilanteissa asumisen järjestäminen voi edellyttää esimerkiksi asunnonmuutostöitä. Asumisen laadun parantaminen ja kotona asumisen tukeminen edellyttää muun muassa esteettömyyteen, turvallisuuteen, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja osallisuuteen panostamista. Tuen tarve asumisen järjestämiseen voi liittyä myös tilanteeseen, jossa henkilön asunto ei terveydellisistä tai turvallisuuteen liittyvistä syistä sovellu asumiseen.

Sosiaalihuollon vastuu asumisen järjestämisessä on pykälässä tarkoitettu viimesijaiseksi siten, että henkilöllä itsellään on ensisijainen vastuu asumisensa järjestämisestä. Sosiaalihuollossa asuminen on yleensä liitännäinen ja alisteinen muille kysymyksille ja niiden johdosta tehtäville toimenpiteille ja interventioille. Asunnon puute tai sen sopimattomuus voi kuitenkin johtaa moniin sosiaalihuollon kannalta keskeisiin ongelmiin, joten tuen asumisen järjestämiseen tulee olla myös sosiaalihuollon keinovalikoimassa. Lähtökohtaisesti asunnon järjestäminen on asuntoviranomaisten tehtävä. Sosiaalihuollon lainsäädäntö sisältää kuitenkin myös kuntaa suoraan velvoittavia säännöksiä. Lastensuojelulain 35 §:n mukaan kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto. Sosiaalihuoltolain 12 § puolestaan turvaa välttämättömän huolenpidon kaikenikäisille.

Taloudellisen tuen tarve liittyy tilanteisiin, joissa henkilöllä ei ole riittäviä varoja tai tuloja toimeentulon turvaamiseksi itselleen tai perheelleen, eikä hän omalla toiminnallaan voi korjata tilannetta, eikä ole oikeutettu saamaan riittäviä varoja muuta kautta. Taloudellisen tuen tarve voi olla tilapäistä tai pidempiaikaista.

Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaan lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulonturvaan. Hyvinvointivaltioon kuuluu oikeus turvalliseen elämään riippumatta yksilön asemasta työelämässä, perhesuhteista ja sosiaalisesta asemasta tai muista vastaavista tekijöistä. Tämän periaatteen mukaisesti perustuslaissa on asetettu lainsäätäjälle velvoite taata perustoimeentulonturva sellaisissa tilanteissa, joissa yksilöllä ei ole mahdollisuutta hankkia toimeentuloa. Työttömyys, sairaus, työkyvyttömyys, vanhuus, lapsen syntymä ja huoltajan menetys ovat tyypillisesti tilanteita, joissa yksilön toimeentulomahdollisuudet ovat merkittävästi heikentyneet. Tätä velvoitetta on toteutettu muun muassa sairausvakuutusta, eläkkeitä, työttömyysturvaa ja perhe-etuuksia koskevalla sääntelyllä. Nämä etuudet ovat ensisijaisia suhteessa sosiaalihuollolle kuuluvaan taloudelliseen tukemiseen.

Sosiaalihuollon toimiin nähden ensisijaisia ovat myös henkilöön nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpito. Puolisoiden välisestä elatusvelvollisuudesta säädetään avioliittolain (234/1929) 4 luvussa. Sen nojalla kummankin puolison tulee kykynsä mukaan ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisojen elatukseen. Elatus käsittää puolisojen yhteisten sekä kummankin henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisen.

Lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975) säädetään lapsen oikeudesta riittävään elatukseen. Lain 2 §:n mukaan vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Vanhempien elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon heidän ikänsä, työkykynsä ja mahdollisuutensa osallistua ansiotyöhön, käytettävissä olevien varojen määrä sekä heidän lakiin perustuva muu elatusvastuunsa. Vanhempien elatusvastuun laajuutta arvioitaessa otetaan huomioon myös lapsen kyky ja mahdollisuudet itse vastata elatuksestaan sekä seikat, joiden johdosta vanhemmille ei aiheudu lapsen elatuksesta kustannuksia tai ne ovat vähäiset. Lain 3 §:n mukaan lapsen oikeus saada elatusta vanhemmiltaan päättyy, kun hän täyttää kahdeksantoista vuotta koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia koskevia mahdollisia poikkeuksia lukuun ottamatta. Elatustukilain (580/2008) 6 §:ssä säädetään muun muassa elatusavun laiminlyöntiin, elatusvelvollisen puutteelliseen elatuskykyyn ja isyyden vahvistamattomuuteen liittyvistä tilanteista, joissa lapsella on oikeus elatustukeen elatuksen turvaamiseksi.

Sosiaalihuollon rooli taloudellisen tuen tarpeeseen vastaamisessa on tarkoitettu viimesijaiseksi tilanteisiin, joissa henkilö ei kykene turvaamaan omaa tai perheensä toimeentuloa ansiotyön, yrittäjätoiminnan tai toimeentuloa turvaavien ensisijaisten etuuksien avulla, hänellä ei ole varoja toimeentulonsa turvaamiseksi eikä hänen toimeentulonsa tule turvatuksi häneen nähden elatusvelvollisen henkilön tuella. Yksilön toimeentuloa voidaan sosiaalihuollossa tukea palvelujen ohella toimeentulotuella ja sosiaalisella luototuksella.

Tulojen tai varojen puute on sidottu riittävään toimeentuloon. Riittävyys ei ole yksiselitteinen käsite, vaan sen voi ymmärtää eri laajuisena riippuen henkilön kokemista tarpeista. EU:n köyhyydenvastaisen verkoston julkaisussa Adequacy of minimum income in the EU (European Anti Poverty Network 2010) on arvioitu vähimmäistulojen riittävyttä. Julkaisun perusteella riittävät vähimmäistulot ovat sellaiset, jotka estävät köyhyyttä ja syrjäytymistä ja takaavat haavoittuville henkilöille pitkällä tähtäimellä turvallisuutta, jota he tarvitsevat työmarkkinoille pääsemiseksi sekä sosiaaliseen osallistumiseen. Niiden tarkoituksena on myös helpottaa henkilön

ansaintaa jatkossa. Lisäksi riittävät vähimmäistulot vahvistavat sellaisten henkilöiden osallisuutta, joilla ei ole työtä saatavilla tai työllistyminen ei ole vaihtoehto. Erityislainsäädännössä voidaan lisäksi tarkentaa riittävyyden arviointia koskevia kriteereitä.

Voimassa olevassa sosiaalihuollon lainsäädännössä taloudellisen tuen tarpeesta on säännelty muun muassa toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997). Sosiaalihuoltolaissa on määritelty myös **tuen tarve sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi**. Osallisuuden edistämisellä on keskeinen merkitys syrjäytymisen torjumisessa. Sosiaalinen syrjäytyminen liittyy tilanteisiin, joissa henkilö on vaarassa joutua tai on jo joutunut sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle.

Syrjäytymiskehitystä edistävät riskitekijät voivat liittyä esimerkiksi henkilön vammasta, sairaudesta, ikääntymisestä, päihteiden käytöstä, mielenterveysongelmista tai pitkäaikaistyöttömyydestä aiheutuneeseen toimintakyvyn heikkenemiseen. Työmarkkinoilta ulosjoutuminen ja työttömyyden pitkittyminen lisäävät riskiä syrjäytymiseen. Myös elämän muutosvaiheet kuten parisuhteen päättymisen, oppivelvollisuuden päättymisen tai koulutuksen keskeytyminen, konkurssi tai vankilasta vapautuminen voivat olla tilanteita, joissa henkilön osallisuuden tukeminen edellyttää erityisiä toimia syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Kiusaaminen ja syrjinnän kohteeksi joutuminen altistaa syrjäytymiselle samoin päihdeongelma. Pelkän sosiaaliturvan varassa elävillä henkilöillä on suuri riski syrjäytyä. Kaikki eivät saa työstä riittävää toimeentuloa esimerkiksi korkean iän, sairauden, työttömyyden, vamman, opiskelun, kuntoutuksen tai lasten hoidon takia. Huolena on syrjäytymisen siirtyminen yli sukupolvien. Sosiaaliryhmien välinen elinajan ero on Suomessa kasvanut. Esimerkiksi 35-vuotiaat ylempiin toimihenkilöihin kuuluvat miehet saattoivat vuosituhaten vaihteessa odottaa elävänsä keskimäärin kuusi vuotta pitempään kuin samanikäiset työntekijämiehet. Sosioekonomisilla tekijöillä on johdonmukainen ja selvä yhteys keskeisiin terveyden osoittimiin ja huonon terveyden riskitekijöihin. Erityisen tärkeää on torjua lasten ja nuorten riskiä syrjäytyä. Peruskoulun koulupudokkuus, peruskoulun jälkeisen koulutuksen ulkopuolelle jääminen, pitkäaikainen työttömyys, toimeentulotukiasiakkuus, asunnottomuus sekä näistä seuraava elämänhallinnan heikkeneminen näkyy nuorten syrjäytymisenä ja pahoinvointina. Lasten ja nuorten kohdalla on tärkeää vahvistaa sosiaalihuollon yhteistyötä erityisesti koulutoimen ja nuorten osalta työ- ja elinkeinohallinnon sekä nuorisotoimen kanssa.

Erityisen ryhmän osallisuuden tukemisen ja syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmasta muodostavat maahanmuuttajat, joiden edellytyksiin osallistua yhteiskuntaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kielellä on keskeinen merkitys mahdollisuuteen toimia yhteiskunnassa ja kiinnittyä yhteisöihin. Puutteet luku- ja kirjoitustaidossa tai riittämätön suomen- tai ruotsin kielen osaaminen heikentävät työ- ja koulutusmahdollisuuksia.

Viranomaisten yhteistyöllä on syrjäytymisen torjunnassa merkittävä rooli. Sosiaalihuollossa osallisuutta vahvistavien palvelujen turvaaminen on tärkeää. Keskeisiä sosiaalista osallisuutta vahvistavia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja ovat mm. sosiaalinen kuntoutus, sosiaalityö ja sosiaaliohjaus. Osallisuutta lisääviä toiminnallisia vaihtoehtoja ja yhteistyötä on hyvä suunnitella ja kehittää myös kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, joilla on hyvinvointia tukevassa työssä pitkät perinteet ja paljon osaamista.

Tarvittava tuki syrjäytymisen ja ulkopuolisuuden torjumiseen tarkoittaa esimerkiksi henkilön ohjaamista hänen kannaltaan mielekkääseen hyvinvointia edistävään toimintaan sekä toimintamahdollisuuksien ja elämönhallinnan vahvistamista ja tukemista. Syrjäytymiseen liittyvä tuen tarve kytkeytyy voimassa olevassa lainsäädännössä konkreettisimmin erityislakien sääntelyyn, joilla tuetaan eri syistä syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden osallisuutta. Tällaisia sääntelyä on muun muassa kuntouttavasta työtoiminnasta annetussa laissa (189/2001), vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalaissa. Lisäksi vanha sosiaalihuoltolaki (710/1982) sisältää vammaisten työtoimintaa ja työllistymistä edistävää toimintaa koskevat säännökset. Työelämäosallisuutta ja vammaisia koskevaa lainsäädäntöä ollaan parhaillaan uudistamassa.

Lähisuhde- tai perheväkivallasta aiheutuva tuen tarve määritellään kytkeytyväksi sellaisiin tilanteisiin, joissa henkilö on kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa taikka altistunut sen vaikutuksille perheessään tai lähipiirissään. Lähisuhde- ja perheväkivaltaa esiintyy monissa muodoissa: fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena, taloudellisena ja seksuaalisena väkivaltana. Fyysinen väkivalta voi olla esimerkiksi lyömistä, potkimista, repimistä tai tönimistä. Psyykkiseen väkivaltaan liittyy toisen henkilön uhkailua, vähättelyä, nimittelyä ja pilkkaamista. Sosiaalinen väkivalta kattaa liikkumisen rajoittamisen ja eristämisen siten, että esimerkiksi mahdollisuus tavata ystäviä tai osallistua harrastuksiin kapeutuu. Taloudellinen väkivalta kohdistuu esimerkiksi puolison varallisuuden ja omaisuuden käyttämiseen omiin tarkoituksiin. Seksuaalisessa väkivallassa on ahdistelua ja toisen osapuolen pakottamista seksuaaliseen kanssakäymiseen vastoin hänen tahtoaan.

Kaltoinkohtelu voi olla teko tai tekemättä jättäminen (laiminlyönti), mutta se aiheuttaa kärsimystä, tuskaa, vahinkoa ja vaaraa henkilön hyvinvoinnille. Laiminlyönti voi tapahtua joko kotona tai laitoksessa, jos henkilö on läheisten tai muiden henkilöiden avusta riippuvainen. Tavallisimmin kaltoinkohtelusta ja laiminlyönnistä puhutaan lasten ja ikääntyneiden yhteydessä mutta se voi koskettaa ketä tahansa henkilöä iästä ja sukupuolesta riippumatta. Kaltoinkohteluun syyllistyvä on usein uhrin lähipiiristä tuleva henkilö, joka käyttää hyväkseen uhrin hänestä riippuvaista asemaa.

Lähisuhde- ja perheväkivallan ja kaltoinkohtelun nostaminen lainsäädännössä esiin yhtenä sosiaalihuollon palveluihin oikeuttavasta tuen tarpeesta edellyttää henkilöstön aihealueeseen liittyvää koulutusta ja poikkihallinnollista vuoropuhelua erityisesti terveydenhuollon kanssa, jotta kyseisen kaltaisten tilanteiden ja tuen tarve osataan perustyössä tunnistaa ja ottaa puheeksi. Myös palvelujärjestelmätasolla tulee varmistaa, että asiakkaille on helposti saatavilla olevaa selkeää ohjeistusta ja neuvontaa apua tarjoavista tahoista.

Koska väkivallan tekijä on läheinen, tavallisesti puoliso, ja väkivalta on usein toistuvaa ja pitkäkestoista, teon vaikutukset ovat traumatisoivia. Tuen tarve tarkoittaa yleensä suojan, turvan ja kriisiavun tarvetta. Uhrin tuen tarve voi väkivallan aiheuttamien fyysisten ja henkisten vammojen hoitamisen lisäksi liittyä lapsen kasvuun, kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen, esimerkiksi avun järjestämiseen lasten huoltoon ja tapaamiseen liittyvissä asioissa erotilanteissa, toimeentuloon ja asumisen järjestämiseen. Väkivallan uhri voi olla niin traumatisoitunut, ettei hän kykene yksin selviytymään käytännön järjestelyistä.

Kohta kattaa myös tilanteet, joissa henkilö altistuu väkivallalle, vaikka ei sitä itse koekaan. Altistuminen tarkoittaa väkivallan näkemistä tai kuulemistä, pelossa elämistä. Mikäli tällainen tilanne synnyttää henkilölle tuen tarpeen, myös siihen tulee vastata. Lapselle, joka altistuu väkivallalle kotona toisen aikuisen ollessa väkivaltainen toista aikuista kohtaan, seuraukset voivat olla yhtä vakavia kuin, jos hän olisi itse väkivallan kohteena.

Haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden lähisuhde- ja perheväkivallasta aiheutuvan tuen tarpeen yhteydessä olisi huomioitava henkilön asemaan liittyvät erityistekijät. Erityisiä tarpeita voi olla esimerkiksi henkilöillä, joilla on koetun lähisuhdeväkivallan lisäksi muu erityisen tuen tarve esimerkiksi alentuneen fyysisen, psyykkisen- tai kognitiivisen- toimintakyvyn, vammaisuuden, maahanmuuttajan heikon kotoutumisen, mielenterveys- tai päihdeongelmien vuoksi.

Äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilöä tai perhettä on kohdannut äkillisesti ja odottamatta jokin heidän kannaltaan merkittävä ja kielteinen tapahtuma. Yksilön tai perheen näkökulmasta äkillinen kriisi voi olla esimerkiksi oma tai läheisen vakava sairastuminen, onnettomuus tai kuolema, tulipalo, henkilöön tai perheeseen kohdistuva muu kuin perhe- tai lähisuhdeväkivaltaan liittyvä väkivallan teko, rikos tai työn menettäminen.

Kriisissä on kyse tilanteesta, jossa ihmisen aikaisemmat kokemukset ja keinot eivät riitä tilanteen tai tapahtuman ymmärtämiseen ja psyykkiseen hallitsemiseen. Jaottelu kriisityyppeihin perustuu ihmisen biologisiin, automaattisesti laukeaviin keinoihin suojautua erilaisissa rasiitilanteissa. Kriisit voidaan jakaa kehityskriiseihin, jotka ovat normaalisti kehitykseen ja elämäntilanteeseen kuuluvia tilanteita, esimerkiksi sisaruksen syntymä, elämäntilanteeseen kuuluvia, pitkäkestoisia rasiitilanteita, joita ei satu kaikille, esimerkiksi perheenjäsenen vakava sairastuminen ja äkillisiin kriiseihin. Äkillisissä kriiseissä aiheuttajana on äkillinen, odottamaton, epätavallisen voimakas tapahtuma, joka tuottaa huomattavaa kärsimystä.

Äkilliseen kriisitilanteeseen liittyvässä tuen tarpeessa on aina kyse tuen tarpeesta sellaisessa muutoksessa, jonka jälkeen yksilön tai perheen elämä ei palaa enää entisellään. Äkillisiin muutostilanteisiin joudutaan sopeutumaan eikä omalla päätöksenteolla pysty vaikuttamaan tapahtuneeseen. Muutos tuo usein mukanaan ahdistusta, pelkoa ja mahdollisesti syyllisyyttä. Tuen tarpeessa oleva voi kokea itsensä neuvottomaksi ja toimintakyvyttömäksi, kokonaisvaltaisesti turvattomaksi. Tällaisissa tilanteissa sosiaalihuollolla on rooli sen alueelle ja osaamiseen kuuluvissa toimissa, kuten sosiaalipäivystyksen toteuttamisessa, sosiaalityössä, sosiaalisessa kuntoutuksessa, suoriutumisen ja osallistumisen tukemisessa sekä esimerkiksi psykososiaalisen tuen palveluissa ja onnettomuuden johdosta hätään joutuneiden huollossa ja majoituksessa. Muilla toimijoilla on oma vastuu niiden alueelle ja osaamiseen kuuluvissa asioissa.

Lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvä tuen tarve voi toteutua erilaisissa tilanteissa. Perusteena voivat olla joko lapsen, lapsen perheen tai lähipiirin tilanteeseen liittyvät tekijät. Lähtökohtana tuen tarpeen tarkastelussa on kuitenkin aina lapsi ja lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tukemisesta on aina arvioitava lapsen etu huomioiden. Lapsen tuen tarvetta selvitetessä ja arvioitaessa huomiota tulee aina kiinnittää lapsen ikä- ja kehitystasoon ja vastata tuen tarpeisiin sen mukaisesti.

Lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukemisen lähtökohta on perustuslain 19 §:n 3 momentin ja lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen sääntelyssä. Perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perheen merkitystä korostetaan lapsen luonnollisena elin- ja kasvuympäristönä. Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille tai muille lapsen huollosta lain mukaan vastaaville henkilöille. Vanhemmilla ja huoltajilla on siten ensisijainen oikeus ja vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta, mutta heillä on myös oikeus saada tukea tähän tehtävään.

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus vuodelta 1989 korostaa lapsen edun ensisijaista huomioon ottamista kaikessa viranomaisten ja tuomioistuinten toiminnassa (3 artikla) sekä asianmukaisen huomion kiinnittämistä jatkuvuuteen lapsen kasvatuksessa (20 artikla). Sopimus kieltää lapsen erottamisen vanhemmistaan ilman erityistä perustetta ja sallii tämän vain edellytyksin, että se on lapsen edun mukaista (9 artikla).

Lastensuojelulain 2 §:n mukaan lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun avohuollon tukitoimista on säädetty tarkemmin lastensuojelulain 36 §:ssä. Sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut ovat ensisijaisia suhteessa lastensuojelun palveluihin. Jos lapsi tai hänen perheensä tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja, tarvitaan lastensuojelun asiakkuus. Tällöin perheelle voidaan antaa lastensuojelun avohuollon tukitoimina myös kaikkia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin esitöiden mukaan lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti sekä aineellisena että henkisenä hyvinvointina, minkä vuoksi säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Säännös sisältää myös yleisemmin ajatuksen turvallisista kasvuoloista ja korostaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan, mihin on kiinnitetty erityistä huomiota myös lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa.

Erilaiset perheet voivat tarvita tukea. Perhekäsityksestä vallitsee erilaisia näkemyksiä eikä perheelle ole lainsäädännössä tunnustettu yhtä täsmällistä määritelmää. Laissa perhe-käsite on tarkoitettu ymmärrettäväksi varsin laajana huomioiden perheiden moninaistumisen. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa erilaisiin tarpeisiin tuleekin kiinnittää huomiota. Esimerkiksi yksinhuoltaja- ja uusperheiden osuus kaikista lapsiperheistä on kasvanut. Myös maahanmuuttajataustaisten ja monikulttuuristen perheiden määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Tämä edellyttää uusia toimintakäytäntöjä lapsiperheiden palvelujen ja kodin välisessä yhteistyössä. Erityisiä tarpeita on myös monikkoperheissä, monilapsisissa perheissä ja perheissä, joissa on vammaisen tai pitkäaikaissairas lapsi tai vanhempi. Niissä tuen tarve on suurempi ja

vanhemmuuteen kohdistuu usein enemmän fyysisiä, psyykkisiä, taloudellisia ja sosiaalisia paineita. Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden lapsiperheiden tarpeisiin ja toiveisiin tulee sosiaalihuoltoa toteutettaessa kiinnittää huomiota. Tuen tarvetta määriteltäessä tulee ottaa huomioon paitsi lapsen vanhemmat ja huoltajat myös muut lapsen huolenpidosta vastaavat henkilöt sekä lapsen sisarukset.

Tuen tarpeeseen johtavat tilanteet voivat liittyä esimerkiksi perheen äkillisiin elämänmuutoksiin, kuten lapsen syntymään taikka perheenjäsenen sairastumiseen. Kyse voi olla myös jo pidempään jatkuneesta perhettä kuormittavasta tilanteesta, kuten perheenjäsenen sairaudesta tai muusta syystä aiheutuvasta toimintakyvyn alenemisesta, arjen kiireestä ja rasituksesta seuraavista vanhemmuutta kuormittavista liiallisista vaatimuksista, parisuhdeongelmista taikka muista perheessä ilmenevistä ristiriitatilanteista. Kyse voi varhaisessa vaiheessa olla kevyestä ohjauksen, neuvonnan ja avun tarpeesta. Pidempään jatkuneena tarve voi edellyttää useita pitkäkestoisia palveluja. Lähtökohtana on pyrkiä tukemaan koko perheen voimavaroja riittävän varhaisessa vaiheessa lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen turvaamiseksi.

Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve voi aiheutua esimerkiksi henkilön vammasta, sairaudesta, ikääntymisen ja sairauksien mukanaan tuomasta voimien ja koordinaation heikkenemisestä, päihteiden käytöstä sekä mielenterveysongelmista. Toimintakyvyn rajoitteet eivät jakaudu väestössä tasaisesti. Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve lisääntyy yleensä iän myötä. Vammaiset henkilöt voivat tarvita koko elämänsä eriasteista tukea toimintakykyynsä liittyen. Tietyissä tilanteissa toimintakyvyn alenemaan voivat kytkeytyä myös elämänhallintaan liittyvät ongelmat. Esimerkiksi päihteiden käyttö voi heikentää psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä aiheuttamalla poikkeavuutta stressinhallintaan, joustamattomuutta käyttäytymismalleihin ja palkitsevien tuntemusten heikkenemistä. Noin puolella päihdehoitoa aloittavista henkilöistä on kognitiivisia puutoksia. Päihderiippuvaisella henkilöllä päihteiden käyttö hallitsee elämää ja siitä irrottautuminen vaatii monenlaisten elämänhallinnan keinojen opettelua ja omaksumista.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen suoriutumista erilaisista arkielämän tehtävistä. Toimintakykyyn liittyvä tuen tarve on määritelty yleisesti tarkoituksena kattaa laajasti erilaisia toimintakykyä rajoittavia tai alentavia tilanteita. Toimintakykyyn liittyvät tuen tarpeet on kytketty tilanteisiin, joissa henkilö ei fyysisestä, psyykkisestä, kognitiivisesta tai sosiaalisesta syystä aiheutuen suoriudu itsenäisesti jokapäiväisen elämän toiminnoista. Henkilön toimintakyvyn aleneminen voi aiheutua yhdestä tai samanaikaisesti useammasta syystä.

Toimintakyvyn fyysinen ulottuvuus kattaa esimerkiksi kyvyn liikkua, nähdä ja kuulla. Se liittyy siten kiinteästi henkilön kykyyn suoriutua päivittäisistä perustoiminnoista kuten syömisestä, pukeutumisesta, peseytymisestä ja wc-käynneistä, mutta myös arjen toimintojen suorittamiseen, kuten kotiaskareiden hoitoon ja kodin ulkopuolella tapahtuvaan asiointiin, työelämään, opiskeluun ja harrastuksiin. Toimintakyvyn psyykkinen ulottuvuus liittyy henkilön elämänhallintaan, tyytyväisyyteen, mielenterveyteen ja henkiseen hyvinvointiin. Psyykkinen toimintakyky käsittää esimerkiksi itsearvostukseen, mielialaan ja henkisiin voimavaroihin liittyviä tekijöitä. Kognitiivinen eli tiedollinen ulottuvuus puolestaan tarkoittaa kykyä ajatella, ymmärtää, oppia ja muistaa. Se vaikuttaa ajattelun nopeuteen, keskittymiseen, tarkkaavaisuuteen, hahmottamiseen ja kielenkäyttöön

sekä kykyyn käsitellä tietoa ja ratkaista ongelmia. Sosiaalinen ulottuvuus liittyy henkilön kykyyn toimia ja olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Pykälässä tarkoitettujen toimintakyvyn ulottuvuuksien lisäksi ihmisten suoriutumiseen vaikuttaa kiinteästi hänen elin- ja toimintaympäristönsä sekä taloudellisten tekijöiden mahdollisesti asettamat rajoitukset.

Omaisen tai läheisen tuen tarpeella tarkoitetaan kahdenlaisia tilanteita, jotka molemmat kytkeytyvät henkilön jaksamisen tukemiseen ja toimintakyvyn turvaamiseen. Tuen tarve voi aiheutua siitä, että henkilö hoitaa, ohjaa, tukee tai valvoo sairasta, vammaista tai iäkästä omaistaan tai läheistään päivittäin tai tähän verrattavalla tavalla muutoin jatkuvasti. Kyse voi olla perheen sisäisestä toiminnasta, mutta huolenpitovastuussa voi olla myös henkilö, jolla ei ole lähisukulais- tai aviosuhdetta hoidettavaan. Huolta pitävä henkilö voi olla avopuoliso tai lähiystävä. Henkilö tukee ja hoivaa omaistaan tai läheistään sen sijaan, että kyseinen omainen tai läheinen olisi laajemmin muiden sosiaalipalvelujen asiakkaana. Tuen tarve on tarkoitettu kattamaan niin omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005), jäljempänä *omaishoitolaki*, mukaista tukea saavien henkilöiden omaiset ja läheiset kuin myös ne henkilöt, jotka vastaavalla tavalla huolehtivat omaisestaan ilman kyseistä tukea. Suurin osa omaisten ja läheisten antamasta avusta, hoidosta ja huolenpidosta tapahtuu omaishoidon tuen ulkopuolella.

Perheiden ja omaisten kykyä kantaa vastuuta iäkkäistä, sairaista ja vammaisista omaisistaan osana tuki- ja palveluverkon kokonaisuutta on lähitulevaisuudessa entistäkin tärkeämpää tukea palvelutarpeiden ja palvelujen kustannusten kasvaessa väestön ikääntymisen vuoksi. Omaisten ja läheisten apua ja huolenpitoa tarvitaan kotona asumisen mahdollistamiseksi avopalvelujen tuella.

Tuen tarpeiden taustalla olevat syyt voivat olla seurausta esimerkiksi hoitajan omasta ikääntymisestä johtuvasta toimintakyvyn heikkenemisestä (esimerkiksi puoliso-omaishoitajat), työn ja hoivaamisen yhteensovittamisen vaikeuksista (työssäkäyvät omaishoitajat), hoidettavan henkilön tilanteiden tai tilan muutoksista, levon puutteesta ja uupumisesta, sairauksista, mielenterveyden horjumisesta, päihdeongelmasta tai hoidossa tarvittavien tietojen ja taitojen puutteesta.

12 § Välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaaminen

Jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilöllä on oikeus saada riittävät sosiaalihuollon palvelut kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitetulta kotikunnaltaan tai siltä kuntayhtymältä, johon kotikunta kuuluu, ellei muualla laissa toisin säädetä.

Sosiaalihuollon järjestämisen henkilöllisestä soveltamisalasta säädetään 57 §:ssä. Toimeentulotuen myöntämisestä säädetään erikseen toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997).

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Tukeen

kuuluvat esim. terveyden ja elinkyvyn säilyttämisen kannalta välttämättömän ravinnon ja asumisen järjestäminen. Oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon on viimesijainen vähimmäissuoja, joka yhteiskunnan on kaikissa olosuhteissa taattava. Säännös edellyttää paitsi sosiaaliturvan myös ihmisarvoisen elämän edellytykset turvaavien palvelujen järjestämistä. Ylimpien lainvalvojien ratkaisukäytännössä (esimerkiksi OKA dnro 1052/1/06) on lähdetty siitä, että lainkohdassa käytetty ilmaisu ”ihmisarvoisen elämän turva” on hyvin perusteiden tulkittavissa tarkoittavan jotain enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista. Se, mikä kulloinkin on ihmisarvoista elämää, vaihtelee kulttuurisia arvoja ja tottumuksia vastaavasti. Perustuslain 19 §:n 1 momentti oikeudesta välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon sisältää sitä koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan esimerkiksi mahdollisuuden sellaiseen asumiseen, joka on edellytyksenä henkilön terveyden ja elinkyvyn säilymiselle. Julkisen vallan tehtävä on perustuslain 19 §:n 4 momentin nojalla edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

Kunnalla on velvollisuus pitää huolta siitä, että jokaisen kuntalaisen oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon turvataan. Kiireellisessä tapauksessa jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada sosiaalipalveluja oleskelukunnalta siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Turvaamisvelvoite on ehdoton, sitä ei voida jättää toteuttamatta taloudellisten syiden takia. Lähtökohtana on asiakkaan tuen tarve. Laissa ei suoraan säädetä, mitä palvelua käyttäen välttämätön toimeentulo ja huolenpito tulisi turvata. Käytettävissä ovat kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaiset tai siinä mainitut palvelut mukaan lukien muissa laeissa säädetty palvelut tai kunnan käyttämät muut tarvetta vastaavat palvelut, joita ei ole laissa tarkemmin määritelty.

Sosiaalihuollon järjestämisvastuussa noudatetaan siis oleskeluperiaatetta, kun sosiaalihuollon tarve on kiireellistä. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilön oikeus saada riittävät sosiaalipalvelut kytkeytyy henkilön kotikuntaan. Pidempiaikaisen oleskelun perusteella järjestettävistä sosiaalipalveluista säädetään 57 §:ssä. Poikkeuksena muiden sosiaalipalvelujen ja sosiaalihuollon tukitoimien henkilöllisestä soveltamisalasta toimeentulotuen myöntämisestä säädetään erikseen toimeentulotuesta annetussa laissa. Toimeentulotuki ei ole sidottu henkilön asuinkuntaan.

13 § Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen

Lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut. Palveluja on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan.

Palvelujen on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa.

Lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta on säädetty aiemmin vain lastensuojelulaissa. Säännöksen ottaminen sosiaalihuoltolakiin merkitsee käytännössä sitä, että lapsella ja hänen

perheellään on oikeus saada lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi välttämättömät sosiaalipalvelut ilman että perheeltä edellytettäisiin lastensuojelun asiakkuutta. Vastaavasti kuin lastensuojelussa palveluja on järjestettävä yleisinä perhepalveluina tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan. Arvio lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömistä palveluista kirjataan asiakassuunnitelmaan. Lastensuojelussa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa arvion tekemisestä ja sen kirjaamisesta suunnitelmaan. Yleisissä perhepalveluissa arvion tekemisestä ja kirjaamisesta vastaa omatyöntekijä.

Ehkäisevien palvelujen tarkoituksena on tukea lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lakiuudistuksen myötä ehkäisevien perhepalvelujen osuus kasvaa. Kotipalvelun vahvistamisen lisäksi perhetyötä (18 §), tukihenkilöitä ja -perheitä sekä vertaisryhmätoimintaa (28 §) on annettava yleisinä perhepalveluina myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. Palveluja annettaessa on huolehdittava siitä, että palveluja on riittävästi erityistä tukea tarvitseville lapsille ja heidän perheilleen.

14 § Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut

Kunnallisina sosiaalipalveluina on järjestettävä sen sisältöisenä ja siinä laajuudessa kuin tässä tai muussa laissa säädetään:

- 1) sosiaalityötä;
- 2) sosiaalihojausta;
- 3) sosiaalista kuntoutusta;
- 4) perhetyötä;
- 5) kotipalvelua;
- 6) kotihoitoa;
- 7) asumispalveluja;
- 8) laitospalveluja;
- 9) liikkumista tukevia palveluja;
- 10) päihdetyötä;
- 11) mielenterveystyötä;
- 12) kasvatus- ja perheneuvontaa;
- 13) lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa;
- 13 a §) omaistaan ja läheistään hoitavan henkilön vapaata; (29.6.2016/512)
- 14) muita 11 §:n mukaisiin tarpeisiin vastaavia asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömiä sosiaalipalveluja.

Kunnallisina sosiaalipalveluina on huolehdittava myös kehitysvammaisten erityishuollosta, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevälle henkilölle, sosiaalisen luoton myöntämisestä kunnan asukkaille, kuntouttavasta työtoiminnasta, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvista palveluista, omaishoidon tuen, perhehoidon, lasten ja nuorten huollon, lastensuojelun, ottolapsineuvonnan, perheasioiden sovittelun, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen vahvistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvien tehtävien sekä päätösten täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinsovitteluun kuuluvien asiantuntijapalveluiden, isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvien tehtävien sekä opiskeluhuollon järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään: (29.6.2016/512)

- 1) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa (380/1987);
- 2) kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/1977);
- 3) toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997);
- 4) laissa sosiaalisesta luototuksesta (1133/2002);
- 5) laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001);
- 6) päihdehuoltolaissa (41/1986);
- 7) mielenterveyslaissa (1116/1990);
- 8) omaishoidon tuesta annetussa laissa (937/2005);
- 9) lastensuojelulaissa (417/2007);
- 10) adoptiolaisissa (22/2012);
- 11) avioliittolaisissa (234/1929);
- 12) laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
- 13) isyyslaissa (11/2015):
- 14) lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975)
- 15) lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996);
- 16) oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013);
- 17) perhehoitolaissa (263/2015).

Kunnalliset sosiaalipalvelut

Laissa on määritelty, mitä palveluja kunnallisina sosiaalipalveluina on järjestettävä asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi. Tuen tarpeisiin voidaan vastata sosiaalihuoltolaissa määritellyillä palveluilla sekä sosiaalipalveluilla, joista säädetään muissa laeissa. Esimerkiksi kuraattoripalveluista säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) ja perheasioiden sovittelusta avioliittolaisissa (234/1929). Kunnalla on myös mahdollisuus järjestää muita kuin laissa nimenomaisesti määriteltyjä asiakkaan tuen tarpeisiin vastaavia, hyvinvoinnille välttämättömiä palveluja.

Ehkäisevien perhepalvelujen lisäksi uudessa sosiaalihuoltolaissa määritellään uudella tavalla keskeisiä kunnissa jo käytössä olevia sosiaalipalveluja kuten sosiaalinen kuntoutus (17 §) ja tilapäisen asumisen järjestäminen (21 §). Sosiaalityön lisäksi laissa määritellään nyt myös sosiaaliohjauksen käsite (16 §) sekä päihdetyö (24 §) ja mielenterveystyö (25 §). Kiireelliset sosiaalipalvelut on toteutettava sosiaalipäivystyksen kautta ottaen huomioon, mitä muussa lainsäädännössä säädetään. Liikkumista tukevat palvelut (23 §) ovat laissa nyt omana palvelunaan, kun ne aikaisemmin olivat säädöksissä kotipalvelun tukipalveluina. Tuen tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen luetteloon on lisätty 1.7.2016 alkaen 13 a) kohtana omaistaan ja läheistään hoitavan henkilön vapaa, joka liittyy uuteen omaistaan ja läheistään hoitavan vapaata koskevaan 27 a §:ään.

Oikeus palvelujen saamiseen

Suurin osa sosiaalihuoltolain mukaisista sosiaalipalveluista on niin sanottuja määrärahasidonnaisia palveluja, joiden myöntämisessä kunta voi käyttää harkintaa. Myös näiden palvelujen myöntämisen pitää kuitenkin aina perustua yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin, eikä mitään asiakasryhmää voida sulkea palvelun piiristä kunnan ohjeistuksen perusteella. Palveluja järjestettäessä on ensisijaisesti otettava huomioon, mitä 12 §:ssä ja 13 §:ssä säädetään välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon sekä lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta. Kunnan on järjestettävä välttämättömät palvelut. Vastaavasti kuin lastensuojelulaissa sosiaalihuoltolaissa säädetään velvoitteesta kirjata välttämättömät palvelut asiakassuunnitelmaan. Erityistä tukea tarvitseville henkilöille palvelujen saaminen turvataan 46 §:n mukaisen päätöksentekomenettelyn avulla. Lisäksi laissa on säädetty palvelukohtaisia oikeuksia tiettyjen palvelujen saamiseen. Näitä palveluja ovat lapsiperheiden kotipalvelun (19 §) lisäksi lapsen ja hänen vanhempansa välisten tapaamisten valvonta (27 §) sekä päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut raskaana oleville henkilöille (24.3 §).

15 § Sosiaalityö

Sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.

Sosiaalityöllä tarkoitetaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen tuen tarpeen arviointiin pohjautuvaa kokonaisvaltaista asiakas- ja asiantuntijatyötä ja sen yhteensovittamista muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa. Sosiaalityöllä vähennetään sosiaalisia ongelmia sekä vahvistetaan hyvinvointia, yhteisöjen toimivuutta ja ihmisten toimintamahdollisuuksia heidän elinympäristöissään.

Nopean yhteiskunnallisen muutoksen ja eriarvoistumisen myötä sosiaalityön rooli korostuu, ja sen merkitys vaikeisiin elämäntilanteisiin, sosiaalisiin ongelmiin ja syrjäytymisriskeihin vastaavana ammatillisena muutostyönä sekä sosiaalisia epäkohtia, ihmisten tarpeita ja organisaatioiden toimintaongelmia esiin nostavana raportoijana ja kehittäjänä kasvaa. Sosiaalityötä voidaan toteuttaa itsenäisenä palveluna tai osana muita palveluja. Kyse on sosiaalisia ongelmia ehkäisevästä, vähentävästä tai poistavasta asiantuntijatyöstä, jota tehdään yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja rakenteiden tasolla. Sosiaalityön perustana ovat ihmisoikeudet ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Toiminnassa korostuu kokonaisvaltainen yhteiskunnallinen osaaminen, joka mahdollistaa niin erilaisten ongelmatilanteiden analyttisen jäsentämisen ja kestävien ratkaisujen hakemisen niihin kuin vaikuttavan sosiaalisen raportoinnin ja sosiaalialan tutkivan kehittämisen.

Yksittäisillä interventioilla ei usein voida vaikuttaa pitkäaikaisiin ja syviin ongelmiin, vaan tarvitaan pitkäjänteistä sosiaalityötä ihmisten elinympäristöissä. Tavoitteena on luoda, palauttaa ja ylläpitää

ihmisten omaehtoisen selviytymisen, hyvän elämänlaadun ja elämänhallinnan edellytyksiä, ehkäistä syrjäytymistä, tukea asiakkaiden myönteisiä elämänvalintoja sekä täysivaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä. Vahvalla sosiaalityöllä voidaan varmistaa se, että myös kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat ihmiset, jotka eivät välttämättä osaa itse apua pyytää, saavat tarvitsemansa avun ja tuen.

Sosiaalityön asiakkailla on usein erityisesti työllistymiseen, kouluttautumiseen ja kuntoutumiseen liittyviä tarpeita, ja työlle on ominaista laajamittainen verkostotyöskentely muiden viranomaistahojen ja toimijoiden kanssa. Monet asiakkaat tarvitsevat työllisyys-, asumis-, terveys- ja päihdepalveluja, joiden tulisi toimia kokonaisvaltaisesti yhdessä asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. Perhekohtaisessa sosiaalityössä erityinen huomio on kiinnitettävä lasten sosiaalisen turvallisuuden varmistamiseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Jos alaikäisten lasten vanhemmat ovat sosiaalityön asiakkaina, on syytä aina kiinnittää erityistä huomiota myös lasten hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien turvaamiseen. Yhteistyö muun muassa varhaiskasvatuksen ja koulun kanssa on tällöin tärkeää.

Sosiaalityöllä on keskeinen koordinoiva rooli eri toimijoiden tarjoaman tuen ja palvelujen yhteen sovittajana siten, että voidaan rakentaa toimivia kokonaisuuksia asiakkaiden tarpeisiin vastaamiseksi pistemäisten erillispalvelujen sijaan. Mutkikkaiden tilanteiden ratkaisemiseksi on olennaista käynnistää nopeasti sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö, joka kannustaa asiakasta toimijuuteen yhteiskunnassa.

16 § Sosiaaliohjaus

Sosiaaliohjauksella tarkoitetaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena on yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä.

Sosiaaliohjauksen merkitys on kasvanut palvelujärjestelmien laajetessa ja eriytyessä. Palveluja hakevat henkilöt tarvitsevat yhä useammin henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa käytettävissä olevista palveluista, niiden saamisen ehdoista sekä tukea myös palvelujen ja etuuksien hakemisessa ja käyttämisessä. Monet tarvitsevat ohjausta ja tukea myös arkielämän sujumiseksi; joskus avun tarpeessa oleva asiakas on haettava kotoaan ja saatettava tarvittavien palvelujen ja toimintojen piiriin. Esimerkiksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret ja mielenterveyskuntoutujat saattavat tarvita pitkäjänteistä ohjausta päästäkseen elämässä eteenpäin. Sosiaaliohjauksessa on olennaista tunnistaa asiakkaan elämäntilanne sekä hänen voimavarojensa ja toimintamahdollisuuksiensa osa-alueet. Keskeistä työssä on asiakkaan joustava kohtaaminen, tuki ja motivointi itsenäiseen suoriutumiseen. Työ on vuorovaikutuksellista yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen osallisuuden, elämänhallinnan ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemista. Sosiaaliohjaus perustuu ihmiskäsitykseen, joka korostaa asiakkaan subjektiivutta, toimijuutta ja täysivaltaisuutta.

Sosiaaliohjausta on käytetty tuloksekkaasti lastensuojelutyössä. Myös aikuissosiaalityössä erilaisista työpari- ja tiimimalleista sekä itsenäisesti toteutetusta sosiaaliohjauksesta on saatu hyviä kokemuksia. Tarkoituksena on, että sosiaaliohjauksesta tulisi jatkossa keskeinen työmuoto koko sosiaalihuollon kentällä.

Sosiaaliohjauksen perusta on tavoitteellinen työskentely, auttaminen. Sosiaaliohjauksessa asiakkaita kohdataan moninaisissa elämäntilanteissa ja olosuhteissa heidän arkeaan ja ihmisyyttään kunnioittaen. Sosiaaliohjaus perustuu hyvään vuorovaikutusosaamiseen. Asiakkaat, heidän läheisensä ja kansalaiset nähdään aktiivisina toimijoina. Lähtökohtana on voimavarakeskeinen näkökulma asiakastyöhön, jolloin työssä käytettävät yksilö- ja ryhmäkohtaiset menetelmät tukevat asiakkaiden osallisuutta ja täysivaltaista kansalaisuutta. Palveluohjauksessa korostuu sosiaaliturvaetuuksien ja palvelujärjestelmän hallinta. Sosiaaliohjaus soveltuu myös erinomaisesti sosiaalisen kuntoutuksen ryhmämuotoisten toimintojen perustaksi eri asiakasryhmille.

17 § Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

- 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin;
- 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

Sosiaalisella kuntoutuksella vahvistetaan henkilön kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristönsä rooleista. Sosiaalinen kuntoutus on osa monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sitä on toteutettava tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Tähän antaa hyvän mahdollisuuden esimerkiksi yhteistyö työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelupisteessä (TYP), jossa myös ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen keinoin yhdessä eri alan ammattilaisten kanssa arvioidaan ja tuetaan asiakkaan työ- ja toimintakykyä.

Kun asiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen arvioidaan, on olennaista selvittää aina myös hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada kuntoutusta terveystaloustalouksessa, työ- ja elinkeinohallinnossa, opetushallinnossa, eläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmässä, tapaturma- ja liikennevakuutuksessa, veteraanien kuntoutuksessa tai järjestöjen kuntoutus- ja sopeutumisvalmennustoiminnassa. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen yhdistetään tarvittaessa päihde- ja/tai mielenterveyshoito sekä muut tarvittavat palvelut ja tukitoimet yli sektorirajojen.

Sosiaalinen kuntoutus perustuu aina asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Sosiaalisen kuntoutuksen erityisosaamista vaativat asiakastilanteet eivät yleensä parane yksittäisellä toimenpiteellä tai interventiolla. Ne ovat usein syntyneet pitkän ajan kuluessa ja myös niiden korjaaminen vaatii pitkäjänteisyyttä. Sosiaalisen kuntoutuksen taustalla on ymmärrys kokonaisvaltaisen työskentelyn välttämättömyydestä silloin, kun ongelmat ovat kasautuneet ja pitkittyneet tai kun sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteet ovat välttämättömiä/tarpeellisia henkilön sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalisessa kuntoutuksessa on huomioitava esimerkiksi pitkään jatkuneen työttömyyden seuraukset, hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuudesta sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöistä johtuvat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet sekä väkivaltakokemukset.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilöllinen tuki yhdistyy toiminnallisuuteen. Osallistuminen on osa kuntoutusta, kun se on tavoitteellista ja kuuluu sovittuun suunnitelmaan. Tavoite määrittelee missä, miten ja kuka sosiaalisen kuntoutuksen toiminnallista osuutta toteuttaa. Tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihitteettömän arjen hallintaa, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua tahi tukea ryhmässä toimimiseen. Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä voivat olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö (kotikäynnit, mukana kulkeminen, kasvatuksellinen tuki omien asioiden hoitamiseen), erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan, työtoiminta sekä kaikki asiakkaalle tarjottavat palvelut ja tukitoimet osana sovittua suunnitelmaa.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on edistää kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, toimintoihin ja rakenteisiin, jotka muodostavat jokapäiväisen elämän perustan; periaatteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan kykyjään ja suoriutumistaan vastaavalla tavalla.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen kehittäminen ja lisääminen erityisesti nuorten kohdalla on yksi lainsäädännön painopistealueista. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite tarjoaa kunnille mahdollisuuden kehittää erilaisia ja eri asiakasryhmille soveltuvia ryhmämuotoisia palveluja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen sisälle mahtuvat myös ikääntyneille suunnatut palvelut, jotka sisällöltään voivat olla hyvinkin erilaisia nuorille suunnatuista palveluista.

Nuorisopalvelutakuu (SHL 17, 36, 42 §)

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorisotakuun toteuttamista tukemalla nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näissä keskeyttämistä. Lakiin sisältyvä nuorisopalvelutakuu koostuu omatyöntekijän työstä, palvelutarpeen arvioinnista sekä nuorille kohdennetusta sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tavoitteena on yhden palvelupisteen kautta toteutuva palvelu, jonka kautta nuori saa tarvitsemansa moniammatillisen tuen kunnes sosiaalipalvelujen tarvetta ei enää ole.

Jos nuorella on työ- ja toimintakykyyn, terveyteen tai sosiaalisiin taitoihin liittyviä ongelmia, omatyöntekijä suunnittelee yhdessä nuoren kanssa sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuden nuoren tarpeiden mukaisesti. Nuoren tarvitsema sosiaalinen kuntoutus voi olla arkielämän taitojen oppimista, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua ennen niissä aloittamista tai aloittamisen jälkeen. Kokonaisuuteen yhdistetään tarvittaessa päihde- ja/tai mielenterveyshoito. Sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu- tai kuntoutuspaikkaan tai työpajaan. Omatyöntekijä pyrkii työskentelemään siten, ettei työhön tai koulutukseen liittyviä keskeyttämissä tule. Tavoitteena on vahvistaa onnistumisen kokemuksia.

Nuorisopalvelutakuu on suunnattu erityisesti alle 25-vuotiaille nuorille. Toiminta toteutetaan tarpeen mukaisesti yhteistyössä nuorisotoimen, terveystoimen, opetustoimen, työ- ja elinkeinohallinnon sekä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Yksittäisten projektien sijaan tuki muodostaa jatkumon, jossa tuki räätälöidään nuoren tarpeiden mukaisesti. Nuorisopalvelutakuuta voidaan hyvin toteuttaa esimerkiksi osana Ohjaamo -toimintaa.

18 § Perhetyö

Perhetyöllä tarkoitetaan hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi.

Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi.

Perhetyö liittyy vanhemmuuden tukemiseen, lasten hoidon ja kasvatuksen ohjaamiseen, kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan, perheen toimintakyvyn vahvistamiseen uusissa tilanteissa, perheen vuorovaikutustaitojen tukemiseen ja sosiaalisten verkostojen laajentamiseen tai syrjäytymisen ehkäisyyn. Se voi liittyä myös niin sanotun laajennetun perheen tukemiseen kaikissa niissä tilanteissa, joissa sosiaalihuollon asiakkaan omaksi perheekseen kokemat henkilöt tarvitsevat sitä osana asiakkaan palveluprosessia. Kuntien on järjestettävä maksutta perhetyötä erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. Perhetyötä voidaan tarjota myös ennaltaehkäisevästi, eikä perhetyön tarve ole ikäsidonnaista. Perhetyötä voidaan antaa osana muita sosiaalipalveluja esimerkiksi perheisiin, joissa aikuinen lapsi hoitaa vanhempansa. (28 §)

Perhetyötä tehdään yleisimmin sosiaalitoimen, neuvolan, päivähoiton tai koulun yhteydessä. Perhetyö on kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä perheiden tukemista. Tavoitteena on perheiden elämänhallinnan ja omien voimavarojen käyttöönoton tukeminen sekä arjessa selviytymisen vahvistaminen. Perhetyö muokataan sisällöltään perheen tarvetta vastaavaksi. Se voi olla esimerkiksi erityyppistä keskusteluapua, mukana oloa arjen harrastuksissa, ryhmätoimintaa tai muuta perheen tilanteen kannalta tarkoituksenmukaista ammatillista työtä.

Perhetyön varhaisen tuen tarkoituksena on varmistaa, että perhe saa tukea oikea-aikaisesti osana peruspalveluja. Sen vuoksi palvelua tulee antaa varhaisessa vaiheessa. Perhetyö on myös osa kehitteillä olevaa perhekeskustoimintamallia. Perhekeskustoimintamallilla tarkoitetaan lähipalvelujen kokonaisuutta, joka sisältää lapsille ja perheille suunnatut hyvinvointia ja terveyttä sekä kasvua ja kehitystä edistävät sekä varhaisen tuen ja hoidon palvelut. Varhainen tuki voi estää perhetilanteen kriisiytymisen ja ongelmien kasautumisen, joten on tärkeää, että tuen vastaanottamisen kynnyks pysyy matalana.

Keskustelujen kautta vanhempia voidaan ohjata tarkastelemaan omaa vanhemmuuttaan, parisuhdettaan, sosiaalista verkostoaan ja vauvan tarpeita. Kokemukset järjestetystä moniammatillisesta lapsiperhetyöstä ovat osoittaneet, että äidit ja isät ovat kokeneet perhetyön myönteisenä, vanhemmuutta ja parisuhdetta voimaannuttavana apuna ja tukena. Vanhemmat ovat pitäneet työntekijän kanssa käytyjä keskusteluja mielialaa vahvistavina ja vauvan hoitoa ja arjen sujumista tukevinä. Perheiden sosiaalinen verkosto on tullut näkyvämmäksi työskentelyn aikana. Monet vanhemmat ovat kokeneet tulleen kuulluiksi. Avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutus vanhempien ja työntekijän välillä sekä kokonaisvaltainen työskentely perheen kanssa edistää koko perheen hyvinvointia.

Sosiaalihuoltolain 13 §:n mukaisesti lapsiperheellä on oikeus saada lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämätön perhetyö. Kunnat voivat organisoida perhetyötä monella tavalla. Toiminnassa sovelletaan kuitenkin sosiaalihuollon lainsäädäntöä. Joissain kunnissa perhetyö voi olla neuvolan kautta käynnistyvää, matalan kynnyksen palvelua, jonka toteuttamisessa terveydenhuollon ammattihenkilöillä on keskeinen rooli. Myös neuvolan perhetyöhön ohjaamien asiakkaiden osalta tulee varmistaa, että heillä on mahdollisuudet sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelutarpeen arviointiin ja omatyöntekijän nimeämiseen. Asiakkaalla on myös oikeus saada päätös palvelusta tai sen epäämisestä.

Perhetyötä on annettava myös erityistä tukea tarvitseville nuorille. Mikäli sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö ei riitä ja lapsi on lastensuojelun tarpeessa, voidaan perheelle antaa lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä. Lastensuojelun perhetyö on lastensuojeluasiakkaana oleville lapsiperheille järjestettävää suunnitelmallista, pitkäjänteistä ja tavoitteellista avohuollon tukitoimintaa, joka kytetään tiiviisti osaksi muuta lastensuojelun työprosessia. Sen sisältöä ja vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti osana asiakassuunnitelmaa. Se voi vaihdella lapsen tarpeiden mukaan niin toteuttamistavoiltaan kuin intensiteetiltäänkin.

19 § Kotipalvelu

Kotipalvelulla tarkoitetaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista tai niissä avustamista.

Kotipalvelua annetaan sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella niille henkilöille, jotka tarvitsevat apua selviytyäkseen 1 momentissa tarkoitetuista tehtävistä ja toiminnoista.

Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina annetaan ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja.

Lapsiperheellä on oikeus saada perheen huolenpitotehtävän turvaamiseksi välttämätön kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista 2 momentissa mainittujen syiden vuoksi.

Kotipalvelun sisältö

Kotipalvelun sisällön määrittely vastaa pitkälti aiemman sosiaalihoitolain määritelmiä kuitenkin niin että painopisteenä on entistä selkeämmin asiakkaan oman toimintakyvyn ylläpitäminen ja asiakkaan tukeminen jokapäiväisen elämän toiminnoista selviytymisessä. Tarpeen mukaan asiakkaalle järjestetään niitä palveluja, joista hänen ei ole mahdollista selviytyä itse. Kotipalvelun tukipalveluina järjestetään esimerkiksi siivous- ja ateriapalveluja. Peseytymisessä avustaminen on osa kotipalvelua, mutta osallisuutta edistävänä palveluna voidaan järjestää tukipalveluna esimerkiksi käyntejä yleiseen saunaan.

Kodin ulkopuolella tukeminen kohdistuu esimerkiksi asioiden hoidossa tukemiseen. Lähtökohtana tulee olla henkilön tukeminen toimissa, ei puolesta toteuttaminen. Asioiden hoitamisen siirryttyä monilla elämän alueilla sähköisiksi palveluiksi tarkoittaa asioiden hoitamisen tukeminen tarvittaessa siten myös esimerkiksi internetissä tapahtuvaa asiointia. Tältä osin on kuitenkin huomattava, esimerkiksi pankkipalvelujen käyttöön liittyen rajoitteet verkkotunnusten käytölle.

Lasten- ja kodinhoidolla tarkoitetaan esimerkiksi lapsiperheiden kotiin annettavia palveluja, jotka ovat tavoitteellista, suunnitelmallista ja määräaikaista yhdessä perheen ja yhteistyötahojen kanssa tehtävää vanhemmuuden sekä arjessa selviytymisen tukemista. Keskeisenä tavoitteena on perheen omien voimavarojen vahvistaminen. Tämä tapahtuu opastamalla perhettä lasten- ja kodinhoidossa ja vahvistamalla arjen hallintaa. Kotipalveluna annettava apu voi olla myös konkreettista auttamista kotitöissä; siivousta tai tiskausta. Tärkeää on rakentaa palvelusta sellainen, mikä vastaa henkilön tai perheen tuen ja avun tarvetta.

Kotipalvelua voidaan toteuttaa esimerkiksi kodinhoitona, ruokailuun ja henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvänä apuna, kotona suoriutumisen tukemisena kuntoutuksen toimin sekä turvapalveluina. Turvapalveluilla tarkoitetaan esimerkiksi teknisiä ratkaisuja, joilla pyritään

edistämään toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden mahdollisuuksia asua kotonaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikköjen sijasta.

Lapsiperheiden oikeus kotipalvelun saamiseen

Sosiaalihuoltolaissa säädetyillä palveluilla ja tukitoimilla toteutetaan lapsen oikeuksien yleissopimuksessa turvattuja lapsen oikeuksia. Niillä toteutetaan perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa edellytettyä perheen ja vanhempien tukea. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan 2 kappaleen mukaan yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lasten kasvatustehtäväänsä.

Säätelyn tarkoituksena on lisätä ja kehittää lapsiperheiden kotiin annettavia palveluja ennaltaehkäisevänä, varhaisen tukemisen keinona. Tarkoituksena on vahvistaa tuen saantia lasten ja lapsiperheiden pulmiin ja ongelmiin varhaisessa vaiheessa. Tarpeenmukaisen ja riittävän tuen antamisella voidaan ehkäistä ongelmien pahenemista ja kasautumista ja siten vähentää muiden erityispalvelujen tai lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta. Siksi on myös tärkeää huolehtia, että palveluista ja niiden saatavuudesta on riittävästi ja helposti saatavilla olevaa tietoa. Tähän velvoittaa myös sosiaalihuoltolain 33 §.

Kotipalvelua annetaan toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella. Toimintakykyä alentavia syitä ovat sairaus, synnytys, vamma tai muu vastaavanlainen syy kuten uupumus. Erityisellä perhetilanteella tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien erotilannetta tai tilannetta, jossa toinen vanhemmista on vankilassa tai perheenjäsenen kuolemaa. Elämäntilanne voi aiheuttaa tuen tarvetta myös muun omaisen tai läheisen vaikean sairauden tai poismenon johdosta. Erityinen perhetilanne voi olla myös perheessä, jossa on vammaisen lapsi, kaksoset tai aikuinen omainen hoidettavana.

Lapsiperheelle on järjestettävä välttämätön kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista laissa mainittujen syiden vuoksi. Velvoite kotipalvelun järjestämiseen koskee kaiken ikäisiä lapsia ja heidän perheitään. Kotipalvelua on järjestettävä yleisenä perhepalveluna. Myös lastensuojelun asiakkailta on vastaava oikeus kotipalvelun saamiseen.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983), jäljempänä *lapsenhuoltolaki*, 1 §:n mukaisesti lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatustarpeet sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lähtökohtana on lapsen vanhempien tai muiden huoltajien velvollisuus turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Kun lapsen vanhemmat tai muut huoltajat tarvitsevat tätä tehtävää varten apua johtuen laissa mainituista syistä, on perheellä oikeus saada avuksi kotipalvelua.

Kotipalvelua järjestettäessä kunnissa on otettava huomioon sosiaalihuoltolain 19 §:n mukaisen veloitteen lisäksi sosiaalihuoltolain 13 §. Kun kyse on lapsen terveyden tai kehityksen turvaamisesta, kotipalvelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan. Kun palvelun tarve perustuu siihen, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään on aina huolella varmistettava, ettei asiakasmaksu käytännössä muodosta estettä palvelun käyttämiselle. Maksujen perimättä jättämisestä on selostettu oppaassa jäljempänä 56 §:n kohdalla ja sosiaalityöntekijän velvollisuutta huolehtia erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelujen saamisesta 46 §:n kohdalla.

Muiden asiakkaiden oikeus kotipalvelun saamiseen

Muilla kuin lapsiperheillä ei sosiaalihuoltolaissa ole säädetty subjektiivista oikeutta kotipalvelun saamiseen. Sotainvalidit voivat saada kotipalvelua Valtionkonttorin kustantamana sotilasvammalakiin (404/1948) perustuen. Lisäksi kotipalvelua on mahdollista järjestää tunnuksen omaaville rintamaveteraaneille Valtiokonttorin ohjaaman kuntoutusmäärärahan turvin. Kotipalvelua on kuitenkin annettava muillekin, jos se on välttämätöntä henkilön välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi (12 §). Huomioon on otettava myös se, että kotiin annettavat palvelut ovat ensisijaisia suhteessa niihin palveluihin, jotka edellyttävät muuttamista (21 §). Mielenterveyskuntoutujalle kotipalvelun tukipalveluna järjestettävä lyhytaikainenkin siivouspalvelu voi edistää kuntoutumista yhdessä terveystalvelujen kanssa ja mahdollistaa kotona asumisen. Laissa elämäntilanteen perusteella annettavalla kotipalvelulla on haluttu korostaa myös yksinäisten henkilöiden tarvetta kotipalvelun saamiseen. Elämäntilanne voi aiheuttaa tuen tarvetta esim. omaisen tai läheisen vaikean sairauden tai poismenon johdosta. Aikuinen omainen, josta on huolehdittava voi aiheuttaa tuen tarvetta. Vain pieni osa omaisistaan huolta pitävistä henkilöistä toimii virallisina omaishoitajina.

Koska kotipalvelun myöntämiseen ja järjestämiseen liittyy paljon yksilöllisiin tilanteisiin liittyvää harkintaa ja julkisen vallan käyttöä, on tärkeää, että palvelun järjestäminen tai palvelun rajaaminen tai hylkääminen perustuu selkeisiin ja hyvin perusteltuihin hallintopäätöksiin. Viranhaltijapäätöksessä on otettava kantaa sekä palvelun järjestämiseen että mahdolliseen asiakasmaksuun.

20 § Kotihoito

Kotihoidolla tarkoitetaan kotipalvelun ja terveydenhuoltolain 25 §:ään sisältyvien kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaa kokonaisuutta.

Kotihoito sisältää 19 §:n mukaisen kotipalvelun ja terveydenhuoltolain 25 §:n mukaisen kotisairaanhoidon. Huomattava osa säännöllisen palvelun piirissä olevista asiakkaista käyttää sekä kotipalvelua että kotisairaanhoidoa. Kotihoitoa annetaan erityisesti vanhuksille ja vammaisille sekä pitkäaikaissairaille.

Niissä kunnissa, joissa peruskunta vastaa sekä sosiaalitoimesta että perusterveydenhuollosta, kotipalvelu ja kotisairaanhoito on usein yhdistetty organisaatiossa kotihoidon yksiköksi. Kotihoitokokeilussa kunnilla on ollut mahdollisuus yhdistää sosiaalihuoltolakiin perustuva kotipalvelu ja terveydenhuoltolakiin perustuva kotisairaanhoito kotihoidoksi myös sellaisissa kunnissa, joissa sosiaalihuollon ja kansanterveystyön tehtäviä ei ole kokonaisuudessaan yhdistetty sosiaali- ja terveyslautakunnalle tai vastaavalle monijäseniselle toimielimelle. Kokeilun toteuttamisen kannalta suuri merkitys on edelleen kokeilulakeihin sisältyvillä säännöksillä kotihoidon henkilökäytöksistä. Kokeilulakien nojalla asiakkaiden ja potilaiden tiedot voidaan kotihoidon toimintayksikössä koota yhteen rekisteriin, joka on kaikkien kotihoidon työntekijöiden käytössä. Valmisteilla on sääntely, joka mahdollistaisi kotihoidon toteuttamisen ilman kokeilulakia.

Kotipalvelu tukee ja auttaa, kun asiakas tarvitsee sairauden tai alentuneen toimintakyvyn vuoksi apua kotiin selviytyäkseen arkipäivän askareista ja henkilökohtaisista toiminnoista kuten hygienian hoitamisesta. Kotipalvelun työntekijät ovat pääasiassa lähihoitajia, kodinhoitajia ja kotiavustajia. Kotipalvelun työntekijät seuraavat myös asiakkaan vointia ja neuvovat palveluihin liittyvissä asioissa asiakkaita ja omaisia. Kotisairaanhoito suorittaa asiakkaan kotona sairaanhoidollisia toimia, ottaa näytteitä, toteuttaa ja seuraa lääkitystä ja arvioi ja seuraa asiakkaan terveydentilaa, vointia ja kotona pärjäämistä. Kotisairaanhoidossa käytettävät hoitosuunnitelman mukaiset pitkäaikaisen sairauden hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet, kuten esimerkiksi vaipat, diabeteksen ja avannepotilaan hoitovälineet sisältyvät hoitoon. Varsin vaativaakin sairaanhoitoa, esimerkiksi saattohoitoa voidaan järjestää kotona. Myös omaisten tukeminen on osa kotisairaanhoidon työtä. Kotisairaanhoidon henkilöstö on koulutukseltaan muun muassa lääkäreitä, terveydenhoitajia sairaanhoitajia ja lähihoitajia.

Kotihoitopalvelut eli kotipalvelu ja kotisairaanhoitopalvelut perustuvat asiakkaan toimintakyvyn arviointiin ja sen perusteella laadittavaan palvelu- ja hoitosuunnitelmaan. Yhteistyön parantumisen myötä asiakkaiden palvelutarpeen arviointi on monipuolistunut ja osaaminen laajentunut, kun kotihoitotiimeissä on voitu yhdistää erilaista osaamista.

21 § Asumispalvelut

Asumispalveluja järjestetään henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai asumisensa järjestämisessä. Kotiin annettavat palvelut ovat ensisijaisia suhteessa palveluihin, jotka edellyttävät muuttamista ja sisältävät sekä asumisen että palvelut. Tilapäistä asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista, kiireellistä apua.

Tuettua asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuetulla asumisella tarkoitetaan asumisen tukemista sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla.

Palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat soveltuvan asunnon sekä hoitoa ja huolenpitoa. Tehostettua palveluasumista järjestetään henkilöille, joilla hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista.

Palveluasumisella tarkoitetaan palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palveluja. Palveluihin sisältyvät asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, ateria-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti.

Asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilön yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan ja hän saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut.

Asumispalveluilla tarkoitetaan kokonaisuutta, jossa asunto ja asumista tukevat palvelut liittyvät kiinteästi yhteen. **Kotiin annettavat palvelut** ovat ensisijaisia suhteessa niihin palveluihin, jotka edellyttävät muuttamista ja sisältävät sekä asumisen että palvelut. Kotiin annettavia palveluja ei ole erikseen lueteltu asumispalveluja koskevassa pykälässä, mutta se ei poista niiden ensisijaisuutta suhteessa pykälässä määriteltyyn palveluasumiseen. Kotona asumista voidaan tukea sosiaalihuoltolaissa määritellyillä palveluilla tai muilla asiakkaan tarpeen mukaisilla palveluilla. Asumista tukevat palvelut voivat olla hoito- ja hoivapalveluja, tukipalveluja, kuten ateria-, vaatehuolto, hygienia- ja siivouspalveluja tai näiden yhdistelmiä. Palvelut voidaan ryhmitellä asiakkaiden toimintakyvyn, hoidon sitovuuden ja vaativuuden sekä annettavan palvelun määrän ja laadun perusteella palvelukokonaisuuksiin. Asunnon hankinnan ja sen säilyttämisen tukemisessa esimerkiksi asumisneuvonnalla ja joissakin tilanteissa myös toimeentulon turvaamisella on keskeinen rooli.

Perustuslain 19 §:n 1 momentti oikeudesta välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon sisältää sitä koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) mukaan myös mahdollisuuden sellaiseen asumiseen, joka on edellytyksenä henkilön terveyden ja elinkyvyn säilymiselle. Julkisen vallan tehtävä on perustuslain 19 §:n 4 momentin nojalla edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Sosiaalihuoltolain 12 ja 13 §:ien sisältöä on selostettu edellä. Asumispalveluja järjestettäessä on otettava huomioon myös lastensuojelulain 35 §, jonka mukaan kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto. Vastaava määräys koskee lastensuojelun jälkihuoltoa (76 a §).

Asumista järjestettäessä tai siinä avustettaessa on kiinnitettävä huomiota asumisen turvallisuuteen ja pysyvyyteen sekä sosiaalisten verkostojen säilymiseen. Asumisen turvallisuus tarkoittaa yleisen objektiivisesti arvioitavissa olevan turvallisuuden lisäksi henkilön tuen tarpeen edellyttämää subjektiivista arviointia esimerkiksi sairauten tai vammaan liittyen. Pysyvyydellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että ratkaisuja niin yksilöasiassa kuin yleisemminkin tehtäessä tulee ottaa huomioon niiden vaikutukset henkilön asumisen pysyvyyteen. Esimerkiksi toimintakyvyltään heikentyneen henkilön asumista järjestettäessä tulee arvioida mahdollisia tulevia toimintakyvyn muutoksia ja niiden suhdetta tehtävään ratkaisuun. Myös palvelujen tuottajien kilpailuttamisella on usein vaikutusta asumisratkaisujen pysyvyyteen ja asiakkaalle tulee varmistaa riittävä turva silloin,

kun asiakkaan asumisen pysyvyys uhkaa vaarantua palvelun järjestäjästä tai tuottajasta johtuvista syistä. Asiakkaalla on kuitenkin oltava mahdollisuus myös vaihtaa asuntoa tarpeen mukaan. Sosiaalisten verkostojen säilyminen tarkoittaa sitä, että asumista järjestettäessä tai siinä tuettaessa lähtökohtana ovat sellaiset ratkaisut, jotka tukevat asiakkaalle myönteisten, toimivien sosiaalisten verkostojen säilymistä. Kun tarve on todettu sosiaalihuoltolaki ja vanhuspalvelulaki eivät kuitenkaan määritä asiakkaalle ehdotonta oikeutta valita tiettyä palvelua, vaan olennaista on, että tarpeeseen vastataan.

Turun hallinto-oikeus 25.3.2014, nro 14/173. Hallinto-oikeus toteaa palveluasumista koskevassa ratkaisussaan, että henkilöllä ei ole subjektiivista oikeutta sosiaalipalveluihin juuri haluamassaan paikassa ja haluamallaan tavalla järjestettynä vaan kunnalla on oikeus päättää, millä tavoin se järjestää palvelun. Myöskään mikään tietty ikä ei sellaisenaan oikeuta saamaan asumispalvelua. Sen sijaan palvelujen on oltava oikea-aikaiset ja riittävät.

Tilapäisen asumisen järjestäminen on tyypillinen osa sosiaalihuollon asumispalveluja ja se mainitaan tästä syystä erikseen sosiaalihuoltolain 21 §:ssä. Sen järjestäminen liittyy erilaisiin kriisitilanteisiin ja tavoitteena on aina siirtyminen pysyvämpään asumismuotoon. Velvollisuus tilapäisen asumisen järjestämiseen sisältää sekä velvoitteen huolehtia siitä, että kunnalla on käytettävissään riittävästi palvelumuotoja tilapäisen asumisen järjestämiseen, että velvollisuuden pitää huolta siitä, että apua tarvitsevilla on mahdollisuus saada tarvitessaan kiireellistä apua.

Tuettu asuminen on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Tuettua asumista käytetään tukimuotona muun muassa lastensuojelun jälkihuollossa olevilla nuorilla, lievästi kehitysvammaisilla nuorilla sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla. Tuetussa asumisessa asumista tukevat palvelut muodostavat palvelukokonaisuuden, joka muodostetaan yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Tuettua asumista voidaan järjestää siten, että asunto on hankittu itsenäisesti tavanomaisesta asuntokannasta ja sinne tuodaan asiakkaan tarvitsema tuki ja palvelut tai hän saa ne muualta tai siten, että asunto ja palvelut ovat kiinteä kokonaisuus. Esimerkiksi monille henkilöille, joilla on lievä kehitysvamma, autismin kirjon kuuluville henkilöille sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujille tuettu itsenäinen asuminen tavanomaisessa asuinympäristössä on se vaihtoehto, joka tukee parhaiten toimintakykyä ja hyvinvointia. Osalle asiakkaista esteetön tukiasunto ja siihen kiinteästi liitetyt palvelut on paras tukemisen muoto. Molemmissa tuetun asumisen muodoissa asumisen kustannukset muodostavat erillisen osan muista kustannuksista.

Palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat sekä soveltuvan asunnon että hoitoa ja huolenpitoa. Tehostettua palveluasumista järjestetään erityisesti iäkkäille henkilöille, joilla on ympärivuorokautinen hoidon ja huolenpidon tarve. Palveluasumiseen sisältyy asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, ateria-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut sekä sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Hoitoon ja huolenpitoon kuuluu muun muassa avustaminen henkilökohtaisissa toimissa, kuten aterioinnissa ja hygienian hoidossa sekä sen varmistaminen, että lääkitys toteutuu ohjeiden mukaisesti. Palveluasumista voidaan järjestää lyhytaikaisesti tai jatkuvasti, päivisin, öisin tai ympärivuorokautisesti.

Jos asiakas saa apua tarpeen mukaan ympärivuorokautisesti, kyse on **tehostetusta palveluasumisesta**. Palveluasumisyksikössä asiakas voi asua elämänsä loppuun saakka riittävän tuen avulla. Palveluasuminen on avohoitoa, jossa asiakas maksaa erikseen asumisesta ja palveluista.

Asiakkaat, joille palveluasumista järjestetään, ovat usein laajan tuen tarpeessa. Monissa tilanteissa hoidon ja huolenpidon järjestäminen palveluasumisen kautta kytkeytyy perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattuun oikeuteen välttämättömään huolenpitoon. Perustuslain turvaama oikeus lähtee siitä, ettei yksilö kykene itse hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien lainvalvojien ratkaisukäytännössä ilmaisu ”ihmisarvoisen elämän” turva on hyvin perustein tulkittavissa tarkoittavan jotain enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista. Se, mikä kulloinkin on ihmisarvoista elämää, vaihtelee kulttuurisia arvoja ja tottumuksia vastaavasti. Palveluasumisen tulee hoidon ja huolenpidon lisäksi sisältää myös mahdollisuuksia osallistua toimintakykyä ylläpitävään ja edistävään toimintaan, jolla tuetaan asiakkaan mielekästä elämää ja osallisuutta.

Palvelun laadun turvaamiseksi laissa säädetään velvoite huolehtia siitä, että henkilö saa tarpeenmukaiset kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut ja että hänen yksityisyyttään ja oikeuttaan osallisuuteen kunnioitetaan kaikissa asumispalveluissa. Tämä edellyttää muun muassa huolehtimista siitä, että palveluasumisen aikana asiakasta tuetaan liikkumisessa asumisyksikön ulkopuolelle ja hän saa asianmukaisesti ne kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut, joihin on oikeutettu asumismuodosta riippumatta. Jos sosiaalihuollon toimintayksikössä toteutetaan lääkehoitoa, kyseessä on terveydenhuollon toiminta, jossa noudatetaan terveydenhuollon käytäntöjä.

Vammaispalvelulain 8 §:n 2 momentin mukaan vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus saada vammaispalveluasetuksessa (759/1987) tarkemmin määriteltyä palveluasumista. Subjektiivinen oikeus ei ulotu siihen, miten palveluasumista järjestetään. Kunnalla on mahdollisuus järjestää palveluasumiseen liittyviä palveluja vammaispalvelulain mukaisten palvelujen lisäksi esimerkiksi sosiaalihoitolain mukaisina palveluina ja tukitoimina, kuten kotipalveluna ja asumispalveluina. Toisin kuin sosiaalihoitolaisissa, vammaispalvelulain mukaisella palveluasumisella tarkoitetaan myös palveluasumista, jonka kunta järjestää vammaisen henkilön tavalliseen omistus- tai vuokra-asuntoon tarvittavien muutostöiden sekä asumiseen liittyvien palvelujen ja tukitoimien avulla. Palveluasumisen käsitteiden yhtenäistämistarve arvioidaan vammaislainsäädännön uudistamisen yhteydessä.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinekäytännöt asumispalveluyksiköissä

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinepalveluista säädetään terveydenhuoltolaissa. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (jäljempänä *apuvälineasetus*, 1363/2011) on annettu tarkempia säännöksiä apuvälineiden käytön luovutuksen perusteiksi.

Kaikilla asumispalveluyksiköiden asukkailla, jotka täyttävät apuvälineasetuksen 1 §:n edellytykset, on yksiköiden varustetasosta huolimatta oikeus asetuksen mukaisiin yksilöllisen arvion perusteella luovutettaviin lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineisiin.

Apuvälineasetuksella on haluttu parantaa apuvälineen käyttäjän asemaa ja osaltaan edesauttaa henkilön itsenäistä selviytymistä ja osallisuuden vahvistamista. Asumispalveluyksikössä asuvan apuvälineen käyttäjän ei pidä jäädä ilman tarvitsemiaan apuvälineitä, eikä hänen pidä itse joutua maksamaan niitä.

Apuvälineasetuksen keskeinen sisältö

Kunnan tai kuntayhtymän terveydenhuollon tai kuntoutuksen apuvälineasiantuntijan tulee arvioida lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineetarve käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Apuväline tulee luovuttaa apuvälineen tarvitsijan henkilökohtaiseen käyttöön. Tarpeen arvioinnissa on otettava huomioon apuvälineen tarvitsijan toimintakyky, elämäntilanne ja elinympäristön apuvälineen toimivuudelle asettamat vaatimukset. Apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä apuvälineen tarvitsijan tai tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen luovutuksen edellytyksenä on sellainen lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästyminen, joka heikentää apuvälineen tarvitsijan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien laitteiden, tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tarkoituksena on edistää apuvälineen käyttäjän kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa taikka ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä.

Henkilölle, jonka toimintakyky on heikentynyt ja itsenäinen suoriutuminen vaikeutunut sairauden, vamman tai kehitysviivästyksen takia ja, joka tarvitsee apuvälineitä toimintakyvyn tukemiseen, ylläpitämiseen tai parantamiseen, tulee tehdä apuvälinearvio kunnan tai kuntayhtymän apuvälineasiantuntijan toimesta. Jos apuvälineetarve todetaan, tarvittavat apuvälineet luovutetaan henkilölle käyttöön lääkinällisenä kuntoutuksena kunnasta tai kuntayhtymästä. Tämä koskee myös asumispalveluyksikössä asuvia henkilöitä.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet ovat käyttäjilleen maksuttomia (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992, 5§).

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineyksikkö huolehtii luovuttamiensa apuvälineiden huollosta ja korjauksesta. Apuvälineen käyttötarpeen päätyttyä apuväline tulee palauttaa takaisin terveydenhuoltoon, eikä sitä voida luovuttaa toisen asukkaan käyttöön ilman kunnan tai kuntayhtymän apuvälineasiantuntijan arviota.

Asumispalveluyksiköiden järjestämät varusteet

Yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 4 §:n mukaan toimintayksikössä (kuten asumispalveluyksiköissä) tulee olla riittävät ja asianmukaiset varusteet. Kunta voi asumispalveluyksiköitä kilpailuttaessaan ja uusia sopimuksia tehdessään ottaa laatutekijöinä huomioon asumispalveluyksikköjen varustetason. Esimerkiksi, jos kunta edellyttää, että asumispalveluyksiköllä on käytettävissään säädettäviä sänkyjä, tulee tästä olla maininta palveluntuottajan (asumispalveluyksikkö) ja kunnan välisessä sopimuksessa.

22 § Laitospalvelut

Sosiaalihuollon laitospalveluilla tarkoitetaan hoidon ja kuntouttavan toiminnan järjestämistä jatkuvaa hoitoa antavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä. Laitospalveluja voidaan järjestää lyhytaikaisesti tai jatkuvasti, päivisin, öisin tai ympärivuorokautisesti. Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoksessa vain, jos se on henkilön terveyden tai turvallisuuden kannalta perusteltua, taikka siihen on muu laissa erikseen säädetty peruste.

Laitospalveluja toteutettaessa henkilölle on järjestettävä hänen yksilöllisten tarpeidensa mukainen kuntoutus, hoito ja huolenpito. Hänelle on lisäksi pyrittävä järjestämään turvallinen, kodinomainen ja virikkeitä antava elinympäristö, joka antaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja edistää kuntoutumista, omatoimisuutta ja toimintakykyä.

Asiakkaat, joille laitospalveluja järjestetään, ovat usein laajan tuen tarpeessa. Monissa tilanteissa laitospalvelujen järjestäminen kytkeytyy perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattuun oikeuteen välttämättömään huolenpitoon. Perustuslain turvaama oikeus lähtee siitä, ettei yksilö kykene itse hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa.

Laitospalveluihin voi sisältyä pukeutumisessa, henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimisessa sekä aterioinnissa tukemista. Lisäksi henkilölle tulee turvata mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja osallisuuteen järjestämällä virikkeitä antavaa toimintaa ja mahdollistamalla myös asuinympäristöään laajempi osallistuminen esimerkiksi kuljetuspalveluja järjestämällä. Hoitoon sisältyvällä kuntoutuksella puolestaan tarkoitetaan sosiaalihuollon osalta toimintakykyä parantavan, ylläpitävän tai sen heikkenemistä hidastavan toiminnan järjestämistä, mutta myös kuntouttava työtapa on arjen työssä huomioitava. Kuntoutuksen tavoitteena on toimintakyvyn ja elämänlaadun optimointi.

Laitoshoidossakin tulee asiakkaille tarjota mahdollisuus yksilölliseen hoitoon ja hoivaan sekä sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Esimerkiksi lyhytaikaisessa päihdekuntoutuksessa tai kriisisijoituksissa tulee asiakkaille turvata mahdollisuus viettää aikaa laitoksessa yhdessä heille läheisten henkilöiden kanssa.

Pitkäaikainen hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa laitoshoitona vain, jos siihen on olemassa lääketieteelliset perusteet tai se on henkilön turvallisen hoidon kannalta muuten perusteltua. Hoidon järjestäminen laitoksessa voi myös perustua erityislainsäädäntöön. Vanhuspalvelulaissa on rajattu

mahdollisuutta laitoshoidon käyttämiseen. Vanhuspalvelulain 14 §:n mukaan kunnan on toteutettava iäkkään henkilön arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla ja muilla sosiaali- ja terveydenhuollon avopalveluilla. Palvelut on sovittava sisällöltään ja määrältään vastaamaan iäkkään henkilön kulloisiakin palveluntarpeita. Kunta voi vastata iäkkään henkilön palveluntarpeeseen pitkäaikaisella laitoshoidolla vain, jos siihen on lääketieteelliset perusteet tai asiakasturvallisuuteen tai potilasturvallisuuteen liittyvät perusteet.

Vanhuspalvelulain 15 a §:n mukaan ennen hoidon ja huolenpidon toteuttamista pitkäaikaisena laitoshoitona kunnan on selvitettävä vanhuspalvelulain 15 §:ssä tarkoitettulla tavalla mahdollisuudet vastata iäkkään henkilön palveluntarpeeseen hänen kotiinsa annettavilla ja muilla sosiaali- ja terveydenhuollon avopalveluilla. Selvitys on tehtävä myös silloin, kun iäkkään henkilön ympärivuorokautinen laitoshoido on jatkunut kolme kuukautta, eikä selvitystä ole aiemmin tehty. Ratkaisu hoidon ja huolenpidon toteuttamisesta pitkäaikaisena laitoshoitona on perusteltava.

Lastensuojelussa puolestaan tiettyjen rajoitustoimenpiteiden käyttö on rajattu sijaishuoltona toteutettuun laitoshoitoon. Kehitysvammaisten erityishuollossa rajoitustoimenpiteiden käyttö on rajattu sosiaalihuoltolain 21 §:n mukaiseen tehostettuun palveluasumiseen ja 22 §:n mukaiseen laitospalveluun (kehitysvammalaki 42 b §). Käsite vastaa kehitysvammalain mukaista autettua asumista ja vammaispalvelulain mukaista palveluasumista, joita järjestetään erityishuolto-ohjelman mukaisesti. Tavoitteena on, että vammaisten pitkäaikainen laitoshoido lakkautetaan vuoteen 2020 mennessä (Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta 2012).

23 § Liikkumista tukevat palvelut

Esteetön ja toimiva julkinen joukkoliikenne mukaan lukien kutsu- ja palveluliikenne on ensisijainen tapa järjestää kaikille soveltuva liikkuminen.

Liikkumista tukevia palveluja järjestetään henkilöille, jotka eivät kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn takia ja jotka tarvitsevat palvelua asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tarpeen vuoksi.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraavilla toteuttamistavoilla tai niiden yhdistelmillä:

- 1) julkisten liikennevälineiden käytön ohjauksella ja ohjatulla harjoittelulla;
- 2) saattajapalveluna;
- 3) ryhmäkuljetuksina;
- 4) korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset;
- 5) muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei järjestetä henkilölle, joka on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kustannusten korvaamiseen muun lain nojalla.

Liikkumista tukevat palvelut eivät poista riittävän ja esteettömän joukkoliikenteen kehittämisen ensisijaisuutta myös toimintakyvyltään heikentyneen väestön liikkumisen mahdollistamisessa. Esteetöntä joukkoliikennettä voidaan tarvittaessa täydentää muun muassa palvelulinjoilla ja kutsujoukkoliikenteellä. Liikkumisen tukea järjestetään sellaisille ikääntyneille henkilöille, jotka tarvitsevat liikkumisen tukea ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikentymisen johdosta sekä muille liikkumisessa tukea tarvitseville henkilöille, jotka eivät ole oikeutettuja vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista annetun lainsäädännön mukaisiin (vaikeavammaisten) kuljetuspalveluihin. Oikeudesta vammaisuuden perusteella järjestettäviin kuljetuspalveluihin ja muuhun liikkumisen tukeen säädetään vammaispalvelulaissa.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää eri tavoilla. Joillekin liikkumisessa tukea tarvitseville toisen henkilön apu saattajapalveluna voi mahdollistaa julkisten liikennevälineiden käytön. Henkilö, jonka vamma ei edellytä vammaislainsäädännön mukaisia kuljetuspalveluja saattaa kyetä käyttämään julkisia kulkuvälineitä edellyttäen, että saa niiden käyttöön riittävän ohjauksen ja mahdollisuuden harjoitella liikennevälineiden käyttämistä toisen henkilön tukemana. Liikkumisen tukea voidaan järjestää myös taksikuljetuksina, kutsutaksikuljetuksina, yhteiskuljetuksina, palvelulinjoilla, matkojen yhdistelykeskusten avulla tai edellä mainittujen järjestämistapojen yhdistelmänä. Etenkin ikääntyneet henkilöt tarvitsevat kuitenkin usein yksilöllisesti toteutetun palvelun esimerkiksi taksilla tai invataksilla. Tällöin korvataan asiakkaan tarpeen mukaisella ajoneuvolla tehdystä matkasta aiheutuneet kustannukset. Kustannuksia ei kuitenkaan korvata, jos henkilö on oikeutettu saamaan korvauksen muun lain nojalla. Asiaksmaksuista ja niiden määräytymisen perusteista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulainsäädännössä.

Liikkumisen tuen määrästä ei ole laissa tarkempia säännöksiä, vaan sen järjestämisen laajuus riippuu asiakkaan arvioidusta yksilöllisestä palvelutarpeesta. Kyseessä on niin sanottu määrärahasidonnainen palvelu, mutta palvelun myöntäminen ei ole kokonaan harkinnanvaraista. Palvelun tarvetta arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa sosiaalihuoltolain 11, 12 ja 21 §, joiden mukaisesti palvelua kohdennetaan sitä eniten tarvitseville. Palveluja on toteutettava siten, että jokaiselle turvataan ihmisarvoisen elämän edellytykset. Mitään asiakasryhmää ei voi kokonaan sulkea palvelun ulkopuolelle kunnan ohjeistuksen perusteella, vaan jokaisen kohdalla on arvioitava palveluntarve. Esimerkiksi henkilön tuloja ei ole laissa säädetty ainoaksi perusteeksi arvioida palvelun tarvetta. Liikkumisen tuki voi olla välttämätön palvelu, jotta kotona asuminen olisi mahdollista.

Kuopion hallinto-oikeus 28.05.2012, nro 12/0213/2. Hallinto-oikeus totesi, että ”sosiaalihuoltolain mukainen kuljetuspalvelu on kunnan lakisääteinen tehtävä, jonka järjestämisestä kunnan tulee huolehtia talousarvioissa kyseiseen palveluun varattujen määrärahojen puitteissa. Kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi vahvistaa sosiaalihuoltolain mukaisen kuljetuspalvelun myöntämishojeet asiaa koskevien sosiaalihuoltolain säännösten sallimissa rajoissa. Ehdot eivät kuitenkaan saa olla sosiaalihuoltolain vastaisia. Toisaalta pelkästään kunnan vahvistamalla ohjeella ei voida rajoittaa henkilön oikeutta palveluun. Toimivaltaisen viranhaltijan tulee aina palvelusta päättäessään tutkia, täyttääkö hakija laissa säädetty edellytykset palvelun saamiselle ja onko henkilön avun tarve kokonaisuutena arvioiden sellainen, että hakijalle voidaan myöntää palvelu määrärahan sallimissa rajoissa.

Sosiaalihuoltolaissa on säädetty kuljetuspalvelun myöntämisen edellytyksistä. Säännökset eivät sisällä palvelun yhteensovittamista muun lain perusteella maksettavan etuuden tai tuen kanssa eikä myöskään sitä, että tuen myöntämisen ehdoksi voitaisiin asettaa jonkun muun etuuden tai tuen saaminen.”

Asiakkaiden tarpeen mukaisesti järjestetty liikkumisen tuki toteuttaa lain tarkoitusta hyvinvoinnin edistämisestä ja ylläpitämisestä sekä eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisesta ja vähentämisestä. Se tukee osaltaan myös ikääntyneiden henkilöiden suoriutumista ja omatoimisuutta, osallisuutta yhteiskuntaan sekä tukee kotona asumista.

24 § Päihdetyö

Päihdetyöllä vähennetään ja poistetaan päihteisiin liittyviä hyvinvointia ja turvallisuutta vaarantavia tekijöitä sekä tuetaan päihdeettömyyttä.

Tässä laissa tarkoitettuun sosiaalihuollon päihdetyöhön kuuluu:

- 1) ohjaus ja neuvonta;
- 2) päihteiden ongelmakäyttäjille, heidän omaisilleen ja muille läheisilleen suunnatut sosiaalihuollon erityispalvelut;
- 3) muut 14 §:n mukaiset päihdeettömyyttä tukevat tai päihteiden ongelmakäytön vuoksi tarvittavat sosiaalipalvelut.

Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihdeettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut.

Sosiaalihuollossa tehtävä päihdetyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun kunnassa tehtävän päihdetyön ja mielenterveystyön kanssa.

Päihdetyössä lähtökohtana on muodostaa saumaton palvelukokonaisuus yhdessä mielenterveystyön kanssa. Päihdetyössä sosiaali- ja terveydenhuolto toimii yhdessä, mistä johtuen myös niitä koskevaa lainsäädäntöä on pyritty edelleen yhtenäistämään. Päihdeettömyyttä edistävän sekä ongelmia ehkäisevän työn tavoitteena on vahvistaa voimavaroja ja muita ongelmilta suojaavia tekijöitä ja vähentää riskitekijöitä. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen sekä suojaa ongelmilta että mahdollistaa varhaisen tukemisen. Yhteisöllisyyttä voidaan parantaa esimerkiksi asumispalveluissa asukkaiden aktiivista osallistumista tukevilla toimilla tai lisäämällä sosiaalista isännöintiä. Päihdeongelmien ylisukupolvisuuden ehkäisemiseksi pyritään tukemaan riskiryhmässä olevia lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Työntekijöiden tulee aina arvioida lasten mahdollinen hoidon ja tuen tarve hoitaessaan aikuista mielenterveys- ja päihdeongelmaista (35, 36, 40 ja 44 §).

Päihdetyöhön sisältyvä ohjaus- ja neuvontatyö koskee päihdeettömyyttä suojaavia ja sitä vaarantavia tekijöitä sekä palvelujärjestelmän sisältämien vaihtoehtojen kokonaisvaltaista kartoittamista asiakkaalle. Työmuotona ohjauksen ja neuvonnan tulisi kuulua kaikille sosiaalihuollon ammattilaisille. Päihdeongelmallisille tarjotaan yleisiä sosiaalipalveluja muun muassa asumisen tukemiseksi. Yleisesti käytettyjä palveluja ovat muun muassa kotipalvelu, päivä- ja työtoiminta, sekä kasvatus- ja perheneuvonta. Sosiaalipalveluja järjestetään henkilöille, joilla on päihteiden

ongelmakäytöstä johtuvia sosiaalisen toimintakyvyn ja elämänhallinnan ongelmia. Palvelujen avulla tuetaan päihteettömyyttä ja toisaalta huolehditaan siitä, että perustuslain mukainen välttämätön huolenpito toteutuu myös niiden osalta, joilla päihteiden ongelmakäyttö on jatkuvaa.

Päihdehuollon erityispalveluilla tarkoitetaan erityisesti päihdekuntoutujille suunnattuja palveluja kuten a-klinikkatoimintaa, nuorisoasemia, kuntoutuslaitoksia, katkaisuhuoltoasemia, päiväkeskuksia, huumeidenkäyttäjien terveysneuvontapisteitä, ensisuoja ja sekä selviämisasemia. Osan erityispalveluista on kunnissa vakiintuneesti katsottu olevan osa terveydenhuoltoa ja osan sosiaalihuoltoa. Valtaosassa palveluja tarvitaan sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon osaamista. Päihdehuollon erityispalveluissa sosiaalipalveluina voidaan toteuttaa muun muassa ensisuoja toimintaa, erityisesti päihteiden käyttäjille suunnattuja asumispalveluja (kuten asunto ensin -mukaista asumista tai päihdeetöntä tuettua asumista) tai päiväkeskuksia tai -toimintaa.

Potilaan ja asiakkaan asema ja oikeudet muodostuvat erilaisiksi siitä riippuen järjestetäänkö palvelut sosiaalipalveluina vai terveydenhuollon palveluina. Terveydenhuolto on luonteeltaan tosiasiallista toimintaa, jossa ei tehdä muutoksenhakukelpoisia hallintopäätöksiä, kun taas sosiaalihuolto perustuu keskeiseltä osin hallintopäätöksiin. Lainsäädännön lähtökohtana on, että riippumatta siitä, onko tietty toimintayksikkö määritelty sosiaalihuollon vai terveydenhuollon yksiköksi, ratkaisevaa on se, mikä on tietyn palvelun peruste. Kysymys on terveydenhuollosta, jos henkilö saa palveluja lääketieteellisin perustein ja sosiaalihuollon palveluista silloin, kun palvelu perustuu sosiaalihuollon lainsäädännössä määriteltyyn palvelutarpeeseen ja palvelun myöntämisen kriteereihin. Terveydenhuoltoon kuuluvaa ja siten terveydenhuollon lainsäädännön alaista toimintaa ovat esimerkiksi katkaisuhuolto, päihdeongelmien hoidon aloitus ja toteutus sekä lääkinnällinen kuntoutus. Hoitoa ja lääkinnällistä kuntoutusta voidaan antaa esimerkiksi A-klinikoilla, nuorisoasemilla, kuntoutuslaitoksissa tai kotiin vietävinä palveluina.

Silloin kun rajanveto yksittäisissä palveluissa on vaikeaa, ratkaisevaa on lain mukaan asiakkaan etu ja lääketieteellinen hoidon tarve. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa on sovellettava niitä sosiaali- ja terveydenhuollon säännöksiä, jotka asiakkaan edun mukaisesti parhaiten turvaavat tuen tarpeita vastaavat palvelut ja lääketieteellisen tarpeen mukaisen hoidon. Esimerkiksi jos A-klinikalla tarjotaan sekä sosiaalityön tai -ohjauksen palveluja että päihderiippuvuuden hoitoa, kiireellisen ja kiireettömän hoidon on järjestyttävä asiakkaalle terveydenhuoltolain mukaisesti. Myös päihdehuollon laitoksissa toteutettu kuntoutus voi olla luonteeltaan sekä lääkinnällistä että sosiaalista kuntoutusta. Jos asiakas tarvitsee laitoshoidon tai -kuntoutusta lääketieteellisin perustein, hoitoon tai kuntoutukseen on päästävä terveydenhuollon lainsäädännön mukaisesti. Esimerkkejä lääketieteellisistä perusteista ovat riippuvuuden vieroitushoito, psykososiaalinen hoito ja kuntoutus tai samanaikaisen mielenterveyden häiriön hoito. Asiakkaan edun mukaista ei ole, että palvelu luokitellaan sosiaalihuollon palveluksi, jotta hoitotakuuta ei tarvitsisi noudattaa (vrt. s. 7, Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut).

Sosiaalihuollon päihdepalveluissa painopisteen tulee olla avohuollon palveluissa, joissa kehitetään päivystyksellisiä, liikkuvia ja konsultatiivisia työmuotoja. Myös riittävän pitkäaikaisen kuntouttavan palvelun järjestäminen katkaisuhoidon jälkeen on tärkeää. Koko kuntoutusprosessin

kattavat sosiaalihuoltolain 39 §:n mukaiset asiakassuunnitelmat tukevat prosessin seuraamista ja asiakkaan kannalta vaikuttavien toimien valintaa.

Subjekttiivinen oikeus päihteettömyyttä tukeviin palveluihin

Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut. Kyseessä on niin sanottu subjekttiivinen oikeus. Se velvoittaa kuntaa toimimaan heti kun se saa tiedon raskaana olevasta henkilöstä, joka on huolissaan omasta päihteidenkäytöstään. Vastaava sääntely sisältyy terveydenhuoltolakiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö arvioi, mikä on palvelujen riittävä taso. Palveluina voidaan järjestää esimerkiksi ensikotipalveluja. Tarvittavat palvelut on järjestettävä välittömästi, jotta voidaan turvata tulevan lapsen terveys ja kehitys. Järjestämällä palvelut jo raskausaikana voidaan vähentää huomattavasti paitsi inhimillistä kärsimystä, myös päihteiden väärinkäytöstä aiheutuvia välittömiä ja pitkän aikavälin kustannuksia.

Lain lähtökohtana on henkilön oma hakeutuminen palvelujen piiriin. Lailla myös tuetaan henkilön ohjaamista palvelujen piiriin (35 §). Laissa määritelty ammattihenkilö voi asiakkaan suostumuksella olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, jotta henkilön palvelutarve arvioitaisiin. Jos henkilö ei itse halua yhteydenottoa ja on ilmeistä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen, on tehtävä lastensuojelulain 25 c §:n mukainen ennakollinen lastensuojeluilmoitus. Kunnassa tulee olla sovittuna, miten ja missä ennakollisia lastensuojeluilmoituksia käsitellään. Raskaana olevan henkilön kiireellisen avun tarve on arvioitava välittömästi ja perusteellinen palvelutarpeen arviointi on tehtävä viipymättä.

25 § Mielenterveystyö

Mielenterveystyöllä vahvistetaan yksilön ja yhteisön mielenterveyttä suojaavia tekijöitä sekä poistetaan ja vähennetään mielenterveyttä vaarantavia tekijöitä.

Tässä laissa tarkoitettuun mielenterveystyöhön kuuluu:

- 1) sosiaalipalveluihin sisältyvä mielenterveyttä suojaaviin ja sitä vaarantaviin tekijöihin liittyvä ohjaus ja neuvonta sekä tarpeenmukainen yksilön ja perheen psykososiaalinen tuki;
- 2) yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen äkillisissä järkyttävissä tilanteissa;
- 3) sosiaalihuollon mielenterveyspalvelut, joilla tarkoitetaan 14 §:n mukaisia yksilön mielenterveyttä tukevia sosiaalipalveluja.

Sosiaalihuollossa tehtävä mielenterveystyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa.

Mielenterveislain 1 §:n mukaan mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä sekä mielisairauksien ja muiden mielenterveyshäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä. Mielenterveystyöhön kuuluvat mielisairauksia ja muita mielenterveydenhäiriöitä poteville henkilöille heidän lääketieteellisin

perustein arvioitavan sairautensa tai häiriönsä vuoksi annettavat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut (mielenterveyspalvelut). Mielenterveislain 1 §:n 3 momentin mukaan mielenterveystyöhön kuuluu myös väestön elinolosuhteiden kehittäminen siten, että elinolosuhteet ehkäisevät ennalta mielenterveyden häiriöiden syntyä, edistävät mielenterveystyötä ja tukevat mielenterveyspalvelujen järjestämistä. Lain 3 §:n mukaan mielenterveyspalvelujen järjestämisestä osana sosiaalihuoltoa säädetään sosiaalihuoltolaissa. Lain 4 §:n mukaan mielenterveyspalvelut on ensisijaisesti järjestettävä avopalveluina sekä niin että oma-aloitteista hoitoon hakeutumista ja itsenäistä suoriutumista tuetaan.

Sosiaalihuoltolain 25 §:ssä säädetään sosiaalihuollon mielenterveystyöstä vastaavasti kuin terveydenhuoltolaissa säädetään mielenterveystyöstä terveydenhuollon osalta. Sosiaalihuollon henkilöstöllä voi olla tärkeä rooli mielenterveysongelman tunnistamisessa, asiakkaan hoitoon ohjaamisessa, motivoinnissa ja konkreettisessa tukemisessa hoitoon pääsemiseksi sekä hoitosuhteessa olevan potilaan kuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa. On tärkeää tukea elämänlaadun parantamista tai säilyttämistä kaikissa eri vaiheissa.

Sosiaalipalveluihin sisältyvää mielenterveyttä suojaaviin ja sitä vaarantaviin tekijöihin liittyvää ohjausta ja neuvontaa sekä tarpeenmukaista yksilön ja perheen psykososiaalista tukea annetaan usean eri palvelun kautta. Muun muassa kasvatus- ja perheneuvonnalla on iso rooli ohjauksen ja neuvonnan sekä psykososiaalisen tuen antamisessa.

Yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen äkillisissä järkyttävissä tilanteissa on myös osa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyössä toteuttamaa mielenterveystyötä.

Psykososiaaliseen tukeen ja palveluihin kuuluu keskeisenä osana monimuotoinen sosiaalityö ja palvelut psyykkisen ensiavun rinnalla. Elämisen fyysiset ja materiaaliset edellytykset on turvattava kiireellisesti. Perusturvan järjestäminen sosiaalitoimen kautta tukee ja on myös psyykkistä ensihoitoa. Toipuakseen onnettomuudesta psyykkisesti, ihmisen materiaallinen toimeentulo on mahdollisuuksien mukaan turvattava, koska usein psyykinen kuormitus liittyy myös aineellisiin menetyksiin ja muihin muutoksiin ja epävarmuuteen elämän käytännön haasteissa. Ihmiset tarvitsevat käytännön tukitoimia muun muassa yhteyksien saamisessa omaisiinsa ja omaisten tapaamiseen liittyvissä matkoissa, erilaisissa viranomaisasioissa ja tarvittaessa hautajaisjärjestelyissä. Sosiaalitoimen toiminta liitetään terveydenhuollon koordinoimaan palvelukokonaisuuteen, ja alkuvaiheessa sosiaalipäivystyksen rooli on usein keskeinen. Sosiaalihuollon palveluja edellyttävissä kriisitilanteissa sosiaalihuollon ympärivuorokautinen palvelu muodostaa ensimmäisen hälytettävän yksikön, joka vastaa sosiaalitoimen valmiussuunnittelun mukaisesti kiireellisten toimien käynnistämisestä ja järjestää tarvittaessa asiakkaille turvatuksen ympäristön.

(Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut STM 2009:16)

Sosiaalitoimen keskeisimmät tehtävät onnettomuuksissa ja muissa traumaattisissa tilanteissa ovat:

- järjestää välittömästi tilapäinen majoitus ja laitoshoido sitä tarvitseville
- järjestää muonitus evakuoituille ja pelastustoimiin osallistuville
- järjestää kiireellisesti vaateapua sitä tarvitseville

- avustaa kadonneiden löytämisessä ja perheiden yhdistämisessä
- huolehtia lastensuojelullisista tehtävistä
- antaa toimeentulotukea sitä tarvitseville
- huolehtia pelastusorganisaation huollosta

- koordinoida toimintaa muiden sosiaalipalveluja järjestävien tahojen kanssa
- tiedottaa väestölle sosiaalipalveluista ja siitä, mistä niitä saa
- antaa henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa.

(Sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas, STM 2008:12)

Sosiaalihuoltolain 14 §:ssä on mainittu useita sosiaalipalveluja, jotka vaikuttavat välillisesti mielenterveyttä tukevasti ja toimivat osana mielenterveystyötä. Kuntoutumisen kannalta keskeisiä ovat asuminen, asumista ja päivittäisistä toimista selviämistä tukevat palvelut ja palvelut, joilla parannetaan mahdollisuuksia osallistua yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan. Mielenterveyspalveluja ovat esimerkiksi sosiaalityö, sosiaaliohjaus sekä sosiaalinen kuntoutus silloin, kun niihin sisältyy mielenterveydellisten näkökohtien huomioon ottaminen. Eri tavoin toteutettu hoiva ja apu päivittäisistä toiminnoista selviämiseen voi olla kotona asumisen ja kuntoutumisen kannalta välttämätön apu. Kotiin voidaan tarvittaessa järjestää siivousapua, ateriapalveluja tai muuta kotipalvelun tukea päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseksi. Liikkumista tukevana palveluna kyseeseen voi tulla esimerkiksi saattajapalvelu. Saattaja voi tukea esimerkiksi hoitoon osallistumista tai muuta asiointia.

26 § Kasvatus- ja perheneuvonta

Kasvatus- ja perheneuvontaa annetaan lapsen hyvinvoinnin, yksilöllisen kasvun ja myönteisen kehityksen edistämiseksi, vanhemmuuden tukemiseksi sekä lapsiperheiden suoriutumisen ja omien voimavarojen vahvistamiseksi.

Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy lasten kasvuun ja kehitykseen, perhe-elämään, ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin taitoihin liittyvää arviointia, ohjausta, asiantuntijaneuvontaa ja muuta tukea.

Kasvatus- ja perheneuvontaa toteutetaan monialaisesti sosiaalityön, psykologian ja lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa.

Kasvatus- ja perheneuvonnan tavoitteeksi on laissa säädetty edellytysten luominen lasten turvallisille kasvuoloille, vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään, perheiden ja perheenjäsenten toimintakyvyn ja psykososiaalisen hyvinvoinnin lisääminen sekä niitä haittaavien esteiden poistaminen. Tässä tarkoituksessa pyritään edistämään vanhempien ja lapsen välisen suhteen toimivuutta, perheenjäsenten roolien joustavuutta sekä molempien puolisoitten tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua perhe-elämään ja lasten kasvatukseen.

Yhdessä sosiaalityön, psykologian, lääketieteen sekä tarpeen mukaan muiden asiantuntijoiden kanssa toteutettava arviointi, ohjaus, neuvonta ja muu tuki järjestetään kasvatus- ja perheneuvolassa. Vastaanotoilla annetun tuen lisäksi tavoitteena on kehittää uudenlaisia yhteistyön muotoja. Erityistä huomiota tulee kiinnittää murrosikäisten lasten ja heidän vanhempiensa tuen tarpeeseen. Kasvatus- ja perheneuvontaa voidaan lapsen ja perheen tarpeiden mukaan tarjota kasvatus- ja perheneuvonnan toimipisteen lisäksi myös perheen kotiin tai muuhun lapsen arkiympäristöön. Kasvatus- ja perheneuvontana voidaan esimerkiksi tarjota kuntouttavaa työskentelyä asiakasperheen kotiin. Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy myös yhteistyö ja asiantuntija-avun antaminen muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville, jolloin asiantuntemusta on mahdollista hyödyntää peruspalveluiden tukemisessa niiden työntekijöiden työssä, joka kohdentuu lapsiperheille heidän arkiympäristössään.

Kasvatus- ja perheneuvonta on sosiaalihuollon palvelu, jota toteutetaan moniammatillisesti. Toimintaan sovelletaan sosiaalihuollon lainsäädäntöä. Asiakasdokumentoinnin osalta tämä tarkoittaa, että palveluun liittyvät asiakaskirjaukset tehdään sosiaalihuollon asiakasrekisteriin.

Uuden sosiaalihuoltolain mukaisesti myös kasvatus- ja perheneuvonnan asiakkailla on oikeus omatyöntekijään ja oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä arvioidaan kokonaisvaltaisesti myös mahdollinen muu sosiaalipalvelujen tarve. Perhe saattaa olla oikeutettu esimerkiksi vammaispalvelujen tai yleisen kotipalvelun saamiseen. Sosiaalihuoltolain 36 §:n 4 momentin mukaan palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalihuollon ammattihenkilölain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Mainitussa laissa tarkoitettuja ammattihenkilöitä ovat esimerkiksi sosiaalityöntekijät ja sosionomit. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelutarpeen arvioi sosiaalityöntekijä. Mitään estettä ei ole sille, että kasvatus- ja perheneuvolassa psykologi arvioi, mitä neuvolan palveluja tarvitaan. Sen lisäksi asiakkaalle on kerrottava, että hänellä on sosiaalihuoltolain mukaisesti oikeus saada kokonaisvaltainen arvio muiden sosiaalipalvelujen tarpeesta. Tämän arvion tekemisestä vastaa siis sosiaalihuollon ammattihenkilö ja se voidaan tehdä kasvatus- ja perheneuvolassa tai yhteistyössä muun yksikön kanssa. Päällekkäistä arviointia ei tarvitse tehdä, vaan sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti tehdään monialaista yhteistyötä. Kasvatus- ja perheneuvolan työntekijän on pyynnöstä osallistuttava palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Tämä tarkoittaa käytännössä, ettei kasvatus- ja perheneuvolassa jo selvitettyjä asioita ja havaittua palveluntarvetta tarvitse uudelleen lähteä selvittämään, vaan ainoastaan niitä asioita, joita ei jo ole arvioitu.

Kasvatus- ja perheneuvolassa voidaan antaa myös terveydenhuoltoon kuuluvia palveluja sosiaalihuoltolain mukaisen kasvatus- ja perheneuvonnan rinnalla. Vaikka palvelutehtäviä voidaan toteuttaa integroituneena kokonaisuutena, on tehtävät sisällöllisesti tärkeää erottaa toisistaan, koska niitä säätelee eri lainsäädäntö, mikä vaikuttaa muun muassa kirjaamiseen ja palvelujen järjestämisen aikarajoihin.

Terveydenhuollon säännöksiä ja siten myös hoitotakuuta koskevia säännöksiä on sovellettava kasvatus- ja perheneuvolassa siltä osin, kuin siellä toteutetaan lasten- ja nuorisopsykiatrista hoitoa. Hoitotakuusäännösten soveltaminen edellyttää, että tehtäviin on varattu riittävästi henkilöstöä. Jos asiakkaat ovat alle 23-vuotiaita, hoitotakuusäännöksistä sovelletaan terveydenhuoltolain 53 §:ssä

mainittuja hoitotakuaikoja, jotka ovat lyhyempiä kuin aikuisilla. Terveystuolain 53 §:n mukaan hoidon tarpeen arviointi on aloitettava 3 viikon kuluessa lähetteen saapumisesta. Jos hoidon tarpeen arviointi edellyttää erikoislääkärin arvioita tai erityisiä tutkimuksia, on arviointi ja tutkimukset toteutettava 6 viikon kuluessa lähetteen saapumisesta. Hoidon tarpeen arvioinnin perusteella tarpeelliseksi arvioitu hoito on toteutettava vähintään 3 kuukauden kuluessa hoidon tarpeen toteutamisesta.

Asiakkaan mahdolliset terveystuoltoon liittyvät terveyst- ja hoito- tai kuntoutussuunnitelmat kirjataan potilaskertomukseen ja talletetaan terveystuollon rekisteriin. Asiakkaasta laadittava yhteinen toimintakertomus ja yhteinen asiakassuunnitelma talletetaan sosiaaliuollon asiakasrekisteriin.

27 § Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta

Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnalla huolehditaan siitä, että lapsentuolain 2 §:ssä tarkoitettu tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Tapaamisten valvonta perustuu joko sosiaaliuotakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen, jossa määritellään tarvittavien toimenpiteiden sisältö.

Valvotuissa vaihdoissa valvoja huolehtii, että lapsi siirtyy sopimuksen tai päätöksen mukaisesti vanhemmalta toiselle. Tuetuissa tapaamisissa valvoja on käytettävissä tapaamisen ajan. Valvotuissa tapaamisissa valvoja on tapaamisen ajan näkö- ja kuuloyhteydessä lapseen ja vanhempaan.

Valvoja voi päättää, että tapaamista ei aloiteta tai vaihtoa ei suoriteta, tai keskeyttää tapaamisen, jos se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Valvojan on annettava toimivaltaiselle lastenvalvojalle kirjallinen selvitys keskeyttämistään tai muusta syystä toteutumatta jääneistä sovituista tapaamisista. Valvojalla on oltava tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. (22.4.2016/292)

Säännöksen mukaan kunnilla on velvoite järjestää vanhemman ja lapsen välisten tapaamisten valvonta silloin, kun tapaamiset on tuomioistuimen päätöksen tai sosiaaliuotakunnan vahvistaman sopimuksen mukaan toteutettava tuettuina tai valvottuina, tai valvonta lapsen nouto- ja palautustilanteessa perustuu lautakunnan vahvistamaan sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen. Tuomioistuimen päätöksellä tarkoitetaan säännöksessä sekä lopullista päätöstä että väliaikaista määräystä lapsen tapaamisista.

Säännöksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeutta tavata etävanhempansa. Lasta myös suojataan vahingollisilta tapaamisilta entistä paremmin. Toisaalta valvotaan, että huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta tehtyjä päätöksiä noudatetaan, jottei lapsi vieraantuisi muualla asuvasta vanhemmastaan.

Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta on maksuton palvelu. Maksava kunta määrättyy lapsen kotikunnan mukaan riippumatta siitä, missä tapaamiset järjestetään. Jos lapsi asuu ulkomailla ja tapaamiset on tuomioistuimen päätöksellä tai sosiaaliuotakunnan vahvistaman

sopimuksen mukaan toteutettava tuettuina tai valvottuina Suomessa, palvelun kustannuksista vastaa kuitenkin tapaajavanhemman kotikunta.

Tapaamisten valvonta voidaan järjestää joko kunnan omana toimintana tai kunta voi ostaa palvelun esimerkiksi järjestöltä. Valvottu tapaaminen voi esiintyä kolmessa eri muodossa: valvottu tapaaminen, lapsen valvottu vaihto tai tuettu tapaaminen. Tapaamiset on toteutettava siten, että lapsella ja vanhemmalla on tilaisuus keskinäiseen yhdessäoloon kuitenkin niin, että valvoja pystyy seuraamaan tilannetta ja tarvittaessa puuttumaan tapaamisen kulkuun. Tapaamista valvovan henkilön tehtävänä on huolehtia, että tapaamiset toteutuvat lapsen edun mukaisella tavalla. Lapsen tulee voida tuntea olonsa tapaamisen aikana turvallisesti ja viihtyisäksi. Tapaamista valvovan henkilön tehtävänä on huolehtia siitä, ettei lasta vahingoiteta fyysisesti tai psyykkisesti tapaamistilanteissa ja ettei lasta esimerkiksi viedä luvatta pois tapaamistilanteesta. Tapaamista valvovan tai tukevan henkilön tehtävänä on myös toiminnallaan edistää tapaamisen onnistumista ja tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta esimerkiksi auttamalla lapsen ja vanhemman suhdetta alkuun tai opastamalla käytännön asioissa ja lapsen hoidossa. Tarvittaessa, esimerkiksi tilanteessa jossa on lapsen kaappausuhka, valvoja tulee olla kaksi.

Valvottu vaihto voidaan määrätä tai sopia järjestettäväksi tilanteissa, joissa varsinainen tapaaminen sujuu normaalisti etävanhemman kotioloissa, mutta lapsen nouto- ja palautustilanteeseen liittyy ongelmia, kuten lasta vaurioittavaa riitaa tai väkivallan uhkaa. Valvottuja vaihtoja voidaan käyttää myös tilanteissa, joissa ongelmana on tapaamisten jatkuva peruminen.

Tapaamiset on järjestettävä vahvistetun sopimuksen tai tuomioistuimen päätöksen mukaisesti. Kunnan on noudatettava sopimusta ja tuomioistuimen päätöstä, mutta kunnallisella toimijalla on muilta osin oikeus määrittellä tarkemmin, miten tuki ja valvonta käytännössä toteutetaan. Tuomioistuimen päätöksessä tai sosiaalilautakunnan vahvistamassa sopimuksessa vahvistetaan valvonnan tarve sekä se, kuinka usein valvottuja tapaamisia tulee järjestää. Päätöksestä tai sopimuksesta tulee myös käydä ilmi, toteutuuko valvonta vanhempien itsensä järjestämänä vai jääkö se kunnan järjestettäväksi. Jos tuomioistuimen päätöksessä tai sosiaalilautakunnan vahvistamassa sopimuksessa on edellytetty lasta tapaavalta vanhemmalta ennen kutakin tapaamiskertaa vahvistusta siitä, että hän tulee tapaamaan lasta, velvollisuus järjestää tapaamiseen valvonta edellyttää, että vanhempi on tehnyt päätöksessä tai sopimuksessa edellytetyn vahvistuksen.

Tapaamista valvova henkilö voi keskeyttää tapaamisen, jos se on välttämätöntä lapsen edun vuoksi. Samoin edellytyksin tapaamista valvova henkilö voi päättää, ettei tapaamista aloiteta. Tapaamisen keskeyttäminen voi olla välttämätöntä esimerkiksi silloin, kun vanhempi kohdistaa tai yrittää kohdistaa väkivaltaa lapseen tai yrittää viedä hänet luvottomasti pois tapaamistilanteesta. Väkivalta-ym. akuuteissa vaara- ja korkean riskin tilanteissa tulee luonnollisesti harkittavaksi tarve olla yhteydessä poliisiin. Tapaamisen jättäminen aloittamatta voi olla lapsen edun vuoksi välttämätöntä esimerkiksi silloin, kun vanhempi saapuu tapaamiseen päihtyneenä. Säännös koskee vain oikeutta yksittäisen tapaamiskerran peruuttamiseen tai keskeyttämiseen. Se ei oikeuta päättämään, ettei tapaamisiin vastaisuudessa järjestetä valvontaa. Jos yksittäisiä tapaamiskertoja joudutaan toistuvasti peruuttamaan tai keskeyttämään, tämä voi kuitenkin antaa aiheen muuttaa tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä tai sopimusta lapsenhuoltolain 12 §:n nojalla. Valvojan on annettava

toimivaltaiselle lastenvalvojalle kirjallinen selvitys keskeyttämistään tai muusta syystä toteutumatta jääneistä sovituista tapaamisista. Selvityksen tulee sisältää valvojan tiedossa olevat syyt tapaamisen estymiseen tai keskeyttämiseen. Valvoja voi joutua tehtävässään tekemään myös esimerkiksi sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisen ilmoituksen tai lastensuojeluilmoituksen.

Valvojalla tulee olla tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. Säännöksessä tarkoitettun muun soveltuvan koulutuksen arviointi on työnantajan tehtävä. Tapaamispaikan henkilöstön riittävä kouluttaminen, perehdyttäminen ja ohjeistaminen vaativaan tehtävään on olennaisen tärkeää kaikkien asianosaisten oikeusturvan ja turvallisuuden takaamiseksi. Sosiaalihuoltolain 27 §:n 1 momentin edellytys lapsen edun mukaisista tapaamisista asettaa vaatimuksia myös kunnille niiden järjestäessä tapaamispaikkatoimintaa tai hankkiessa palvelut ulkopuoliselta palveluntarjoajalta.

Lainsäädäntö edellyttää lastenvalvojlta entistä aktiivisempaa roolia, jotta tapaamisjärjestelyt vastaisivat lapsen etua. Keskeytyneitä tai toteutumatta jääneitä tapaamisia koskevan kirjallisen selvityksen vastaanottaminen aiheuttaa lastenvalvojalle sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisesti toimimisvelvollisuuden. Hänen on huolehdittava, että kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi ja että asiakkaalle tehdään tarvittaessa palvelutarpeen arviointi. Sosiaalihuoltolain 36 §:n 4 momentin mukaan palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalihuollon ammattihenkilö lain 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Mainitussa laissa tarkoitettuja ammattihenkilöitä ovat esimerkiksi sosiaalityöntekijät ja sosionomit. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden palvelutarpeen arvioi sosiaalityöntekijä. Perhe saattaa olla oikeutettu esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvonnan palveluihin tai heidät voi olla syytä ohjata perheasioiden sovitteluun. Niissä tapauksissa, joissa lastenvalvoja on tehnyt palvelutarpeen arvioinnin, ei muualla sosiaalihuollossa tarvitse tehdä päällekkäistä palvelutarpeen arviointia, vaan sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti tehdään monialaista yhteistyötä. Jos taas lapsella on jo asiakkuus esimerkiksi lastensuojelussa, lastenvalvojan on pyynnöstä osallistuttava palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen.

Lapsi tarvitsee kiireellistä apua esimerkiksi silloin, jos tapaamisten keskeyttämiseen tai peruuntumiseen liittyviin tapahtumiin liittyy väkivallan tai muun kaltoin kohtelun uhka. On syytä myös arvioida vanhempien kiireellisen avun tarve. Jos tapaamiset peruuntuvat sen tähden, että lapsi kieltäytyy tapaamisista, perhettä voidaan ohjata perheneuvolaan tai perheasioiden sovitteluun. Jos peruuntumiset johtuvat vanhemman päihtymyksestä, hänen palvelutarpeensa on syytä arvioida. Tapaamisten jatkuva epäonnistuminen tai yhteenkin tapaamiseen liittyvä lapsen kannalta olennainen epäkohta edellyttää arviointia siitä, vastaako tuomioistuimen päätös tai lapsen vanhempien tekemä sopimus lapsen etua. Lastenvalvojan on myös arvioitava yhdessä asianosaisten ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kanssa tarvetta muuttaa sopimusta tai hakea muutosta tuomioistuimen päätökseen. Ensisijaisesti lastenvalvojan on tavattava asianosaisia asian selvittämiseksi tarvittaessa yhdessä muiden asiantuntijoiden esimerkiksi tapaamispaikan työntekijän kanssa. Sosiaalilautakunnan ajama kanne tuomioistuimessa on viimesijainen keino toimia. Kannetta on kuitenkin lähdettävä ajamaan, jos sopimus tai tuomioistuimen päätös on lapselle vahingollinen eivätkä asianosaiset itse lähde hakemaan muutosta.

27 a § Lastenvalvoja (22.4.2016/292)

Lastenvalvojan tehtävässä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on muu tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto.

Mitä 1 momentissa on säädetty, koskee myös henkilöä, jonka tehtäviin kuuluu vastata lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:ssä tai lapsen elatuksesta annetun lain 8 §:ssä tarkoitettujen sopimusten valmistelusta.

Pykälässä säädetään lastenvalvojan kelpoisuudesta. Sisällöllisesti säännös vastaa kumotun sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain säännöstä. Mainitun lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perustelujen mukaan tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto voi olla esimerkiksi oikeustieteen kandidaatin tutkinto. Lasta koskevien sopimusten valmistelussa ja vahvistamisessa tarvittavan osaamisen kannalta voi erityisesti isommissa yksiköissä olla tarkoituksenmukaista, että lastenvalvojan tehtäviä hoitavat yhteistyössä sekä sosiaalityöntekijä että oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö.

Pykälässä viitataan lakiin lapsen elatuksesta sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin. Näiden lisäksi lastenvalvojan tehtäviin sovelletaan muun muassa sosiaalihuoltolakia. Sosiaalihuoltolain 27 §:n sekä 4 luvun vaikutuksia lastenvalvojien tehtäviin on selostettu edellä 27 §:n kohdalla. Lastenvalvoja on sosiaalialan asiantuntija lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen sekä elatukseen liittyvissä asioissa. Hän välittää tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen, vanhemmuuteen sekä lainsäädäntöön liittyvistä asioista sekä asiakaskontakteissa että yleisesti siten kuin esimerkiksi sosiaalisesta raportoinnista sovitaan. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen vahvistaminen on yleisesti delegoitu lastenvalvojille. Harkitessaan, voidaanko sopimus vahvistaa, on hänen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) mukaan otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin vastaavan lain 10 ja 11 §:ssä säädetään. Tämä edellyttää lapsen tilanteeseen perehtymistä ja joissakin tapauksissa useita tapaamisia asianosaisten kanssa.

27 b § Omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön vapaa (29.6.2016/512)

Kunta voi tarvittaessa järjestää tuen tarpeessa olevan henkilön päivittäin sitovaa hoitoa ja huolenpitoa antavalle omaiselle tai läheiselle vapaapäiviä sekä alle vuorokauden pituisia virkistysvapaita.

Kunnan on huolehdittava hoidettavan hoidon tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä vapaan aikana.

Hoitajan vapaan aikainen sijaishoito voidaan järjestää omaishoidon tuesta annetun lain 4 a §:ssä tarkoitettuna sijaishoitona.

Uudessa sosiaalihuoltolain 27 b §:ssä säädetään kunnan järjestämistä vapaista omaistaan tai läheistään hoitavalle henkilölle. Kunta voi tarvittaessa järjestää tuen tarpeessa olevan henkilön

päivittäin sitovaa hoitoa ja huolenpitoa antavalle omaiselle tai läheiselle vapaapäiviä sekä alle vuorokauden pituisia virkistysvapaita. Uusi säännös liittyy sosiaalihoitolain 11 §:n 10 kohdassa tarkoitettuihin tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseen. Säännös parantaa kunnan mahdollisuuksia tukea niitä omaisia ja läheisiä, jotka osallistuvat tiiviisti tuen tarpeessa olevan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämiseen. Säännös koskee käytännössä niitä henkilöitä, jotka täyttävät kriteerit omaishoitosopimuksen tekemiselle, mutta jotka eivät syystä tai toisesta ole tehneet sopimusta. Säännöksen tarkoituksena on laajentaa kunnan antaman tuen piirissä olevaa omaisten ja läheisten antamaa hoitoa heikentämättä hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevien henkilöiden mahdollisuuksia päästä omaishoitolain mukaisen omaishoidon tuen piiriin.

Vapaan tarkoituksena on parantaa tai ylläpitää omaistaan tai läheistään hoitavan henkilön jaksamista. Vapaan edellytyksenä on hoidon sitovuuden ja hoitavan henkilön tuen tarpeen lisäksi se, että omaisen tai läheisen antama hoito ja huolenpito on kirjattu hoidettavan hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Sosiaalihoitolain mukaisen vapaan myöntämistä arvioidessaan kunta voi käyttää samoja kriteereitä, joiden perusteella se myöntää omaishoidon tukea. Tarvittaessa kunnan tulee täsmentää kriteerejä siten, että omaistaan tai läheistään hoitavien henkilöiden vapaan aikainen sijaishoito voidaan järjestää yhdenvertaisin perustein.

Pykälän 2 momentissa säädetään kunnan velvollisuudesta järjestää hoidettavan hoito tarkoituksenmukaisella tavalla hoitajan vapaan aikana. Säännös vastaa omaishoidon tuesta annetun lain säännöstä omaishoitajan vapaan aikaisen hoidon järjestämisestä ja kunnalla on käytössään vastaavat keinot vapaan aikaisen hoidon järjestämiseksi kuin omaishoidon tuessa. Kuten omaishoidossakin, hoidettavan hoito voidaan järjestää esimerkiksi lyhytaikaisena perhehoitona. Lisäksi pykälän 3 momentissa säädetään mahdollisuudesta järjestää vapaan aikainen hoito omaishoitolain 4 a §:n tarkoittamana toimeksiantosuhteisena sijaishoitona.

Sosiaalihoitolain 27 b §:n mukaisen vapaan asiakasmaksu

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin on lisätty uusi 6 c §, jossa säädetään sosiaalihoitolain 27 b §:n 1 momentissa tarkoitettun vapaan ajaksi järjestettävien palvelujen asiakasmaksusta. Pykälässä viitataan asiakasmaksulain 6 b §:ään, jossa säädetään omaishoitajan vapaan aikaisten palvelujen asiakasmaksusta. Sosiaalihoitolain 27 b §:n nojalla järjestettävän vapaan aikaisen palvelun asiakasmaksu määräytyy näin ollen samoin perustein kuin omaishoidon tuesta annetun lain nojalla järjestettävässä vapaassa. Poikkeuksena ovat palvelut, jotka on säädetty kokonaan tai osittain maksuttomiksi.

28 § Muut sosiaalipalvelut

Lomanviettopalveluja ja tukea lomanvieton järjestämiseen annetaan perhetilanteen, pitkäaikaisen sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai hänen perheelleen voidaan järjestää vertaisryhmätoimintaa sekä tukihenkilö- tai perhe lapsen terveyden tai kehityksen turvaamiseksi. Kaikkien asiakkaiden hyvinvointia voidaan edistää myös muilla kuin 3 luvussa mainituilla sosiaalipalveluilla.

Lomanviettopalveluja voidaan järjestää sosiaalisten syiden perusteella esimerkiksi vammaisille henkilöille ja vanhuksille. Utta on se, että lapsen terveyden tai kehityksen turvaamiseksi järjestetään yleisinä perhepalveluina vertaisryhmätoimintaa ja tukiperheitä lapsiperheille. Palvelut tulee kohdentaa siten, että niitä on riittävästi erityistä tukea tarvitseville lapsille. Myös lapsi, jolla on fyysinen vamma voi tarvita erityistä tukea.

Kunnat voivat järjestää palveluja, joita ei nimenomaisesti ole mainittu laissa tai joita ei nimenomaisesti ole osoitettu jollekin asiakasryhmälle tietyin perustein. Esimerkiksi perhetyö soveltuu hyvin myös perheisiin, joissa aikuinen lapsi hoitaa vanhempansa.

29 § Sosiaalipäivystys

Sosiaalipäivystys on järjestettävä ympärivuorokautisesti kiireellisen ja välttämättömän avun turvaamiseksi. Päivystys on toteutettava siten, että palveluun voi saada yhteyden ympäri vuorokauden ja kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa siten kuin tässä tai muussa laissa säädetään.

Sosiaalipäivystystä toteutettaessa on toimittava yhteistyössä terveydenhuollon päivystyksen, pelastustoimen, poliisin, hätäkeskuksen ja tarpeen mukaan muiden toimijoiden kanssa.

Sosiaalipäivystyksestä säädetään vastaavasti kuin terveydenhuoltolaissa säädetään päivystyksestä terveydenhuollon osalta. Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen ja muiden tukitoimien järjestämistä siten, että henkilön tarvitsema välitön turva ja huolenpito voidaan antaa erilaisissa sosiaalisissa hätä- ja kriisitilanteissa vuorokauden ajasta riippumatta.

Sosiaalipäivystystoiminta painottuu perheiden lastensuojelutilanteisiin, nuorten kriisitilanteiden hoitamiseen sekä perheväkivaltilanteisiin poliisin toimenpiteiden rinnalla. Myös yksinäiset aikuiset muodostavat oman asiakasryhmänsä. Avohoidon lisääntyminen on tuonut mukanaan sen, että erilaista äkillistäkin avuntarvetta tulee kotona useammin kuin ennen, esimerkiksi vanhusten kohdalla.

Välittömään turvaan ja huolenpitoon sisältyy tarvittaessa kiireellisen toimeentulotuen myöntäminen. Myös onnettomuudet ja muut vaaratilanteet aiheuttavat sosiaalisen avun tarvetta vuorokauden ajasta riippumatta. Tällaisia ovat esimerkiksi tulipalot, liikenneonnettomuudet, äkilliset läheisen kuolemat, katoamiset, heitteillejätöt, rikoksen uhriksi joutuminen sekä laajat suuria ihmisryhmiä koskevat häiriötilanteet. Vaikka sosiaalipäivystystyö määrittyy yksilöllisesti ja yhteiskunnallisesti laaja-alaiseksi työskentelyksi, sosiaalipäivystyksessä syntyvät asiakkuudet ovat ajallisesti lyhytkestoisia. Sosiaalipäivystyksen työskentelyssä keskeistä on asiakkaalle tarjottavien jatkopalvelujen tarpeen arviointi ja riittävä ohjaus ja varmistaminen, että asiakas käytännössä pääsee jatkopalvelujen piiriin.

Sosiaalipäivystystä järjestettäessä tulee huolehtia siitä, että välttämättömän turvan ja huolenpidon tarpeessa olevalle sosiaalipäivystyksen asiakkaalle pystytään turvaamaan hänen sosiaalipäivystyksen yhteydenoton jälkeen tarvitsemansa välttämättömän huolenpidon turvaavat palvelut tai muut tukitoimet. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tilapäisasumisen järjestämistä. Säännöksen mukaan päivystys on toteutettava siten, että kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa siten kuin sosiaalihuoltolaissa tai muussa laissa säädetään. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain 13 § edellyttää, että lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan. Tämä voi hätätapauksessa tarkoittaa kotipalvelun tai muun perhepalvelun järjestämistä yöaikaan. Lastensuojelulain 13 §:n 1 momentissa puolestaan edellytetään, että päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tekee virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Myös mahdollisen kiireellisen sijoituksen tekemiseen liittyvä arviointi on osa päätöksentekoprosessia, mikä tarkoittaa, että sosiaalipäivystystoimintaa ei voi järjestää ilman virkasuhteista sosiaalityöntekijän resurssia.

Sosiaalipäivystys on kriisitilanteissa työskentelemistä, jolloin työntekijällä on oltava perusammattitaidon lisäksi riittävä kriisityön osaaminen. Päivystystyössä edellytetään kykyä tilanteen kokonaisvaltaiseen ja ripeään analysointiin, ja päätöksentekoon on usein pystyttävä nopeasti ja suhteellisen vähäisen informaation pohjalta. Arvioitaessa mitä ovat riittävät voimavarat ja osaaminen tietyssä yksikössä on otettava huomioon sekä laissa säädetyt tehtävät että eri päivystyksiköiden muodostama päivystyksen kokonaisuus.

Laki edellyttää, että päivystystyö järjestetään siten, että palveluun voi saada yhteyden ympäri vuorokauden. Esimerkiksi poliisi ja hätäkeskus ovat tahoja, jotka voivat välittää sosiaalipäivystykseen tiedon avun tarpeesta. Poliisi on myös tärkeä yhteistyökumppani käytännön työssä ja poliisilta on oikeus saada virka-apua sosiaalipäivystystehtävien suorittamiseen. Apulaisoikeusasiamies on todennut päätöksessään (Dnro 2244/4/07), että **sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus pyytää poliisilta tarpeellista virka-apua laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi** (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22 §). Sosiaalihuollon viranomaisella on siten oikeus pyytää poliisilta virka-apua esimerkiksi huostaan otetun lapsen etsimiseksi tai noutamisen mahdollistamiseksi esimerkiksi lastenkotiin tai sijaiskotiin, sillä sosiaalihuollon viranomaisella on lastensuojelulain 45 §:n mukaan oikeus päättää huostaan otetun lapsen olinpaikasta. Oikeusasiamiehen ratkaisun (Dnro 2308/4/03) mukaan **poliisilla ei ole lähtökohtaisesti oikeutta arvioida virka-apupyynnön tarpeellisuutta vaan virka-avun tarpeen arvioi sosiaalihuollon viranomainen**. Poliisi voi oikeusasiamiehen mukaan kieltäytyä virka-avun

antamisesta ainoastaan, jos kysymys on selkeästi lainvastaisesta virka-apupyynnöstä. Virka-apua ei kuitenkaan anneta, jos virka-avun pyytäjällä ei ole toimivaltaa pyynnön tekemiseen. Mikäli virka-apupyyntö on merkittävästi puutteellinen eikä sitä pyynnöstä täydennetä, voidaan virka-avun antamisesta myös kieltäytyä. Poliisi voi siirtää virka-avun antamisen itselleen sopivampaan tarkoituksenmukaiseen ajankohtaan, ellei virka-aputehtävä ole kiireellinen.

Henkilön mahdollisuus saada ympäri vuorokauden yhteys poliisiin tai hätäkeskukseen ei kuitenkaan vielä tarkoita, että laissa säädetty edellytys saada yhteys sosiaalipäivystykseen täyttyisi. Käytännössä hätäkeskuslaitoksella on ollut vaikeuksia toimittaa viestiä oikealle taholle kunnan sosiaalitoimeen. Ongelma on saattanut olla jopa pahempi virka-aikaan kuin ilta- tai yöaikaan. Sosiaalihuoltolain 33 §:n 4 momentin mukaan tiedot siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja on mahdollista saada, miten niitä voi hakea ja mitkä ovat palvelun saamisen perusteet, on julkaistava helposti saavutettavalla ja ymmärrettävällä tavalla. Sosiaalipäivystyksen osalta ei riitä, että kyseiset tiedot olisivat ainoastaan hätäkeskuslaitoksen tiedossa, vaan 33 § velvoittaa julkaisemaan tiedot siten, että ne ovat kaikkien kuntalaisten saatavilla. Laki edellyttää siis, että kuntalaiset voivat saada helposti tiedon siitä, mihin numeroon he voivat milloinkin soittaa saadakseen yhteyden sosiaalipäivystykseen tai mihin he voivat mennä apua tarvitessaan kaikkina vuorokauden aikoina. Vaatimus koskee kaikkia ikäryhmiä. Kiireellisten lastensuojeluasioiden lisäksi kuntalaisilla on oltava tieto myös siitä, mihin ottaa yhteyttä muissa kiireellisissä sosiaalipäivystysasioissa. Arvioitaessa sitä, täyttyykö laissa säädetty mahdollisuus saada yhteys sosiaalipäivystykseen ympäri vuorokauden, on arvioitava, onko henkilöllä tosiasialisesti mahdollisuus saada yhteys päivystykseen siten, että kiireellinen ja välttämätön apu on mahdollista saada. Jos suoraa yhteyttä ei ole ja hätäkeskuslaitos ei saa viestejä heti perille, ei päivystystä ole järjestetty lain edellyttämällä tavalla. Päivystyksen järjestäminen ei täytä lain edellytyksiä myöskään silloin, jos tieto sosiaalipäivystyksen puutteellisista tai alimitoitetuista resursseista tosiasiaassa ohjaa toimimaan siten, että päivystysasioita ohjataan mieluummin terveydenhuollon päivystykseen tai se vaikuttaa arvioon asioiden kiireellisyydestä.

Laki edellyttää myös, että kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan toteuttaa siten kuin sosiaalihuoltolaissa tai muussa laissa säädetään. Jotta palvelut olisi mahdollista toteuttaa lainmukaisesti, edellytyksenä on, että sosiaalipäivystyksessä on riittävästi resursseja ja se on alueellisesti järjestetty siten, että päivystäjän on mahdollista päästä tarvittaessa kiireellisesti esimerkiksi kotikäynnille arvioimaan tilannetta. Kunnallisille sosiaalipäivystyksille lähetetyn kyselyn vastausten mukaan yleinen arvio on, että matka kotikäynnille saisi kestää korkeintaan tunnin. Jokaisessa tilanteessa on kuitenkin pyrittävä toimimaan tilanteen edellyttämällä nopeudella. Harvaan asutuilla seuduilla palvelun järjestäminen voi edellyttää niin sanotun takapäivystysjärjestelmän käyttämistä, jolloin aktiivisyössä oleva päivystäjä voi tarvittaessa hälyttää paikalla takapäivystäjän, jolla on mahdollisuus ehtiä ajoissa paikalle.

Niissä tehtävissä, joissa laki edellyttää virkasuhteisen sosiaalityöntekijän tekemää päätöstä, on toiminta järjestettävä siten, että sosiaalityöntekijä käytännössä vastaa tilannearviosta ja siihen perustuvan päätöksen tekemisestä. Toisen työntekijän tosiasialisesti tekemän päätöksen jälkikäteen hyväksyminen ja päätösasiakirjan kirjoittaminen esimerkiksi seuraavana arkipäivänä virka-aikaan ei täytä laissa säädettyä edellytystä päätöksen tekemisestä. Toisaalta ammattihenkilöitä

voidaan käyttää päivystystilanteissa, jotka eivät edellytä sosiaalityöntekijän tekemää päätöstä esimerkiksi kotihoidon päivystyksellisillä kotikäynneillä.

Poliisin ja hätäkeskuksen lisäksi yhteistyötä tehdään terveydenhuollon ja muun sosiaalitoimen kanssa. Myös ensihoito on keskeinen yhteistyötaho. Yhteistyöhön liittyy oleellisesti hätäkeskuksen kautta tulevien tehtävien vastaanottaminen ja viestiliikenne hätäkeskuksen ja muiden turvallisuustoimijoiden välillä. Hätäkeskuksen kautta sosiaalipäivystykselle tulevien tehtävien vastaanottamisen ja työturvallisuuteen liittyvien ominaisuuksiensa lisäksi VIRVE on ehdoton edellytys viranomaisten välisessä kommunikaatiossa ja yhteistoimintatehtävissä, kuten tulipaloissa, onnettomuuksissa ja poliisiyhteistyön tehtävissä, joten sen käytön osaaminen kuuluu sosiaalipäivystäjän työtä tekevän perusammattitaitoon. Ensiapupoliklinikoiden, ensihoidon ja pelastusviranomaisten kanssa tulee olla selvät yhteistyömenettelyt erilaisten tilanteiden varalle esimerkiksi psykososiaalisen tuen järjestämisestä ja tarjoamisesta. Kotipalvelu – erityisesti yöpartiot – kohtaavat tilanteita, joissa voidaan tarvita sosiaalipäivystyksen palveluja. Etsivää työtä tekevät sosiaali- ja nuorisotyöntekijät ja nuorisotapahtumien yhteyteen rakennetut erilaiset seurakuntien ja muiden tahojen palveluorganisaatiot kuuluvat yhteistyökumppaneiden piiriin. Päivystävän työntekijän tarvitsemista konsultaatiokäytännöistä sovitaan esimerkiksi psykiatrian erikoisalalan kanssa. Terveyskeskusten ja sairaaloiden kriisiryhvät ovat yksi keskeinen yhteistyökumppani etenkin onnettomuustilanteissa. Myös seurakunnissa ja erilaisilla vapaaehtoisjärjestöillä on valmiutta kohdata hädässä olevia ihmisiä.

4 luku – Sosiaalihuollon toteuttaminen

30 § Keskeiset periaatteet

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Sosiaalihuoltoa koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään.

Sosiaalihuoltoa on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä.

Asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta hyvää kohtelua ilman syrjintää. Sama periaate sisältyy sosiaalihuoltolakiin. Oikeus hyvään kohteluun edellyttää asiakkaiden yhdenvertaista kohtelua. Sääntelyllä halutaan korostaa perustuslain 6 §:ssä ilmaistua periaatetta, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä,

eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintäkieltoon sisältyvien kiellettyjen erotteluperusteiden luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Sen tarkoituksena on esimerkinomaisesti osoittaa joitakin perusteita, joiden perusteella tapahtuvaa erottelua on pidettävä syrjintänä. Perusoikeutena on ihmisten yhdenvertaisuus riippumatta sosiaalisesta, kulttuurisesta tai uskonnollisesta taustasta, kyvyistä tai edellytyksistä. Perustuslain säännöksiä tulee soveltaa kaikkiin Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleviin henkilöihin.

Yhdenvertaisuusperiaate ja syrjintäkielto ovat oikeusjärjestyksen keskeisimpiä oikeusperiaatteita. Ne ovat ilmaus kaikkien ihmisten samanarvoisuudesta. Kaikkien ihmisten samanarvoisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikilla olisi oltava samat oikeudet ja samat velvollisuudet. Yhdenvertaisuusperiaatteen oikeudellinen ydin on siinä, että samanlaisissa tilanteissa ihmisiä on kohdeltava samalla tavalla ja erilaisissa tilanteissa eri tavoin. Yhdenvertaisuusperiaate ja syrjintäkielto eivät aina edellytä samanlaista kohtelua, vaan ne voivat edellyttää erilaista kohtelua olosuhteiden näin vaatiessa. Ihmisten tosiasiallinen samanarvoisuus voi olla niin heikosti toteutunut tietyillä elämänaloilla, että on ryhdyttävä tukitoimenpiteisiin heikossa asemassa olevien yksilöiden tai ryhmien olosuhteiden parantamiseksi. Myönteistä erityiskohtelua ei pidetä syrjintänä.

Hyvä kohtelu edellyttää muun muassa sitä, että **asiakkaan ihmisarvoa ei loukata** ja ihmisen inhimillinen arvokkuus voidaan kaikissa olosuhteissa säilyttää ja hänen tarpeensa, toiveensa ja odotuksensa täytetään mahdollisuuksien mukaan. Asiakkaalla on oikeus myös tahdosta riippumattomassa huollossa hyvään kohteluun, jossa tahdonvastaisista toimenpiteistä huolimatta pyritään toimimaan asiakasta kunnioittaen.

Vakaumuksen kunnioittaminen merkitsee asiakkaan uskonnollisen, yhteiskunnallisen tai muuhun vakaumukseen pohjautuvan kannanoton huomioon ottamista sosiaalihuollossa. Asiakkaan vakaumuksen vuoksi ei kuitenkaan voida loukata muiden ihmisten perusoikeuksia eikä yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttäviä eettisiä ja moraalisia periaatteita tai lakeja. Muiden henkilöiden tai yhteisöjen vakaumuksen kunnioittaminen ei myöskään saa vaarantua.

Asiakkaan oikeus yksityisyytensä kunnioittamiseen korostaa hallitusmuodon 8 §:ssä säädettyä oikeutta yksityiselämän suojaan. Käsite yksityiselämä sisältää myös henkilön yksityisyyden. Lähtökohtana tulee olla, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.

Laatu on asiakkaan kokemus saadun palvelun onnistumisesta, mutta myös sosiaalihuollon ammattilaisten määrittelemää ammatillista ja tieteellistä laatua. Laissa säädetään niin yleisesti sosiaalihuoltoa järjestettäessä huomioitavista ja tavoiteltavista kuin myös asiakaskohtaisesti arvioitavista laatutekijöistä. Laatua koskevaa sääntelyä on sekä sosiaalihuollon asiakaslaissa että sosiaalihuollon erityislainsäädännössä. Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata, ja että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Lastensuojelulain mukaan puolestaan lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista,

että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen. Myös henkilöstön kelpoisuusehdot ovat tärkeä laatutekijä. Samoin palvelukohtaisessa lainsäädännössä olevat normitetut kriteerit, esimerkiksi asiakkaan oikeus saada päätös tietyssä ajassa, vaikuttavat käsityksiin palvelujen laadusta.

Laadukkaan ja asianmukaisen sosiaalihuollon järjestämisessä on toisaalta kyse riittävästä toimintaedellytyksistä ja toisaalta toimintaa ohjaavasta kulttuurista ja asenteista. Sosiaalihuollon järjestämisen näkökulmasta keskeisiä sosiaalihuollon laadukkuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat asiantunteva ja riittävä sosiaalihuollon henkilöstö, johtaminen sekä käytettävissä olevat toimitilat ja välineet. Myös sosiaalihuollon asianmukaisuus kytkeytyy sosiaalihuollon toimintaedellytyksiin. Lisäksi asianmukaisuus tarkoittaa tarkoituksenmukaista, riittävää ja syrjimätöntä, menettelyltään hyväksyttävää toimintaa kulloinkin kyseessä olevissa tapauksissa. Turvallisuus liittyy niin objektiivisesti arvioitavissa olevaan sosiaalihuollon organisointiin ja sosiaalihuollossa käytettäviin menetelmiin, esimerkiksi käytettävissä olevien toimitilojen turvallisuuteen ja sosiaalihuollossa käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin, kuin myös ennen kaikkea subjektiivisesti arvioitavissa olevaan asiakkaan kokemaan turvallisuuteen tai turvattomuuteen. Turvallisuuteen voidaan vaikuttaa järjestämällä asiakkaan tilanteeseen kulloinkin parhaiten soveltuvia sosiaalipalveluja. Järjestettävän tuen tulee olla kokonaisvaltaista ja riittävää.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa ja sitä koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä on otettava ensisijaisesti huomioon **asiakkaan etu**. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaisesti on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia. Lasten lisäksi erityistä huomiota tulee kiinnittää esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden etujen toteutumiseen. Asiakkaan edun käsite on määritelty tarkemmin sosiaalihuoltolain 4—5 §:ssä.

Sosiaalihuollon palvelut tulee lähtökohtaisesti toteuttaa siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on **mahdollisuus asua yhdessä**. Säännös koskee myös rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä, sillä rekisteröidyistä parisuhteista annetun lain (950/201) mukaan laissa tai asetuksessa olevaa säännöstä, joka koskee avioliittoa, sovelletaan myös rekisteröityyn parisuhteeseen, ellei laissa toisin säädetä. Palvelujen järjestäminen siten, että perheenjäsenet eivät asu yhdessä, edellyttää asiakkaan etuun perustuvaa erityistä perustetta. Mitä pitempiäaikaisemmasta asumisesta on kysymys, sitä painavampaa perustetta tulee edellyttää. Lastensuojelulaki sisältää erityiset perusteet lapsen sijoittamiselle pois omasta kodista, mutta myös lastensuojelussa ensisijaisena vaihtoehtona on lapsen tukeminen siten, että hän voi asua oman perheensä kanssa. Vanhuspalvelulain 14 §:n 2 momentin mukaan iäkkäille avo- ja aviopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Sosiaalihuoltolaissa säädetään myös asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen **toimitiloilta edellytettävistä laatuvaatimuksista**, kuten ympäristön kodinomaisuudesta, yksityisyyden huomioimisesta esimerkiksi tilajärjestelyissä sekä yhteydenpidon ja osallisuuden tukemisesta.

Sosiaalihuoltolaissa sekä sitä täydentävässä erityislainsäädännössä ja sosiaalihuollon asiakaslaissa säädettyä asiakkaan oikeuksia sekä palvelun laatua määrittävät seikat on otettava huomioon myös

hankittaessa palveluja kilpailuttamalla (HE 108/2016 hankintalainsäädäntöä koskevaksi laiksi; Stv 8/2016 vp ja Pev 49/2016 vp).

Sosiaalihuollon toimintayksiköissä tulee laatia sosiaalihuoltolain 47 §:n mukaiset omavalvontasuunnitelmat, joihin on kirjattu palvelujen laadun seurantatavat ja toimintaohjeet mahdollisten epäkohtien esiintymisen varalta.

31 § Asiakkaan kuuleminen ja oikeus saada selvitys eri vaihtoehdoista

Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintolaissa (434/2003). Asiakkaan oikeudesta saada selvitys eri vaihtoehdoista säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000).

Asiakkaan kuulemista ja tiedonsaantia koskevien säännösten noudattaminen on olennaisen tärkeää, jotta sosiaalihuoltoa voitaisiin toteuttaa asiakkaan edun mukaisesti. Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintolaissa. Asiakkaan oikeudesta saada selvitys eri vaihtoehdoista säädetään sosiaalihuollon asiakaslaissa. Sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuutena on selvittää asiakkaalle hänen asiassaan kysymykseen tulevat erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset sekä muut seikat, joilla voi olla merkitystä. Asiakkaan osallistumismahdollisuuksien lisäämisen keskeisenä edellytyksenä ja keinona on turvata oikeus tietoon. Jotta asiakas voisi osallistua ja vaikuttaa asiansa käsittelemiseen ja ratkaisemiseen, hänellä on sitä ennen oltava riittävästi tietoja eri vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista.

Tiedon saaminen on myös olennainen osa asiakkaan ja hänen asioitaan käsittelevän ja ratkaisevan sosiaalihuollon henkilöstön välisen luottamuksen kehittämisessä. Henkilöstön tulee antaa selvitys asiakkaalle avoimesti ja oma-aloitteisesti eikä vain hänen pyynnöstään. Asiakkaalle tulee antaa tiedot käytännön mahdollisuuksista eri vaihtoehtojen toteuttamiseen sekä tieto hänen oikeuksiaan koskevasta lainsäädännöstä. Jos asiakkaalla on mahdollisuus saada palveluja sekä yleis- että erityislainsäädännön kautta, tämäkin tieto on hänelle annettava.

Tiedonantotavan tulee olla sellainen, että asiakas kykenee riittävästi ymmärtämään sen sisällön ja merkityksen. Selvitystä annettaessa on otettava huomioon asiakkaan ikä, koulutus, äidinkieli, kulttuuritausta ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet. Tarvittaessa on huolehdittava vaihtoehtojen kommunikaatiokeinojen ja saavutettavan viestintämateriaalin käyttämisestä. Jos asiakkaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä ja henkilö ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi on huolehdittava siitä, että henkilö saa riittävän käsityksen asiansa sisällöstä ja merkityksestä ja voi ilmaista mielipiteensä. Esteetön kommunikointi ei perustu vain puhutun kielen tai kirjoitetun yleiskielen käyttöön. Viestiä voidaan myös esimerkiksi selkokielellä, viittomilla tai kuvilla ja graafisilla merkeillä. Esteetön kommunikointi saattaa edellyttää myös erityistä kommunikointimateriaalia tai kommunikoinnin apuvälineitä, tulkkia sekä fyysisesti ja asenteellisesti esteetöntä kommunikointiympäristöä. Viranomaisen sosiaalihuollossa käyttämän kielen ymmärrettävyydellä on korostunut merkitys esimerkiksi tuen tarpeita selvitetessä, asiakassuunnitelmaa laadittaessa, päätöstä tehtäessä sekä siihen oikaisua tai muutosta haettaessa.

Siten kommunikoinnin esteettömyys tarkoittaa laajasti ottaen myös asiakirjakielen ymmärrettävyyttä.

Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta järjestää tulkkauspalvelua kuulo- ja kuulonäkövammaisille sekä puhevammaisille henkilöille säädetään vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa (133/2010). Vammaisten tulkkauspalvelulaki turvaa tulkkauspalvelun sen piiriin kuuluville tilanteissa, joissa henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Jos on kysymys asiasta, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, on tulkitsemisesta ja kääntämisestä huolehdittava siten kuin hallintolain 26 §:ssä säädetään.

32 § Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset

Sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.

Mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantaisivat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.

Uuden sosiaalihuoltolain mukaan lapsiperheillä on oikeus saada perhettä tukevia palveluja ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tämän johdosta on ollut tarpeen sisällyttää lasta ja nuorta koskevia yleisiä menettelysäännöksiä yleislakiin. Lapsen mielipiteen selvittämisestä ja huomioon ottamisesta on säädetty myös sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n 1 momentissa, jonka mukaan alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Lainsäädäntö korostaa jokaisen lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvatun osallistumisoikeuden toteuttamista sosiaalihuollossa lapsen iästä riippumatta. Lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Mitä varttuneemmasta ja kehittyneemmästä

lapsesta on kyse, sitä suurempi merkitys on annettava lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumiselle viranomaisen tehdessä lapsen itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen puuttuvia tai niihin liittyviä päätöksiä.

Mielipiteen esittämisen ohella lapselle on turvattava mahdollisuus saada riittävästi tietoa näkemystensä muodostamisen pohjaksi. Lapsen tulee siten voida ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla keskustella ja käsitellä kokemuksiaan esimerkiksi niistä asioista ja tapahtumista, joista sosiaalihuollon tarve lapsen osalta johtuu. Viranomaisen on lapsen mielipidettä selvittäessään objektiivisella tavalla annettava tietoa lapselle hänen mielipiteenmuodostamistaan varten. Lapsen tulee voida muodostaa käsityksensä vapaasti siten, että hän tosiasiallisesti ymmärtää sen, mistä on kysymys ja mitkä ovat ajateltavissa olevat vaihtoehdot. Kyse on siten lapsen aidon mielipiteen selvittämisestä, joka on tehtävä lapsen itsemääräämisoikeutta ja hänen identiteettiään huomioivalla tavalla. Lapsella on aina myös oikeus tietää, missä asiassa hänen mielipidettään selvitetään ja mihin lapsen tai hänen perheensä asiaan mielipiteen selvittäminen liittyy.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen huomioon ottaminen ei tarkoita, että lapsella olisi myös päätösvalta asiassa. Viime kädessä oikeus ja velvollisuus päätöksen tekemiseen kuuluu aina aikuisille. Käytännössä lainsäädäntö edellyttää kuitenkin perustelujen esittämistä siltä osin, kun lapsen toiveita tai mielipidettä ei ratkaisuja tehtäessä ole voitu noudattaa.

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämisessä on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä niiden mukainen valmius itsensä ilmaisemiseen. Käytettävät menetelmät ja välineet sekä lapsen tarvitsema tuki ja apu määräytyvät sen mukaan. Pienen lapsen ollessa kyseessä voidaan muun muassa havainnoida lapsen käyttäytymistä ja hänen suhdettaan läheisiin ihmisiin. Varsinkin hyvin pienen lapsen toivomuksia ja mielipidettä voidaan selvittää myös välillisesti esimerkiksi lapselle läheisten henkilöiden, päiväkodin henkilöstön tai muiden asiantuntijoiden avulla kuulemalla heitä tai hankkimalla heiltä muuta selvitystä. Kouluikä lähestyvien ja sitä vanhempien lasten mielipiteiden ja toivomusten selvittäminen tapahtuu pääsääntöisesti keskustelemalla ja apuna voidaan käyttää lasten kanssa työskentelyyn erikseen kehitettyjä välineitä.

Lapsen mielipidettä selvitettäessä on varmistuttava siitä, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista käsityksensä asiasta. Lapsen täytyy tietää, miksi ja missä asiassa hänen mielipidettään selvitetään sekä mihin tarkoitukseen kuulemisessa kerättyjä tietoja käytetään. Lapsella tulee olla myös oikeus olla ilmaisematta mitään käsitystä asiasta. Lapsen mielipidettä selvitettäessä on myös huomioitava se, että lapsella voi olla esimerkiksi suhteessa vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin lojaliteettiristiriitoja, jotka voivat vaikuttaa hänen mielipiteeseensä. Lapsen mielipiteen selvittäminen tulee suorittaa lapselle mahdollisimman myönteisellä ja turvallisella tavalla, esimerkiksi lapsen haluamalla tavalla ja lapselle tutussa paikassa. Mielipiteen selvittämisen tapa on valittava lisäksi siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa ja hänelle läheisten henkilöiden välisille suhteille.

Mielipiteen selvittämisen yhteydessä käydyt keskustelut voi olla joissakin hyvin ristiriitaisissa tapauksissa perusteltua tallentaa kuva- tai äänitallenteeseen. Viranomainen tai se, joka viranomaisen puolesta tai toimeksiannosta kuulee lasta tai selvittää lapsen mielipidettä ei saa vaikuttaa lapsen

mielipiteen muotoutumiseen. Tehokas dokumentointi palvelee sekä lapsen että viranomaisen oikeusturvaa.

Lapsen mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua. Lapsen etu voi joissakin tapauksissa vaarantua lapsen mielipiteen selvittämisen yhteydessä, kun lapselle luovutetaan häntä itseään tai hänen perhettään koskevia tietoja. Tietojen antamista tulee arvioida aina erityisesti lapsen näkökulmasta.

Edunvalvojan hakemisesta lapselle säädetään sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:n 3 momentissa. Kyseisen säännöksen mukaan, jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, tulee sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tehdä holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Säännös koskee sanamuotonsa mukaan niitä edellytyksiä, joiden vallitessa sosiaalihuollon viranomaisen on ryhdyttävä toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle. Säännöksessä ei määritellä varsinaisesti perusteita, joiden nojalla tuomioistuin tai maistraatti voisi määrätä edunvalvojan. Lain esitöistä on kuitenkin pääteltävissä, että säännöksestä ilmenee myös ne edellytykset, joiden perusteella tuomioistuimen tulee tehdyn hakemuksen perusteella arvioida edunvalvojan määräämisen tarpeellisuus lainkohdassa tarkoitetuissa tilanteissa. Näin on katsottu myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2004:44. Lastensuojelulaki sisältää edunvalvojan määräämistä huoltajan sijaiseksi koskevan säännöksen, joka on erityissäännös edellä mainittuun sosiaalihuollon asiakaslain säännökseen nähden.

33 § Sosiaalihuollon saatavuus ja saavutettavuus

Sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta on pidettävä huolta sen mukaan kuin tässä laissa tai muutoin säädetään. Sosiaalipalvelujen tulee olla sisällöltään ja laadultaan sellaisia kuin lainsäädäntö edellyttää.

Yleiset kunnalliset sosiaalipalvelut on toteutettava siten, että ne soveltuvat kaikille asiakkaille. Tarvittaessa avun ja tuen tarpeessa oleva henkilö on ohjattava erityispalvelujen piiriin. Palvelut on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että niihin on mahdollista hakeutua oma-aloitteisesti riittävän aikaisessa vaiheessa.

Sosiaalipalveluja on pyrittävä järjestämään eri hallinnonalojen peruspalvelujen yhteydessä, jos järjestely edistää palvelujen yhteensovittamista ja laadultaan hyvien palvelujen järjestämistä.

Tiedot siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja on mahdollista saada, miten niitä voi hakea ja mitkä ovat palvelujen saamisen perusteet, on julkaistava helposti saavutettavalla ja ymmärrettävällä tavalla.

Kunnallisen sosiaalihuollon järjestämisestä, tuottamisesta ja rahoituksesta sekä kehittämisestä, ohjauksesta ja valvonnasta on tarkoitus jatkossa säätää tarkemmin sosiaali- ja terveydenhuollon

järjestämisestä annetussa laissa. Ennen järjestämislain voimaantuloa kuntia koskevat nykyisen hallintorakenteen mukaiset tarkentavat säännökset pidetään edelleen voimassa vastaavasti kuin terveydenhuollossa. Yleisten kunnallisten sosiaalipalvelujen tulee soveltua kaikille. Yleisten palvelujen soveltumisesta vammaisille henkilöille säädetään vammaispalvelulaissa. Myös muun sosiaalihuollon erityislainsäädännön lähtökohtana on, että yleiset palvelut ovat ensisijaisia suhteessa tietyille ryhmille suunnattuihin erityispalveluihin. Päihdehuoltolaissa säädetään sekä yleisten palvelujen soveltuvuudesta että mahdollisuudesta hakeutua palveluihin oma-aloitteisesti. Periaate on keskeinen myös muilla sosiaalihuollon sektoreilla.

Parhaiten oma-aloitteinen oikea-aikainen hakeutuminen palvelujen piiriin toteutuu usein silloin, kun sosiaalipalveluja toteutetaan muiden peruspalvelujen yhteydessä. Suositeltavaa on, että palveluja pyritäisiin järjestämään yhteistoimin silloin, kun toiminta edistää laadultaan hyvien palvelujen järjestämistä. Palvelujen yhdessä järjestämistä on tuettu muun muassa kotihoitokokeilua koskevin säännöksin.

Tietoa kunnallisista sosiaalipalveluista sekä tietoa palvelujen hakemisesta ja niiden saamisen perusteista on julkaistava siten, että ne ovat kaikkien kuntalaisten yhdenvertaisesti saavutettavissa ja ymmärrettävissä. Tämä edellyttää tiedonsaannin ja tiedon välittämisen turvaamista monimuotoisella, eri kommunikaatiokeinot huomioivalla viestinnällä.

34 § Sosiaalihuollon asiakkuuden alkaminen ja päättyminen

Sosiaalihuoltoasia tulee vireille hakemuksesta tai kun kunnan sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävissään saanut tietää mahdollisesti sosiaalipalvelujen tarpeesta olevasta henkilöstä.

Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään tai henkilölle annetaan sosiaalipalveluja. Asiakkuus päättyy, kun sosiaalihuollon asiakasasiakirjaan merkitään tiedoksi, että sosiaalihuollon järjestämiselle ei ole perustetta.

Asia tulee vireille, kun henkilö on itse yhteydessä sosiaalihuoltoon tai muuta kautta tulee tietoon, että henkilö on mahdollisesti sosiaalihuollon tarpeessa. Sosiaalihuoltolaki ei siis edellytä, että asiakas tekisi kirjallisen hakemuksen, jotta hänen asiansa tulisi vireille. Vireille tulon ajankohdalla on useita oikeusvaikutuksia. Vireille tulon jälkeen henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi siten kuin 36 §:ssä säädetään. Myös oikeus päätöksen saamiseen ja ajankohta, jolloin päätös on toimeenpantava, lasketaan asian vireille tulosta (45 §).

Asiakkuus alkaa hakemuksen saapumisesta tai kun muutoin vireille tullutta asiaa aletaan käsitellä tai kun henkilölle annetaan sosiaalipalveluja. Asiakkuus päättyy kun palvelujen järjestämiselle ei ole laissa säädettyä perustetta. Asiakkuus päättyy, jos palvelutarpeen arvioinnin perusteella todetaan, ettei asiakkaalla ole sosiaalihuollon tarvetta. Asiakkuus päättyy myös silloin, kun todetaan, ettei palveluntarvetta enää ole. Asiakas voi myös kieltäytyä ottamasta vastaan palveluja, jolloin asiakkuus päättyy, ellei laissa ole erityissäännöstä, jonka perusteella sosiaalihuollon

toimenpiteisiin voidaan ryhtyä asiakkaan tahdosta riippumatta. Asiakkuuden alkaminen ja päättyminen on tärkeää käydä keskustellen läpi asiakkaan kanssa, jolloin sekä työntekijällä että asiakkaalla on yhteneväinen käsitys tilanteesta. Asia tulee myös kirjata sosiaalihuollon asiakasasiakirjaan.

Uudistuksen yhteydessä lastensuojelulakia on muutettu siten, että lastensuojelun asiakkuus ei ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta vasta selvitetään. Selvitys- ja arviointivaiheessa perhe on sosiaalihuollon asiakas, mutta lastensuojelun asiakkuus alkaa vasta, jos arvioinnin perusteella todetaan, että perhe tarvitsee lastensuojelun asiakkuuden tai lapselle tai hänen perheelleen annetaan lastensuojelun palveluja jo ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista.

35 § Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi

Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikuraattori taikka sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojeluilmoituksen ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain 25 ja 25 c §:ssä. Jos ilmoitusvelvollinen henkilö on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen siten kuin 1—3 momentissa säädetään ja ilmoittanut yhteydenoton syyt, ei samojen tietojen perusteella tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta.

Äikkään henkilön palvelutarpeesta ilmoittamisessa on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulain 25 §:ssä säädetään.

Jos henkilön sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, on laissa säädetyillä tahoilla velvollisuus ohjata henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteys kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen.

Lain tavoitetta siirtää painopistettä korjaavasta tuesta ehkäisevään tukeen on edistetty muiden hallinnonalojen ohjausvelvoitetta selkeyttämällä. Hallintolain 8 § sisältää säännökset viranomaisen neuvonta- ja opastamisvelvollisuudesta. Laillisuusvalvontaa koskevassa käytännössä neuvontavelvollisuutta on tulkittu hyvän hallinnon periaatteiden suuntaisesti siten, että sen on

katsottu edellyttävän neuvontaa myös muissa kuin asian käsittelyyn välittömästi liittyvissä kysymyksissä. Opastamisvelvollisuus ulottuisi siten asiakkaan ohjaamiseen toimivaltaiseen viranomaiseen myös toiselle hallinnonalalle tai kokonaan hallinnon ulkopuolellekin. Tällä seikalla on merkitystä etenkin niille asiakastahoille, jotka harvemmin ovat tekemisissä viranomaisten kanssa.

Pykälän 1 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö sekä sosiaalitoimen, opetustoimen, lasten päivähoidon, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen, Kansaneläkelaitoksen, ulosottoviranomaisen, tullin ja poliisin palveluksessa oleva on velvoitettu ohjaamaan henkilö toimivaltaiseen kunnan sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jos he saavat tehtävässään tiedon henkilöstä, joka on ilmeisessä sosiaalihuollon tarpeessa. Velvoite koskee myös puolustusvoimien sosiaalikuraattoreita, liikuntatoimea sekä työ- ja elinkeinoviranomaisia. Tarvittaessa on otettava yhteyttä sosiaalihuollon viranomaiseen. Yhteydenotto on tehtävissä kuitenkin vain siinä tapauksessa, että henkilö antaa tähän suostumuksensa.

Säännöksen tavoitteena on lisätä ajoissa tehtyjä yhteydenottoja ja yhteistyötä asiakkaiden kanssa. Säännös ohjaa eri viranomaisia toimimaan asiakaslähtöisesti ja kustannustehokkaasti siten, että eri toimipisteissä asioiva henkilö tulisi entistä paremmin ohjatuksi oikean viranomaisen luokse. Säännöksen merkitys korostuu tilanteissa, joissa asiakas ei omaehtoisesti kykene ottamaan yhteyttä oikeaan viranomaiseen. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujan avun tarpeen takana voi olla toimeentuloon liittyvä ongelma, tai hän saattaa tarvita käytännön apua kyetäkseen toimimaan siten, että on oikeutettu terapian korvaamiseen oikeuttavaan tukeen. Säännös selkeyttää myös eri viranomaisten toimintavelvoitetta silloin, kun asiakkaan saama tuki järjestetään pääosin kirjallisen menettelyn kautta. Jos henkilön 11 §:ssä määritelty sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, säännöksessä mainittujen tahojen tulee tarvittaessa pyytää häneltä lupaa viranomaisyhteydenottoa varten.

Jos henkilön suostumusta ei voida saada, laki velvoittaa kuitenkin olemaan yhteydessä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen salassapitosäännösten estämättä, jos henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii. Lasten kohdalla näissä tilanteissa täyttyy usein kynnys lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, mutta ei kaikissa tilanteissa. Sosiaalihuoltolain mukainen ilmoitus voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos lapsen hammashoito tai puheterapia on järjestämättä eli lapsen terveydestä on huoli, mutta lastensuojeluilmoituksen tekemisen kynnys ei täyty.

Myös muut kuin laissa velvoitetut tahot voivat olla yhteydessä kunnan sosiaalitoimeen yhdessä asianosaisten kanssa tai tehdä ilmoituksen salassapitosäännösten estämättä. Esimerkiksi seurakunnan työntekijät tai muualla kuin kunnan sosiaalitoimessa työskentelevät sosiaalihuollon ammattihenkilöt voivat olla yhteydessä kuntaan.

Sosiaalihuoltolain 35 § voi tulla sovellettavaksi myös tilanteissa, joissa yleisten perhepalvelujen asiakkaana oleva lapsi perheineen muuttaa toiselle paikkakunnalle ja halutaan varmistaa palvelujen saanti. Sosiaalitoimi voi olla asiakkaan suostumuksella yhteydessä uuden paikkakunnan

viranomaisiin. Jos asiakas ei halua yhteydenottoa, täytyy arvioida, onko tilanne sellainen, että henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidosta, terveydestään tai turvallisuudestaan tai että lapsen etu välttämättä vaatii yhteydenottoa. Näissä tilanteissa sosiaalihuollon viranomaisella on siis ilmoitusvelvollisuus.

Myös lastensuojelulain 25 ja 25 a § velvoittavat toimimaan salassapitosäännösten estämättä. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä siten, kuin lastensuojelulain 25 §:ssä säädetään. Samojen tapahtumien perusteella ei kuitenkaan tarvitse tehdä erillistä lastensuojeluilmoitusta, jos ilmoitusvelvollinen taho on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen ja ilmoittanut yhteydenoton syyt. Lastensuojelulain säännös ei velvoita suostumuksen pyytämiseen, mutta jos edellytykset lastensuojeluilmoituksen tekemiseen täyttyvät, asiakkaan luvalla tehdyllä yhteydenotolla on mahdollista korvata lastensuojeluilmoituksen tekeminen.

Pykälän 4 momentin mukaisesti lastensuojeluilmoituksesta ja ennakkolisesta lastensuojeluilmoituksesta säädetään edelleen lastensuojelulaissa, jossa ilmoitusvelvollisten joukko on laajempi kuin ehdotetussa säännöksessä. Myös lastensuojelulaissa lähtökohtana on edelleen se, että mahdollisesta palveluntarpeesta ilmoittaminen tapahtuu ensisijaisesti asiakkaan suostumuksella. Erillistä lastensuojeluilmoitusta ei ole edelleenkään tarpeen tehdä, jos ilmoitusvelvollinen henkilö on asiakkaan suostumuksella yhteydessä sosiaalihuoltoon palvelutarpeen selvittämiseksi. Lastensuojelutilanteissa korostuu kuitenkin lapsen edun toteuttamisen vaatimus. Asiakkaan suostumuksen hankkiminen ei saa viivästyttää viranomaisyhteydenottoa siten, että lapsen tilanne vaarantuu. Asiakkaan suostumuksella tehty yhteydenotto sosiaalihuoltoon voi korvata lastensuojeluilmoituksen vain silloin, jos yhteydenotto tehdään viipymättä ja samalla ilmoitetaan yhteydenottoon johtaneet syyt. Toisaalta tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä toimimaan siten, että yhteistoiminta lapsen vanhempien ja yhteydenoton tehneen tahon kanssa sujuu jatkossa ja ettei toiminta tarpeettomasti vahingoita esimerkiksi lapsen ja hänen isovanhempiensa välejä.

Vastaava velvoite sisältyy myös vanhuspalvelulain 25 §:ään. Vanhuspalvelulain säännöksen ensisijaisena tarkoituksena on varmistaa, että iäkäs henkilö saa tarvitsemansa huolenpidon silloinkin, kun hän ei itse osaa tai ymmärrä sitä pyytää. Vaikka iäkäs henkilö olisi jo esimerkiksi kotipalvelun tai asumispalvelun piirissä, hänen saamansa palvelut saattavat olla liian niukkoja tai muuten sopimattomia hänen tarpeisiinsa nähden. Vanhuspalvelulain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen perusteluissa todetaan edelleen, että säännöksessä tarkoitettu iäkäs henkilö on yhtäläillä haavoittuvassa asemassa kuin lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi, joten vastaavanlainen sääntely myös iäkkään henkilön tarvitseman avun saamiseksi on perusteltu.

Vanhuspalvelulain 3 §:n 2 kohdassa iäkäs henkilö on määritelty henkilöksi, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta. Mainitut syyt saattavat johtaa siihen, että henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, mutta vastaava tilanne voi syntyä henkilön iästä riippumatta. Sosiaalihuoltolain mukainen velvoite ilmoituksen tekemiseen ei ole riippuvainen henkilön iästä. Myös muut kuin 1 momentissa mainitut

tahot voivat tehdä ilmoituksen havaitsemastaan henkilön avun tarpeesta heitä mahdollisesti sitovien salassapitovelvoitteiden estämättä.

36 § Palvelutarpeen arviointi

Kun kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta.

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheutonta viivytystä. Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnalliseen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos:

- 1) henkilö on yli 75-vuotias;
- 2) henkilö saa vammaisetuksista annetun lain (570/2007) 9 §:n 3 momentin 3 kohdan mukaista ylintä hoitotukea.

Erytystä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.

Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erytystä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Ikääntyneen väestön palvelutarpeen selvitystä tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulaissa säädetään. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö, jollei muualla laissa toisin säädetä. Erytystä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. (22.4.2016/292)

Kiireellisen avun tarpeen arviointi

Kun kunnan sosiaalihuoltoon tulee tieto sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, **kiireellisen avun tarve** on arvioitava välittömästi. Kiireellisessä tapauksessa on jokaisen kunnassa oleskelevan henkilön tuen tarve arvioitava eikä edellytyksenä ole, että henkilö on kunnan asukas. Sosiaalisen tuen tarve tulee saada selvitettyksi viipymättä siten, ettei henkilön oikeus välttämättömään

huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Sosiaalihuollon toimilla on keskeinen asema toteutettaessa perustuslain 19 §:n 1 momentissa turvattua jokaisen oikeutta välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon.

Kiireellisen sosiaalipalvelun tarpeessa voi olla esimerkiksi asianmukaista hoivaa vaille jäänyt lapsi, nuori ongelmineen, päihteiden käytön johdosta nopeasti hoitoa tarvitseva henkilö, vanhus, jonka kunto äkillisesti heikkenee tai lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokenut henkilö. Lisäksi monenlaiset vaara- ja uhkatilanteet sekä onnettomuudet vaativat sosiaalipalvelujen toteuttamista tilanteen vaatimalla kiireellisyydellä. Kiireellisessä tuen tarpeen selvittämisessä on siten usein kyse vastaavista tilanteista kuin sosiaalipäivystykseen yhteyttä otettaessa. Kiireellinen tarve kattaa kuitenkin myös laajempia tarpeita. Säännöksessä ei aseteta kiinteää määräaikaa sille, missä ajassa kiireellisen avun arviointi on tehtävä, vaan asia jää tapauskohtaisen kokonaisharkinnan varaan huomioiden perustuslain 19 §:n 1 momentin vaatimus välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaamisesta. Mikäli kunnan virka-aikainen sosiaalipäivystys hoidetaan erillisessä yksikössä tai palvelussa, on tärkeää sopia selkeä työnjako ja toimintakäytännöt eri palvelujen perustyöhön sisältyvien kiireellisten tehtävien ja sosiaalipäivystystyön välillä.

Kokonaisvaltainen palvelutarpeen arviointi

Kiireellisen arvioinnin lisäksi henkilöllä on **oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi kokonaisvaltaisesti**. Sillä henkilöllä, joka saa ensimmäisenä sosiaalihuollossa tiedon uudesta asiakkaasta, ei välttämättä ole tehtävään soveltuvaa koulutusta, mutta hänelle syntyy velvollisuus huolehtia siitä, että palvelutarpeen arviointi suoritetaan lainmukaisesti.

Koska palvelutarpeen arviointi on sosiaalihuoltoon kuuluva keskeinen palvelutehtävä, palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteinen sosiaalihuollon ammattihenkilö, jolla on tarkoituksenmukainen koulutus (36, 41 §). Laki jättää kunnille harkintavaltaa sen suhteen, mikä on tehtävän edellyttämä tarkoituksenmukainen koulutus eri tilanteissa. Asiakkaan tarpeet vaikuttavat siihen, kuka on tehtävään soveltuva. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin aina arvioitava erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelutarve.

Sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisesti palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavan viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Muun muassa terveydenhuollon henkilöstöllä on velvollisuus osallistua pyydettyä arvioinnin tekemiseen ja toisaalta heidän jo valmiiksi tekemäänsä arviointityötä hyödynnetään selvitettyä sosiaalipalvelujen tarvetta.

Asiakkuuden alussa tehtävä laaja-alainen palvelutarpeen arviointi on yksi niistä toimenpiteistä, jolla sosiaalihuollon palveluja on tarkoitus siirtää kohti varhaista tukea. Arvioinnin tekeminen edellyttää sosiaalihuollon ammattilaisilta valmiutta ja herkkyyttä tunnistaa asiakkaan kokonaistilanteeseen

vaikuttavia tekijöitä ja kertoa myös niistä asiakkaan kokonaistilannetta auttavista tai parantavista palveluista, joita asiakas itse ei välttämättä osaa tai tiedä edes kysyä.

Hyvään hallintoon kuuluva neuvontaperiaate edellyttää, että viranomaisen antaa asiakkaalle hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastaa asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Viranomaisella on myös velvollisuus huolehtia siitä, että asiakkaalla on selkeä käsitys siitä, mihin hänellä on lain mukaan oikeus. Asiakkaan oikeutta saada palvelutarpeen arviointi on tulkittava tiukasti. Asiakkaalle tulee selkeästi kertoa, mitä tämä oikeus käytännössä tarkoittaa.

Laki ei edellytä, että palvelutarpeen arviointi tehtäisiin jokaisessa tapauksessa samalla tavoin, vaan arviointi tulee lain mukaan tehdä asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekeminen on aloitettava kaikkien osalta viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä.

Arviointi voidaan jättää tekemättä vain, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Uuden palvelutarpeen arvioinnin tekeminen ei ole tarpeen, jos palvelun tarve on vastikään selvitetty, eikä asiakkaan tilanteeseen ole tullut palvelujen järjestämiseen liittyviä olennaisia muutoksia. Arvion tekeminen voi olla ilmeisen tarpeetonta, jos kyseessä on selvästi tilapäinen yksittäisen palvelun tarve. Laajempi palvelujen tarve voi kuitenkin tulla ilmi asiakkaan elämäntilanteesta tai kyseessä olevan yksittäisen palvelun tarpeen kautta.

Uutta palvelutarpeen arviota ei luonnollisesti käynnistetä, jos edellisen tekeminen on vielä kesken. Tällöin mahdolliset uudet tiedot otetaan huomioon arviointia tehtäessä. Uudet tiedot voivat tarkoittaa sitä, että henkilö tarvitsee yleisten sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen lisäksi tai sijaan erityislainsäädännön mukaisia palveluja. Tällöin palvelutarpeen arviointia tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä muissa laeissa säädetään. Esimerkiksi vammaispalvelujen osalta palvelutarpeen selvittämisestä säädetään vammaispalvelulaissa. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa.

Käsittelyn viivytyksettömyys

Tapauksesta riippuen voidaan edellyttää lyhyempää tai pidempää käsittelyaikaa. Viivytyksettömyyttä tulee aina arvioida suhteessa asiakkaan tarpeisiin. Hyvään hallintoon on katsottu kuuluvan, että asiat tulee käsitellä asian laatu ja muut siihen vaikuttavat olosuhteet huomioon ottaen kohtuullisessa ajassa. Perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallintoasian käsittelyn viivytyksettömyyttä koskeva vaatimus saatettiin voimaan perusoikeutena. Perustuslain 21 §:n 1 momentti takaa jokaiselle oikeuden saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Vaatimus viivytyksettömästä asian käsittelystä kuuluu niihin hyvän hallinnon takeisiin, jotka edellytetään perustuslain mukaan turvattavan lailla. Hallintolain 23 §:n 1 momentin mukaan asia on käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä. Kyseisen säännöksen nojalla asian ratkaisemiseksi tarvittavat selvitykset tulee hankkia riittävän varhaisessa vaiheessa sekä mahdollisimman yksinkertaisia keinoja käyttäen. Ilman

aiheetonta viivytystä tapahtuva asian käsittely merkitsee myös sitä, että asiakkaan antamien tietojen tarkistaminen ja täydentäminen pyritään suorittamaan mahdollisimman tehokkaasti. Tämä edellyttää, että viranomaisen antaa asiakkaalle selkeät ja helposti ymmärrettävät ohjeet siitä, mitä tietoja asian käsittelemiseksi tarvitaan. Asiakkaalle tulee myös kertoa siitä, ettei asian käsittely viranomaisessa etene viivytyksettä ilman pyydettyjä tietoja.

Asian käsittelyn vaatimaan aikaan saattavat vaikuttaa tuen tarpeen luonne ja laajuus. Toisinaan tarve voi olla senlaatuinen, että selvittäminen edellyttää monenlaisia toimia kuten toimintakyvyn arviointia erilaisin mittarein, kotikäyntejä sekä muiden viranomaisten ja toimijoiden näkemysten hankkimista ja eri tahojen toimien yhteensovittamista. Eri tukimuotojen vaikutuksia on arvioitava asian lopputuloksen kannalta eri näkökulmista. Käsittelyajan pitkittyminen tällaisesta syystä, asiakkaan tarpeisiin vastaavan kokonaisvaltaisen ja laadukkaan eri toimet perusteellisesti yhteen sovittavan palvelukokonaisuuden toteuttamiseksi voi siten olla perusteltua.

Erityisryhmien osalta määräajat palvelutarpeen arvioinnin tekemiselle pysyvät ennallaan. Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä henkilön tai hänen omaisensa tai läheisensä taikka laillisen edustajansa yhteydenotosta, jos henkilö on yli 75-vuotias tai saa vammaisetuuksista annetun lain mukaista ylintä hoitotukea. Jos kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, arvioinnin tekeminen on aloitettava seitsemän vuorokauden kuluessa siitä kun sosiaalitoimeen on tullut tieto lapsen tuen tarpeesta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa.

Käytännössä aikarajaukset ovat jokseenkin samat kaikilla asiakasryhmillä sillä lain mukaan sosiaalihuollon päätökset on pääsääntöisesti pantava toimeen kolmessa kuukaudessa siitä, kun asia on tullut vireille (45 §). Palvelutarpeen arvioinnin tekeminen on asiakaslähtöisen työskentelyn perusta ja keskeinen väline asiakkaan oikeusturvan toteuttamiseen. Palvelutarpeen arviointi on keskeisessä asemassa palveluprosessin toimivuuden kannalta ja vaikuttaa usein ratkaisevasti myöhemmin syntyviin sosiaalihuollon kustannuksiin. Arvioinnin tekeminen lyhentää asiakkuuksien kestoa ja vähentää päällekkäistä työtä. Vaikutus perustuu siihen, että arviot tehdään nopeasti ja moniammatillisesti jo asiakkuuden alussa.

Palvelutarpeen arvio vähentää tarvetta erillisen asiakassuunnitelman tekemiseen. Jos suunnitelma tehdään, muodostavat arvio ja suunnitelma yhtenäisen kokonaisuuden. Arvion tekeminen edeltää aina asiakassuunnitelman tekemistä, eikä suunnitelmaan kirjata uudelleen asioita, jotka on jo kirjattu palvelutarpeen arvioon. Vastaavasti palvelutarpeen arviointia täydennettäessä otetaan huomioon jo aiemmin saatu tieto.

Koska palvelutarpeen arvio on tehtävä viipymättä, on kunnassa oltava sovittuna yleiset pelisäännöt siitä, miten arviointitilanteessa toimitaan ja missä arviointi tehdään. Sosiaalihuollosta vastaavan viranhaltijan vastuulla on ohjeistaa ja informoida kunnan toimijat siten, että asiakkaiden palveluprosessi toimii. Kaikkien sosiaalihuollon työntekijöiden tulee palvelusektorista riippumatta ymmärtää oma roolinsa asiakasprosessin eri vaiheissa. Mitä selkeämmin palvelulinjat ja vastuut saadaan kunnassa sovittua, sitä helpompaa ja yksinkertaisempaa on myös kuntalaisten ja asiakkaiden informoiminen tarjolla olevista palveluista. Asiakkaan kannalta paras ratkaisu on se,

että palvelutarpeen arviointi tehdään siellä, missä asiakkuus todennäköisimmin jatkuu. Laki edellyttää, että palveluprosessi on asiakkaan edun mukainen.

Palvelun tarvetta arvioitaessa ammatillisen arvion lisäksi palvelujen suunnittelun perustana tulee olla vahvasti asiakkaan kokema tuen tarve. Asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset ja muut seikat, joilla on asiassa merkitystä. Tieto eri palvelujen vaihtoehdoista on annettava siten, että asiakas ymmärtää niiden sisällön ja hänellä on aito mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelukokonaisuutensa suunnitteluun ja valintoihin.

Arviointi tehdään yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaistensa tai läheistensä taikka muiden toimijoiden kanssa. Sosiaalihuollon tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua sosiaalihuollon ammattihenkilön ja asiakkaan yhteiseen suunnitteluun. Tarkoituksena on arvioida kokonaisvaltaisesti asiakkaan ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävät palvelut ja muut tukitoimet. Tuen tarpeen selvittämisen ja suunnitelman laadinnan tulee olla prosessi, jossa asianomaiset sosiaalihuollon ammattilaisen avustuksella ja tuella arvioivat elämäntilannettaan ja selvittävät keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi. Erilaisten tilanteiden moninaisuudesta johtuen palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelman laadinnan laajuus, kuten myös asiakkuuden kestot vaihtelevat huomattavasti. Palvelutarpeen arviointi tulee tehdä aina asiakkaan tarpeiden edellyttämässä laajuudessa. Suhteellisen vähäisissä ja selkeissä tuen tarpeissa palvelutarpeen arviointi voidaan tehdä huomattavasti suppeampana kuin moninaisissa tuen tarpeissa.

Keskeistä on, että jo asiakkuuden alkuvaiheessa on selvillä, minkä tyyppisistä tarpeista on kyse ja mitkä tahot ovat vastuussa palvelukokonaisuuden muodostamisesta. Viimeistään palvelutarpeen arviointia tehtäessä omatyöntekijäksi tulee osoittaa se kunnallinen työntekijä, joka palvelutarpeen perusteella on tehtävään soveltuvin henkilö.

Palvelutarpeen arvioiminen ja lastensuojeluasiakkuuden alku

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää lapsesta, joka on mahdollisesti lastensuojelun tarpeessa. Vireille tulon kannalta ei ole merkitystä sillä, miten asia on tullut työntekijän tietoon. Tieto voi tulla esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen kautta tai siten, että joku taho ottaa yhdessä asiakkaan kanssa yhteyttä sosiaalitoimeen asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi siten kuin sosiaalihuoltolain 35 §:ssä säädetään. Tieto voi myös välittyä sosiaalitoimen sisällä. Lastensuojeluasian vireille tuleminen ja siitä lain mukaan seuraava menettely ei siis edellytä sitä, että muutoin kuin lastensuojeluilmoituksina lastensuojelun tietoon tulleet asiat koodattaisiin jälkikäteen lastensuojeluilmoituksiksi. Näin ei myöskään saa menetellä. Jos yhteyttä otetaan yhdessä asiakkaan kanssa, tilanne rinnastuu hakemuksen tekemiseen.

Ne viranomaiset, joilla on lain mukaan velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen voivat täyttää velvollisuuden joko tekemällä ilmoituksen tai ottamalla yhdessä asiakkaan kanssa yhteyttä.

Kummassakin tapauksessa viranomainen toimii avoimesti omalla nimellään. Käytännössä lastensuojeluilmoitus on tehtävä silloin, kun asiakas ei anna suostumustaan yhteydenottoon tai suostumusta ei voida pyytää asian luonteen vuoksi tai sitä ei ehditä pyytää. Ilmoitusvelvollisuuden täyttämässä oleellista on, että tieto siirtyy riittävän nopeasti ja että lastensuojelu saa riittävät tiedot.

Vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on aloitettava sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin tekeminen, jollei arvioinnin tekeminen ole jo käynnissä tai arvioinnin käynnistäminen on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.

Palvelutarpeen arvio on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta. Samat aikarajat koskevat sekä mahdollisia lastensuojelun tarpeessa olevia lapsia, että niitä lapsia, joiden on arvioitu olevan erityisen tuen tarpeessa, siten kuin sosiaalihuoltolain 3 §:ssä säädetään. Näiden lasten palvelutarpeen arvion tekee virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Kaikkia asiakkaita koskee sosiaalihuoltolain 45 §, jonka mukaan palveluja koskeva päätös on toimeenpantava lähtökohtaisesti viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta.

Käytännössä ennen palvelutarpeen arvioimisen käynnistämistä eli seitsemän arkipäivän kuluessa pyritään ratkaisemaan se, lähdetäänkö asiassa arvioimaan mahdollista lastensuojelun tarvetta ja noudattamaan tältä osin lastensuojelulain mukaisia säännöksiä (Lsl 26 §) vai tehdäänkö palvelutarpeen arviointi ilman lastensuojelutarpeen selvittämistä. Laki ei kuitenkaan aseta tähän ehdotonta aikarajaa. Mahdollista on myös, että lastensuojeluasiakkuuden tarve tulee uusien tietojen perusteella arvioitavaksi myöhemmin sen jälkeen kun palvelutarpeen arviointi on kertaalleen tehty. Tällöin voidaan hyödyntää jo tehtyä palvelutarpeen arviointia, jos arvioinnin tekemisestä ei ole ehtinyt kulua pitkää aikaa. Jos palvelutarpeen arvioinnin tekeminen on kesken, kun uusien tietojen perusteella tulee arvioitavaksi myös lastensuojelun tarve, hyödynnetään jo tehty arviointityö lastensuojelun tarvetta arvioitaessa. Palvelutarpeen arviointi on tehtävä viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta riippumatta siitä sisältyykö siihen lastensuojelun tarpeen arviointi vai ei. Arviota täydennetään tarvittaessa asiakassuunnitelman tekemisen yhteydessä.

Lastensuojelulain 27 §:n mukaan lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. **Lisäksi** edellytetään, että lapsi tarvitsee nimenomaan lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Palveluja ja tukitoimia, joista on säädetty ainoastaan lastensuojelulaissa, ovat seuraavat: lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, lastensuojelulain mukainen taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Näiden palvelujen antaminen edellyttää lastensuojelun asiakkuutta. Lisäksi lastensuojelussa voidaan käyttää muita

lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia kuten kasvatus- ja perheneuvontaa, kotipalvelua taikka toimeentulotukea.

Lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalihuollon palvelut sekä lasten päivähoito on järjestettävä sen mukaisesti kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on arvioinut niiden tarpeen lapsen tai vanhemman asiakassuunnitelmassa. (Lsl 36 §). Palvelujen saamisen varmistamiseksi virkasuhteisen sosiaalityöntekijän on tehtävä päätökset välttämättömien sosiaalipalvelujen järjestämisestä siten kuin sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään, jos se on lapsen edun mukaista. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva päätös on tehtävä siten kuin sosiaalihuoltolain 45 §:n 1 momentissa säädetään. Lastensuojelulaissa on lisäksi päätöksentekoa koskevia erityissäännöksiä.

Lapsen edun mukaista on antaa tukea ja palveluja nopeasti usein jo ennen kokonaisvaltaisen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. Tästä johtuen lastensuojelulaissa säädetään, että lastensuojelun asiakkuus alkaa myös, jos lapselle tai hänen perheelleen annetaan lastensuojelun tukitoimia jo ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista (Lsl 36 § 2 mom.). Käytännössä yksittäisen kiireellisesti tarvittavan palvelun antaminen on yleinen tapa aloittaa lastensuojelun asiakkuus.

Vaikka lastensuojeluasiakkuus ei ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta vasta selvitetään lastensuojelulain 33 §:n mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakirjoihin lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarvittavat tiedot. Kirjaukset voidaan tehdä selvittelyvaiheessa jatkossakin lastensuojelun asiakirjoihin, vaikka lastensuojelun asiakkuus ei ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta vasta selvitetään. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen liittyy kuitenkin lastensuojelun palvelutehtävään, jonka suorittaminen edellyttää tiedonsaantioikeuksia, joiden avulla tehtävä on mahdollista hoitaa. Kirjaukset voidaan tehdä selvittelyvaiheessa myös muualle sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin. Asiakastietojärjestelmiin ei ole tarpeen tehdä kalliita muutoksia ennen kuin organisaatio liittyy valtakunnalliseen sosiaalihuollon arkistoon.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on Asiakasasiakirjalain 22§ valtuuttamana antanut määräyksen sosiaalihuollon palvelutehtävien luokituksista. Palvelutehtävälukituksen merkitys sosiaalihuollon toiminnan jäsentelyssä on olennainen. Jokaisessa sosiaalihuollon asiakasasiakirjassa täytyy olla tieto siitä, mihin palvelutehtävään tai palvelutehtäviin se liittyy. Lisäksi sosiaalihuollon palvelutehtävät ovat sosiaalihuollon asiakastietojen käsittelyn käyttöoikeuksien perusta. THL antaa määräyksen sosiaalihuollon asiakastietojen käyttöoikeuksien perusteista.

37 § Palvelutarpeen arvioinnin sisältö

Palvelutarpeen selvittämisen perusteella arvioidaan, onko henkilöllä tuen tarvetta. Jos henkilö tarvitsee tukea, arvioidaan, onko tuen tarve luonteeltaan tilapäistä, toistuvaa tai pitkäaikaista. Palvelutarpeen arviointi sisältää:

- 1) yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta;
- 2) sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä;
- 3) asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä;
- 4) asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta.

Palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta ja sosiaalipalvelujen sekä erityisen tuen tarpeesta. Arviointi sisältää sekä asiakkaan että työntekijän näkemykset tilanteesta. Asiakkaan näkemys tulee kirjata, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä. Säännöksen mukaisesti asiakkaan näkemys tulee kirjata aina, ellei se ole käytännössä mahdotonta tilanteessa, jossa asiakas ei halua tai pysty osallistumaan palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen.

Viimeistään palvelutarpeen arviointia tehtäessä asiakkaalle on kerrottava hänen oikeudestaan saada omatyöntekijä.

38 § Palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti

Kun tuen tarve on luonteeltaan tilapäistä, on oikea-aikaisilla ja riittävillä tilapäisillä palveluilla pyrittävä ehkäisemään pidempiaikaisen tuen tarvetta.

Kun tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluja on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päättymisen asiakkaan kanssa tavoitteeksi asetetun määräajan jälkeen.

Henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista. Jos tuen tarve on vain osittain pysyvä tai pitkäaikainen, on tuki järjestettävä muilta osin siten kuin edellä 1 ja 2 momentissa säädetään.

Tarkoitus on, että palvelutarpeen selvittämisen yhteydessä arvioidaan, minkä tyyppisestä asiasta on kysymys ja toteutetaan jatkotyöskentely sen mukaisesti. Kun tarve on tilapäistä, ei asiakkaalle välttämättä tarvitse nimetä omatyöntekijää, eikä tehdä asiakassuunnitelmaa. Tilapäiseen tarpeeseen on kuitenkin pyrittävä vastaamaan, jotta voidaan ehkäistä pidempiaikaisen tuen tarpeen syntymistä.

Kun asiakkaan tuen tarve on jatkuvaa tai toistuvaa, palveluja on järjestettävä siten, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen ja tuen tarpeen päättymisen asiakkaan kanssa yhdessä

asetetun tavoiteajan jälkeen. Määräajan asettamisella jo asiakkuuden alkuvaiheessa pyritään siihen, että asiakkuuksien kesto saataisiin lyhennettyä ja asiakaspalvelua parannettua ohjaamalla asiakas riittävien ja soveltuvien palvelujen ja tukitoimien piiriin. Tavoitteiden toteuttamiseksi voidaan laatia asiakassuunnitelma, mutta osalle asiakkaista riittää huolellisesti tehty palvelutarpeen arviointi.

Jos tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen lähtökohtana tulee olla palvelukokonaisuuden yhtenäisyys ja jatkuvuus. Palvelujen muuttamisen tulee ensisijaisesti perustua asiakkaan etuun. Erityistä huomiota tulee kiinnittää asiakkaiden yhdenvertaiseen kohteluun. Myös pitkäaikaisilla asiakkailla on tilapäisiä ja määräaikaisia tuen tarpeita. Näissä tilanteissa asiakkaan tarpeisiin tulee vastata siten kuin muidenkin asiakkaiden kohdalla.

39 § Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa siten kuin 36 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa:

- 1) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tuen tarpeesta;
- 2) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä;
- 3) omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvio asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta;
- 4) tiedot siitä kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai muu asiakkaan palveluista vastaava työntekijä tulevat tapaamaan;
- 5) asiakkaan ja työntekijän arvion asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista;
- 6) asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet, joihin sosiaalihuollon avulla pyritään;
- 7) arvion asiakkuuden kestosta;
- 8) tiedot eri alojen yhteistyötahoista, jotka osallistuvat asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen ja vastuiden jakautuminen niiden kesken;
- 9) suunnitelman toteutumisen seuranta, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot.

Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Suunnitelman sisältö on sovitettava yhteen henkilön tarvitsemien muiden hallinnonalojen palvelujen ja tukitoimien kanssa. Velvollisuudesta suunnitelman laatimiseen sekä suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, voidaan asiakkaan suostumuksella laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja. Yhteisen suunnitelman laatimisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään erikseen.

Jos asiakkaan tukena toimii omaisia tai muita läheisiä henkilöitä, laaditaan heidän tukemiseensa liittyvä suunnitelma tarvittaessa erikseen.

Sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:ssä säädetään sosiaalihuoltoa toteutettaessa asiakkaan kanssa yhteisymmärryksessä laadittavasta palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muusta vastaavasta

suunnitelmasta. Suunnitelma on laadittava, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.

Sosiaalihuoltolain 39 §:n mukaan suunnitelma laaditaan 36 §:n mukaisen palvelutarpeen arvioinnin pohjalta. Vastaavasti kuin sosiaalihuollon asiakaslaissa säädetään, asiakassuunnitelmaa ei tarvitse laatia, jos suunnitelman laatiminen on ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelman laatiminen on ilmeisen tarpeetonta, jos 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi on riittävä tukimuoto asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamiseksi. Pääsääntöisesti suunnitelman laatii omatyöntekijä. Suunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa. Tarkoituksena on korostaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen keskeisyyttä sosiaalihuoltoa toteutettaessa. Suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa vastaavasti kuin palvelutarpeen arviointi. Tarvittaessa asiakkaan ohella tai sijasta tuen tarpeen selvittämiseen osallistuvat asiakkaan omaiset, muut läheiset ja lailliset edustajat. Esimerkiksi lapsiasiakkaan osalta selvittämiseen osallistuvat lapsen huoltajat ja vanhusasiakkaiden osalta usein omaiset, muut läheiset tai edunvalvoja.

Asiakassuunnitelma tulee tehdä palvelutarpeen arvioinnin pohjalta. Osana suunnitelmaa voidaan tarkentaa ja päivittää tehtyä arviointia. Sosiaalihuollon tulee mahdollisimman pitkälle pohjautua sosiaalihuollon ammattihenkilön ja asiakkaan yhteiseen suunnitteluun. Tuen tarpeen selvittäminen ja suunnitelman laatiminen tukee tavoitteellisen ja suunnitelmallisen sosiaalihuollon toteuttamista. Tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida asiakkaan ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävät palvelut ja muut tukitoimet. Tuen tarpeen selvittämisen ja suunnitelman laadinnan tulee olla prosessi, jossa asianomaiset sosiaalityöntekijän tai muun sosiaalihuollon ammattilaisen avustuksella ja tuella arvioivat elämäntilannettaan ja selvittävät keinoja myönteisten muutosten aikaansaamiseksi.

Suunnitelmaan kirjataan sekä asiakkaan että tarvittaessa hänen edustajansa, esille tuoma tuen tarve että tuen tarvetta selvittäneen ja suunnitelmaa laativan sosiaalihuollon ammattihenkilön tai ammattihenkilöiden, tekemä tuen tarpeen arvio. Kun suunnitelmaa laaditaan yhteisymmärryksessä asiakkaan ja ammattihenkilön kesken, tarve tulee kyetä määrittelemään asiakkaan ja ammattihenkilön yhteisenä käsityksenä niistä tekijöistä, joita silmällä pitäen suunnitelmaa laaditaan.

Suunnitelmaan tulee kirjata arvio niistä sosiaalipalveluista ja muista tukitoimista, joilla asiakkaan tuen tarpeisiin voidaan vastata. Tämä tarkoittaa palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa muiden henkilöiden kanssa määriteltyjä palveluja ja tukitoimia asiakkaan tilanteeseen parhaiten vaikuttamiseksi. Samassa yhteydessä tulee kirjata mahdolliset muut toimet, kuten esimerkiksi henkilön itsensä toteutettavaksi tarkoitetut hänen voimavarojaan ylläpitävät ja vahvistavat toimet.

Asiakkaan oikeudesta saada välttämättömän huolenpidon, terveyden ja kehityksen turvaavat palvelut säädetään 12—13 §:ssä. Omatyöntekijän, vastuutyöntekijän tai vastuusosiaalityöntekijän tulee kirjata suunnitelmaan arvio sosiaalihuollon palvelujen välttämättömyydestä. Tältä osin sääntely vastaa lastensuojelulain 36 §:n 2 momenttia, jonka mukaan kunnan on järjestettävä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät palvelut ja vastuusosiaalityöntekijä kirjaa arvion välttämättömistä palveluista.

Suunnitelmaan kirjataan tiedot siitä, kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai vastuutyöntekijä tulevat tapaamaan. Kirjaus tulee tehdä, koska omatyöntekijän työ on osa asiakkaan saamaa palvelua. Lapsia koskee lisäksi 42 §:n 5 momentin erityissäännös, jolla pyritään turvaamaan lapsen oikeus tavata omatyöntekijää riittävän usein henkilökohtaisesti.

Suunnitelmaan on aina kirjattava sekä asiakkaan että omatyöntekijän arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista. Tarkoituksena on, että suunnitelmaa laaditaan asiakasta kunnioittaen, hänen voimavarojaan ja vahvuuksiaan tarkoituksenmukaisesti tukien.

Suunnitelmaan kirjataan myös asiakkaan ja ammattihenkilön yhdessä asettamat tavoitteet, joihin suunnitelmaan kirjatulla toimilla pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelman tarkoituksena on osaltaan edistää suunnitelmallista työskentelyä, jonka vaikuttavuutta suhteessa asiakkaan ja hänen perheensä tuen tarpeisiin voidaan arvioida. Suunnitelmaan kirjataan asiakkuuden arvioitu kesto. Etenkin asiakkuuden alkuvaiheessa keston määrittely on usein vaikeaa, mutta tavoitteena on, että suunnitelmallisen otteen kautta asiakkuuksien kestoja voitaisiin saada entistä lyhyemmiksi tarpeenmukaisilla ja oikea-aikaisilla palveluilla. Suunnitelmaan tulee kirjata myös asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen osallistuvat yhteistyötahot sekä heidän yhteystietonsa ja toimensa suunnitelman toteuttamisessa. Suunnitelmaan kirjataan esimerkiksi perheen tukemiseksi tarpeelliset varhaiskasvatuksen tai opetustoimen tukitoimet. Lopuksi suunnitelmaan kirjataan suunnitelman toteutumisen seuranta ja tarpeiden uudelleenarviointia koskevat tiedot.

Suunnitelma tulee tarkistaa tarvittaessa eli silloin kun asiakkaan tuen tarpeissa tapahtuu olennaisia muutoksia. Jos sosiaalihuollon asiakkuus kestää pidemmän aikaa, asiakassuunnitelmaa on tarvittaessa tarkistettava ja täydennettävä. Asiakkuus päättyy, kun seurannan ja arvioinnin yhteydessä todetaan yhdessä, ettei tuen tarvetta enää ole.

Asiakassuunnitelma ja siihen kirjatut toimet tulee mahdollisuuksien mukaan sovittaa yhteen muiden hallinnonalojen suunnitelmien ja toimien kanssa. Yhteistyösuunnitelma edellyttää usein myös useamman asiantuntijan mukanaoloa, jolloin asiantuntijaryhmään voi kuulua muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon eri toimintayksiköiden sekä työ- ja elinkeino- ja opetusviranomaisten henkilöstöä. Suunnitelmien tekeminen yhdessä eri asiantuntijoista koostuvassa ryhmässä säästää pitkällä tähtäyksellä aikaa ja kustannuksia. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen avulla asiakkaalle ja henkilöstölle muodostuu eheämpi kuva asiakkaan kokonaistilanteesta ja siitä, mitkä vaihtoehdot parhaiten palvelisivat asiakkaan etua. Asiakkaan itsemääräämisoikeudella ja osallistumisella sekä moniammatillisella yhteistyöllä edesautetaan myös resurssien oikeaa kohdentamista. Tavoitteena on, että asiakas saa monipuolisen parhaiten itselleen soveltuvan palvelukokonaisuuden useiden rinnakkaisten, erillisten palvelujen sijasta. Asiakkaan suostumuksella voidaan laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen yhteinen suunnitelma yksittäisten erillisten suunnitelmien sijaan.

Asiakkaan tukena toimiville omaisille ja läheisille tulee tarpeen mukaan laatia oma suunnitelma. Omaisen tietoja ja tuen tarvetta ei saa kirjata hoidettavan asiakkaan asiakassuunnitelmaan.

Useissa tilanteissa palvelutarpeen arvio tehdään aina moniammatillisesti ja -alaisesti. Näin on esimerkiksi tehtäessä kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain (189/2001) mukaista aktivointisuunnitelmaa tai työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta annetun lain (1369/2014) mukaista monialaista työllistymissuunnitelmaa. Asiakkaiden ohjautumisesta näihin prosesseihin säädetään em. laeissa. Vaikka laissa kuntouttavasta työtoiminnasta ei ole tarkemmin säädetty sitä kunnan viranomaista, jonka tulee osallistua aktivointisuunnitelman laatimiseen, on vastuu aktivointisuunnitelman tekemisestä kunnan sosiaalitoimella. Näin siksi, että kuntouttavan työtoiminnan laissa säädetty tehtävät (ml. aktivointisuunnitelman laatiminen) on sosiaalihuoltolaissa säädetty kunnan vastuulla olevaksi sosiaalipalveluksi.

Työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa työ- ja elinkeinotoimisto, kunta ja Kansaneläkelaitos selvittävät yhdessä työttömän kanssa tämän ammatillisen osaamisen sekä työllistymiseen vaikuttavan sosiaalisen tilanteen, terveydentilan ja työ- ja toimintakyvyn. Lain mukaan kunkin em. tahoista tulee osoittaa monialaiseen yhteispalveluun palvelua tarvitsevien asiakkaiden määrä huomioon ottaen riittävä määrä henkilöstöä. Vaikka laissa ei säädetä yhteispalvelun henkilöstön ammattialoista, on tarkoituksenmukaista, että yhteispalvelussa työskentelee sosiaalihuollon ammattilaisia. Yhteispalvelun asiakkaissa arvioidaan olevan merkittävä määrä henkilöitä, jotka tarvitsevat sosiaalipalveluja esim. sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi tai joiden tuen tarve liittyy päihteiden ongelmakäyttöön, mielenterveysongelmaan, sairauteen tai vammaan tai muutoin alentuneeseen toimintakykyyn.

40 § Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta

Jos asiakkaan tarpeisiin ei voida vastata vain sosiaalihuollon toimin, asiakkaan palvelutarpeen arvioinnista vastaavan sosiaalihuollon ammattihenkilön, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän on asiakkaan suostumuksella otettava yhteyttä siihen viranomaiseen, jonka vastuulle tarvittavien toimien järjestäminen ensisijaisesti kuuluu.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottaneen viranomaisen tulee asiakkaan suostumuksella ilmoittaa siihen yhteyttä ottaneelle viranomaiselle ilman aiheetonta viivytyksiä, mihin toimiin se on ilmoituksen johdosta ryhtynyt. Ilmoittamista ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos se on ilmeisen tarpeetonta.

Tietojen luovuttamisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000). Asiakkaan ohjaamisesta toimivaltaiseen viranomaiseen säädetään hallintolaissa.

Ilmoitus asiakkaan tuen tarpeesta

Sosiaalihuollon ammattihenkilön tai omatyöntekijän asiakkaan suostumukseen perustuva ilmoitus ja ilmoituksen vastaanottaneen viranomaisen velvollisuus vastata siihen viivytyksettä ovat osa asiakaslähtöistä palvelujärjestelmää, jossa olennaista on asiakkaan joustava ja kokonaisvaltainen tukeminen ja auttaminen.

Ilmoitusmenettelyn tarkoituksena on edesauttaa tehokasta ja kokonaisvaltaista asiakkaan tarpeisiin vastaamista yli hallinnonalarajojen. Ilmoitusmenettelyllä pyritään vastaamaan ongelmiin, joita asiakas helposti kohtaa, jos hän tarvitsee monenlaista apua tai tukea samaan aikaan tai jos yhden sektorin toiminnan onnistuminen riippuu toiselta toimialalta saatavasta avusta. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi asunnottoman sosiaalityön asiakkaan auttaminen sosiaali- ja asuntotoimen yhteistyöllä tai sosiaali- ja mielenterveyspalvelujen saumattoman yhteistyön käynnistäminen ilmoitusmenettelyn avulla silloin, kun asiakkaan sosiaalisen kuntoutumisen edellytyksenä on hänen mielenterveydellinen kuntoutumisensa.

Menettelyllä käynnistetään viranomaisyhteistyö. Ilmoituksen antamisen on perustuttava sosiaalihuollon ammattihenkilön tai omatyöntekijän yhdessä asiakkaan kanssa tekemään arvioon siitä, ettei asiakas tule riittävästi autetuksi ilman viranomaista, jolle ilmoitus tehdään.

Yhteistyön toimiessa hyvin ilmoituksen vastaanottanut viranomainen ryhtyy tarvittaviin toimiin. Jos vastauksena kuitenkin on, että asiakas laitetaan jonoon tai että asiakas ei kuulu viranomaisen toimien piiriin, tulee viranomaisten yhteistyössä pyrkiä löytämään asiakkaan kannalta perusteltu ratkaisu asiassa. Tarkoituksena on varmistaa, ettei asiakas jää ilmoituksen jälkeen vaille mitään tukea viranomaisten eriävien näkemysten vuoksi, vaan ilmoituksen tehneellä viranomaisella on tieto asiakkaan asian etenemisestä. Erillistä ilmoittamista ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Tarpeetonta ilmoituksen tekeminen on esimerkiksi silloin, kun työskentelyä asiakkaan asiassa jatketaan verkoston kautta toteutettuna yhteistyönä. Tämä on normaalikäytäntö ja erillisen ilmoituksen tekeminen varmistus sille, ettei asiakas jää ilman tarvittavia palveluja.

Ilmoitusmenettely perustuu asiakkaan suostumukseen. Jos suostumusta ei voida saada taikka jos asiakas tai hänen laillinen edustajansa nimenomaisesti kieltää tiedon luovuttamisen, on otettava huomioon, mitä sosiaalihuollon asiakaslaissa säädetään. Sosiaalihuollon järjestäjä voi antaa salassapitovelvollisuuden estämättä rajoitetusti tietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen selvittämiseksi, hoidon, huollon tai koulutuksen järjestämiseksi tai toteuttamiseksi taikka toimeentulon edellytysten turvaamiseksi siten kuin sosiaalihuollon asiakaslaissa säädetään. Tällaisia tietoja voidaan antaa tilanteissa, joissa asiakas on hoidon tai huollon ilmeisessä tarpeessa terveytensä, kehityksensä tai turvallisuutensa vaarantumisen vuoksi eikä hoidon tai huollon tarvetta muutoin voida selvittää taikka hoidon tai huollon toimenpiteitä toteuttaa taikka tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi tai tieto on tarpeen asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä. Asiakkaan opastamisesta toimivaltaiseen viranomaiseen säädetään lisäksi hallintolaissa.

Oikeus antaa tietoja uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten

Sosiaalihuollon asiakaslain 18 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja voi ilmoittaa salassapitovelvollisuuden estämättä poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot. Edellytyksenä on, että henkilö on sosiaalihuollon tehtäviä hoitaessaan saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella on syytä epäillä

jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Lakia sovelletaan sekä yksityiseen että julkiseen sosiaalihuoltoon.

Myös usealla muulla viranomaisella ja toimijalla on oikeus antaa oma-aloitteisesti poliisille välttämätöntä tietoa hengen ja terveyden suojaamiseksi jo uhka-arvion tekemistä varten.

Säännösten tavoitteena on lisätä viranomaisten mahdollisuuksia ehkäistä ja estää perhe- ja lastensurmia sekä väkivaltaa parantamalla viranomaisten ja muiden toimijoiden välistä tietojenvaihtoa. Viranomaisten ja muiden niihin rinnastettavien palvelutuottajien oma-aloitteisella tietojenvaihdolla vahvistetaan ja tehostetaan perheväkivallan ehkäisemiseksi sekä väkivaltakierteen katkaisemiseksi tehtävää poikkihallinnollista yhteistyötä.

Kts. myös:

- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
- Perusopetuslaki (628/1998)
- Laki taiteen perusopetuksesta (633/1998)
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)
- Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)
- Lukiolaki (629/1998)
- Yliopistolaki (558/2009)
- Ammattikorkeakoululaki (932/2014)
- Nuorisolaki (72/2006)
- Pelastuslaki (379/2011)
- Laki hätäkeskustoiminnasta (692/2010)

41 § Monialainen yhteistyö

Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

Tietojen antamisesta ilman asiakkaan suostumusta ja asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa.

Neuvottelujen järjestäminen ja verkostomainen työskentelytapa on osa sosiaalihuollon perustyötä. Yhteistyön kehittämällä ja vahvistamisella sekä vastuiden selkiyttämällä tavoitellaan sosiaalihuollon ydintehtävien vahvistumista ja riittävän asiantuntemuksen varmistamista sekä asiakkaalle oikea-aikaisten ja tuen tarvetta vastaavien palvelujen toteutumista. Yhteistyön merkitys korostuu ja se tulee huomioida kaikissa yksittäistapauksissa.

Yhteistyön merkitys tulee esille eri tavoin eri väestöryhmien palvelujen toteuttamisessa. Lapsi- ja perhepalvelujen tulee muodostaa eheä kokonaisuus yli sektorirajojen. Lapset ja lapsiperheet ovat kunnassa useiden palvelujen asiakkaina, joten on tärkeää, että palvelut on sovitettu yhteen, palvelunantajat toimivat keskenään yhteistyössä ja palvelut muodostavat perheiden näkökulmasta helposti hahmotettavan kokonaisuuden. Yhteistyötä tarvitaan sekä toimialojen sisällä että välillä, kunnan ja muiden lapsille ja lapsiperheille palveluja ja tukitoimia tuottavien järjestöjen, seurakuntien, yritysten ja muiden tahojen välillä. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat päivähoito sekä koulu- ja nuorisotoimi. Myös perus- ja erityistason palvelujen yhteistyön ja yhteensovittamisen järjestämisestä on huolehdittava. Lapsen elämän siirtymävaiheiden yhteydessä on huolehdittava yhteistyöstä ja palveluketjujen jatkuvuudesta. Iäkkäiden henkilöiden kohdalla luontevin toimija on usein terveydenhuolto, kun taas nuorten päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kohdalla tarvitaan myös opetustoimen ja työ- ja elinkeinohallinnon toimia. Aikuisilla sosiaalityön asiakkaila on usein erityisesti työllistymiseen, kouluttautumiseen ja aktivoitumiseen liittyviä tarpeita, ja työlle on ominaista laajamittainen verkostotyöskentely muiden viranomaistahojen ja toimijoiden kanssa. Monet asiakkaat tarvitsevat erityisesti työ- ja elinkeino-, terveys-, asumis- ja päihdepalveluja, joiden tulisi toimia kokonaisvaltaisesti yhdessä asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. Sosiaalihuollon on toteutettava ja suunniteltava sosiaalityö yhteistyössä kyseisten toimijoiden kanssa siten, että näiden palvelut ja muut toimet muodostavat asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaamiseksi toimivan kokonaisuuden. Sosiaalityön tavoitteena on yhä selvemmin asiakkaan toimintamahdollisuuksien varmistaminen, sosiaalisen kuntoutuksen tukeminen. Tilanteiden ollessa mutkikkaita niiden ratkaisemiseksi on olennaista käynnistää nopeasti sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö.

Sosiaalihuollon viranomainen on vastuussa siitä, että käytettävissä on riittävästi asiantuntemusta. Jos henkilön palvelutarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, ovat nämä tahot velvollisia osallistumaan toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Asiakkuuden aikana sosiaalihuollon työntekijän tulee olla asianosaisten suostumuksella tarpeen mukaan yhteydessä muihin yhteistyötahoihin. Lähtökohtana on, että tarvittava tieto kulkee viranomaisten välillä asiakkaan suostumuksella. Asiakastietojen luovuttamisesta vastoin asiakkaan

suostumusta säädetään sosiaalihuollon asiakaslaissa. Asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa säädetään sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetussa laissa (254/2015).

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaisesti sosiaalihuollon viranomaisilla on oikeus saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta.

42 § Omatyöntekijä

Sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. (22.4.2016/292)

Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää 38 §:n 2 ja 3 momentin toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa tässä laissa säädetyissä tehtävissä.

Erityistä tukea tarvitsevaa lasta koskevaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen omatyöntekijän tai muun lapsen sosiaalipalveluista vastaavan työntekijän tulee tavata lapsi asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.

Asiakkaalla on oikeus saada omatyöntekijä koko sosiaalihuollon asiakkuuden ajaksi. Asiakkuuden aikana omatyöntekijä voidaan vaihtaa, jos siihen on pakottava syy tai vaihtaminen on asiakkaan edun mukaista siten kuin sosiaalihuoltolain 4-5 §:ssä säädetään. Omatyöntekijä on nimettävä viimeistään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Luontevinta on nimetä työntekijä, jonka kanssa asiakas olisi muutoinkin yhteydessä.

Lain mukaan omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvion tekemisen yhteydessä asiakkaan kanssa keskustellaan siitä, tarvitseeko hän omatyöntekijää. Omatyöntekijä voidaan jättää nimeämättä esimerkiksi silloin jos asiakkuus on todennäköisesti hyvin lyhytaikaista tai asiakkaalla on muu tärkeä tukihenkilö. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun sairaalan sosiaalityöntekijä on ollut asiakkaalle läheisin sosiaalihuollon työntekijä, eikä sairaalasta ole tarkoitus kotiuttaa potilasta, vaan suunnitteilla on potilaan pitkäaikaissairaanhoido. Henkilöllä voi myös olla läheinen tukea antava henkilö esimerkiksi järjestön kautta.

Omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalla on jo lastensuojelulain mukainen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. On myös tilanteita, jossa on asiakkaan edun mukaista nimetä hänelle vastuutyöntekijän ohella omatyöntekijä. Näin voi olla esimerkiksi huostaanottilanteissa, jolloin omatyöntekijä voi lapsen vastuusosiaalityöntekijän työparina keskittyä perheen aikuisten tavoitteiden tukemiseen ja edistämiseen. Myös omatyöntekijän työparina voi toimia toinen

työntekijä. Omatyöntekijän tehtävänä on huolehtia siitä, että asiakkaan palvelut järjestetään palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti eli työntekijän on oltava kunnan palveluksessa. Esimerkiksi sairaalan sosiaalityöntekijällä voi olla keskeinen rooli omatyöntekijän työparina. Rooli voi olla erityisen tärkeä siinä vaiheessa, kun asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointia.

Omatyöntekijän tulee tukea asiakasta tämän omien ja asiakassuunnitelmassa asetettujen tuen tarpeisiin vaikuttavien tavoitteiden saavuttamisessa sekä omien voimavarojen vahvistamisessa ja käyttämisessä. Jälkimmäinen edellyttää henkilön fyysisten, psyykkisten ja kognitiivisten voimavarojen tunnistamista, jonka pohjana usein on tuen tarpeen selvittäminen. Omatyöntekijä voi myös seurata, kuinka palveluilla ja tukitoimilla vaikutetaan ja vastataan asiakkaan tuen tarpeisiin. Omatyöntekijä voi neuvoa ja ohjata asiakasta palvelujen ja tukitoimien hakemiseen liittyvissä asioissa. Asiakkaan tarpeista riippuen omatyöntekijälle voidaan sopia myös muita tehtäviä.

Omatyöntekijänä voi toimia sosiaalihuollon ammattihenkilö. Kun sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt toteuttavat palveluja yhdessä voi omatyöntekijänä toimia myös terveydenhuollon ammattihenkilö. Tehtävien toteuttamisen kannalta olennaisinta on, että omatyöntekijä työskentelee siinä organisaatiossa, joka on vastuussa sosiaalipalvelujen toteuttamisesta ja että hänellä on tehtävään riittävä osaaminen. Jos asiakas tarvitsee sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja, on tärkeää, että molemmilla sektoreilla on yhteistyötä tekevät vastuutahot. Omatyöntekijä ja potilaan terveydenhuollosta vastuussa oleva työntekijä huolehtivat siitä, että asiakas saa sekä tarvitsemansa sosiaalipalvelut että tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut.

Useissa palveluissa on riskinä, että sosiaalihuollon omatyöntekijä vaihtuu asiakkaan mahdollisesti siirtyessä muualle asiakkaaksi. Esimerkiksi työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa on riskinä, että sosiaalihuollon omatyöntekijä vaihtuu asiakkaan mahdollisesti siirtyessä yhteispalvelusta sosiaalihuollon asiakkaaksi. Työntekijän vaihtumista voidaan välttää parityöskentelyn kautta. Parityöskentelyssä yhteispalvelun sosiaalihuollon työntekijällä on vastinpari asiakkaan kotikunnan sosiaalihuollossa. Kotikunnan sosiaalihuollon työntekijän tulisi toimia omatyöntekijänä erityisesti silloin, kun asiakkaalla on selkeä ja mahdollisesti pitkäaikaisempi sosiaalihuollon palvelujen tarve yhteispalvelussa. Vastaavasti sairaalan sosiaalityöntekijä voi toimia työparina kunnan sosiaalitoimen omatyöntekijälle.

Käytännössä omatyöntekijän rooli vaihtelee asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Vähän palveluja tarvitsevalle asiakkaalle voi riittää tieto siitä, kehen voi tarvittaessa olla yhteydessä. Useita palveluja tarvitseva nuori voi puolestaan tarvita omatyöntekijää, joka seuraa aktiivisesti tavoitteiden toteutumista ja tarvittaessa vie nuoren palveluihin. Omatyöntekijää nimettäessä on arvioitava, mitä tehtäviä omatyöntekijälle asiakkaan asioissa tulee ja mitä niistä muualla laissa säädetään. Sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista.

Omatyöntekijän soveltuvuutta tehtäväänsä on mietittävä erityisen tarkasti silloin, kun laissa on erikseen säädetty omatyöntekijälle tehtäviä. Esimerkiksi kehitysvammalain 42 p §:n 1 momentin

mukaan selvitys käytettyjen rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista on annettava henkilön omatyöntekijälle kuukausittain. Tarkoituksena on, että omatyöntekijä huolehtii aktiivisesti siitä, että asiakasta kohdellaan asianmukaisesti ja että hänen hoitonsa ja huolenpitonsa vastaa asiakkaan etua ja tarpeita.

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan omatyöntekijän on oltava sosiaalityöntekijä. Jos omatyöntekijä ei ole sosiaalityöntekijä, hänellä tulee olla asiakkaan asian hoitamiseksi työparinaan sosiaalityöntekijä. Tämä työpari voi olla esimerkiksi asiakastyötä tekevä esimies tai tiimin jäsen. Sääntely ei edellytä omatyöntekijän tai vastuutyöntekijän vaihtamista, jos myöhemmin käy ilmi, että asiakkaalla on erityisen tuen tarve, mutta se edellyttää, että asiakastyöhön osallistuu myös sosiaalityöntekijä. Asiakkaan edun mukaista on, että toimitaan siten, että työntekijöiden vaihtuvuus on mahdollisimman vähäistä. Vastaavasti kuin lastensuojelulaissa säädetään sosiaalihuoltolaissa erityistä tukea tarvitsevan lapsen oikeudesta tavata omatyöntekijää riittävän usein henkilökohtaisesti.

43 § Läheisverkoston kartoittaminen

Läheisverkoston kartoittamisella tarkoitetaan sen selvittämistä, miten omaiset tai muut asiakkaalle läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen. Läheisverkoston kartoittaminen toteutetaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai tarvittaessa muulloin asiakkuuden aikana. Kartoittamisen voi tehdä ilman asiakkaan suostumusta vain, jos:

asiakas on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään ja turvallisuudestaan ja tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi; tai

tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi.

Kartoittamisen yhteydessä selvitetään tarvittaessa omaisten ja läheisten mahdollinen tuen tarve.

Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai myöhemmin asiakkuuden aikana voidaan selvittää, miten asiakkaan omaiset tai muut läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen. Omaisiin ollaan yhteydessä asiakkaan suostumuksella. Ilman asiakkaan suostumusta omaisia kuullaan vain, jos tietoa tarvitaan lapsen edun vuoksi tai tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi silloin, kun asiakas ei kykene vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan. Kartoittamisen yhteydessä selvitetään tarvittaessa omaisten ja läheisten tuen tarve.

Verkoston kartoittaminen on olennainen osa perussosiaalityötä. Tilanteen kartoittamisella voidaan ehkäistä tilanteiden kriisiytyminen ja tarve raskaisiin tukitoimiin. Tyypillisiä tilanteita, joissa läheisverkoston tuella on käytännössä suuri merkitys, ovat esimerkiksi päihdeongelmaisen tai mielenterveyskuntoutujan kotiutuminen laitoshoidosta. Selvittelyssä voi tulla esiin myös se, ettei henkilöllä ole tukea antavaa läheisverkostoa, jolloin viranomaisen rooli nousee palvelujen järjestämisessä ja tuen antamisessa entistä tärkeämmäksi.

Säännös ei velvoita omaisia taikka muita läheisiä osallistumaan asiakkaan auttamiseen ja tukemiseen. Omaisten osallistumisesta asiakkaan tukemiseen säädetään myös lastensuojelulaissa sekä omaishoidontuesta annetussa laissa. Lastensuojelussa velvoite läheisverkoston kartoittamiseen koskee tilanteita, joissa joudutaan harkitsemaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Omaishoitolaissa kunta on velvoitettu järjestämään tarvittavaa tukea sopimuksen tehneille omaishoitajille.

Tuen lisäksi omaiset toivoisivat usein saavansa tietoa läheisensä tilanteesta voidakseen auttaa paremmin. Omaisten oikeus saada tietoa täysi-ikäisen perheenjäsenen asioista on rajallinen. Pääsääntöisesti he eivät tietoa saa, jos henkilö itse ei halua tietoja antaa. Sosiaalihuollon asiakaslaissa on kuitenkin säännelty ne tilanteet, joissa tietoa on annettava. Lain 9 §:n mukaan jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa. Sosiaalihuollon asiakaslain 17 §:n 4 momentin mukaan sosiaalihuollon viranomainen saa 1 momentissa säädetyillä edellytyksillä antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle, jolle tiedon antaminen on välttämätöntä asiakkaan tahdon tai sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi. Muun muassa edellä mainitulla perusteella voidaan sosiaalihuollon asiakastietoja jossain määrin antaa esimerkiksi täysi-ikäisen kehitysvammaisen vanhemmalle. (Tietosuojavaltuutettu 2.2.2015, nro 2540/41/2014).

44 § Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen

Asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas:

- 1) saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana tai ennen tarvittavien palvelujen saamista hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen;
- 2) aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle säädetään 35 §:ssä.

Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon avo- tai laitoshuollon palveluja, erityisesti päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, on selvitettävä ja turvattava myös hänen hoidossaan ja kasvatettavanaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. Samoin on tehtävä silloin kun hoidosta vastaava henkilö aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen. Vanhemman tai muun huoltajan vankeusrangaistuksen aikana lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa tarvittaessa rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä.

Selvitysvelvollisuus koskee myös tilanteita, joissa lapsen hoidosta vastaava henkilö ei ole vielä päässyt tarvitsemaansa hoitoon, mutta hoidon tarve on ilmeinen ja estää henkilön hoitovastuun toteuttamisen. Säännös koskee myös tilanteita, joissa hoidettava on aikuinen eli esimerkiksi tilannetta, jossa omaishoitajan hoidettava on jäämässä ilman hoitoa.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Lähtökohtaisesti se henkilö, jolla on tieto esimerkiksi henkilön vapausrangaistuksen alkamisesta, on velvollinen selvittämään, mikä tilanne on. Säännöksen tarkoituksena ei ole, että kaikissa tapauksissa tulisi olla yhteydessä sosiaalihuoltoon, vaan tässäkin tapauksessa tulee noudattaa sosiaalihuoltolain 35 §:ää.

45 § Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano

Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva asia on käsiteltävä ja päätös tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muissa kuin kiireellisissä asioissa päätös on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen kun asia on tullut vireille.

Päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tapauksissa ilman aiheetonta viivytystä. Päätös on kuitenkin toimeenpantava viimeistään 3 kuukaudessa asian vireilletulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen

erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästykselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste.

Asian käsittelemisestä ja päätöksenteosta säädetään lisäksi hallintolaissa.

Asiakkaalla on oikeus saada päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Erityinen tarve päätöksen saamiseen asiakkaalla on silloin, jos hän ei saa hakemaansa palvelua tai hän saa vain osittain sen, mitä on hakenut. Päätöksen tulee olla kirjallinen ja siihen on liitettävä muutoksenhakuohjeus

Oikeus kirjallisen päätöksen saamiseen ei ole kunnille uusi velvoite. Sosiaalihuollon asiakaslain 6 §:n mukaan sosiaalihuollon tulee perustua päätökseen. Hallintoasian käsittelystä säädetään yksityiskohtaisesti hallintolaissa. Hallintolaki tulee sovellettavaksi sosiaalihuollossa siltä osin kuin sosiaalihuollon lainsäädännössä ei ole siitä poikkeavia säännöksiä.

Hallintolain 19 §:n nojalla sosiaalihuollon asiakas voi panna vireille etuutta, palvelua tai tukitoimea koskevan hakemuksensa kirjallisesti tai viranomaisen luvalla suullisesti. Mikäli suulliseen vireillepanoon suostutaan, on viranomaisen kirjattava tarkasti kaikki asiakkaan vaatimukset häntä koskeviin asiakirjoihin. Sosiaalihuoltolain 34 §:n mukaisesti sosiaalihuoltoasia tulee vireille myös silloin, kun sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävässään saanut tietää mahdollisesti sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä.

Oikeus saada kirjallinen päätös koskee lähtökohtaisesti myös tilanteita, joissa asiakas ottaa puhelimitse yhteyttä sosiaalitoimeen saadakseen tiettyä sosiaalipalvelua. Tilanteen mukaan on tällöin arvioitava, onko puhelimesta saatu informaatio riittävää päätöksen tekemiseen, vai tarvitaanko lisäinformaatiota, jotta päätös olisi mahdollista tehdä. Jos puhelun kautta tulee tietoon mahdollinen muu palvelutarve, on tilanne arvioitava siten kuin sosiaalihuoltolain 36 §:ssä säädetään. Sosiaalihuoltolaki ohjaa toimimaan siten, että asiakkailla olisi entistä paremmat mahdollisuudet itse arvioida, mikä on heille soveltuva palvelu ja mistä se on saatavissa. Asiakkaan edun mukaisesti on toimittava myös niissä tilanteissa, joissa asiakas ei työntekijän arvion mukaan ole hakenut sitä palvelua, joka tilanteessa olisi soveltuvin. Asiakkaalle on kerrottava, mihin hänellä on lain mukaan oikeus eli esim. oikeudesta saada palvelutarpeensa arvioiduksi ja oikeudesta saada kirjallinen päätös. Jos hakemusta ei ole mahdollista tehdä suullisesti, on tästäkin informoitava selkeästi ja annettava tarvittava ohjeistus.

Kiireellisissä tapauksissa päätös on tehtävä viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Päätöksenteon aikaraja on siten riippuvainen yksittäisestä tilanteesta. Toisissa tilanteissa henkilön välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaaminen saattaa edellyttää välitöntä päätöksentekoa. Tällaisia tilanteita voi esiintyä esimerkiksi lastensuojelu- tai lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa. Myös iäkkään henkilön tilanteessa saattaa tapahtua muutoksia, jotka edellyttävät välitöntä reagoimista. Toisissa tilanteissa päätöksenteko voi odottaa seuraavaan päivään. Kiireellisissä tilanteissa päätös tulee tehdä aina käytettävissä olevien tietojen perusteella. Välitön päätös voidaan tehdä heti tai tuen tarpeen selvittämisen vasta käynnistyessä ja kattavampi selvitys ja asiakassuunnitelma laatia tämän jälkeen.

Päätös on kuitenkin aina toimeenpantava kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta eli asiakkaan on saatava palvelu kolmessa kuukaudessa siitä, kun kuntaan on tullut tieto palveluntarpeesta. Aika voi olla tavanomaista pidempi, jos asian selvittäminen vaatii pidempää aikaa tai asian käsittelylle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste. Erityinen peruste voi olla esimerkiksi se, että asiakas tarvitsee palvelua vasta tietyn ajanjakson jälkeen tai hän haluaa mieluummin jonottaa tiettyä palvelua ja olla ottamatta vastaan sitä korvaavaa aiemmin saatavissa olevaa palvelua. Säännöksen muotoilu jättää kunnille riittävästi harkinnanvaraa erilaisten tapausten varalle ja turvaa samalla asiakkaiden etua. Jos palvelua ei ole mahdollista saada säädetyssä kohtuullisessa ajassa, on asiakkaalle annettava kielteinen päätös, josta on mahdollisuus valittaa.

Lukuun ottamatta sosiaalihuoltolain 46 §:ssä tarkoitettuja hoidon ja huolenpidon turvaavia päätöksiä sosiaalihuoltolaissa ei ole tarkasti säädetty siitä, kuka päätöksiä tekee. Sosiaalihuoltolain 41 §:ssä käytetään käsitettä sosiaalihuollon viranomainen. Voimassa ovat edelleen vanha sosiaalihuoltolain 6 ja 12 §, joiden mukaan sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvista tehtävistä sekä niistä tehtävistä, jotka muussa laissa säädetään sosiaalilautakunnan taikka muun vastaavan toimielimen tehtäväksi, huolehtii yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin. Toimielimen laissa säädettyä päätösvaltaa ja oikeutta puhevallan käyttämiseen voidaan johtosäännöllä siirtää toimielimen alaisille viranhaltijoille henkilön tahdosta riippumattomasti huoltoa koskevia päätöksiä lukuun ottamatta.

Sosiaalipalvelua tai muuta tukitoimea koskevaa päätöstä edellyttävä hakemus voidaan esittää joko sosiaalihuollon viranomaiseen yhteyttä otettaessa, jonka jälkeen käynnistetään tarvittavassa laajuudessa palveluntarpeen arvioiminen ja sen kirjaaminen, tai yhteydenoton ja palveluntarpeen arvioimisen jälkeen, jolloin tuen tarpeessa olevalla henkilöllä on jo käytettävissä yhdessä sosiaalihuollon ammattihenkilön kanssa tehty arvio siitä, minkälaisia sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia hän tarvitsee. Palvelujen ja tukitoimien hakeminen voi myös käynnistyä prosessin aikana. Työntekijällä on tärkeä rooli kertoa aktiivisesti ja oma-aloitteisesti tarjolla olevista palveluista ja eri vaihtoehdoista.

Päätöksentekoa ja sen toimeenpanoa koskevista tarkentavista määräajoista säädetään useassa sosiaalihuollon erityislaissa. Tilanteiden erityislaatuisuuden vuoksi erityyssäntely on edelleen säilytetty muun muassa lastensuojelulaissa ja toimeentulotuesta annetussa laissa. Päätöksestä on käytävä selvästi ilmi, mihin asianomainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia muutoin on ratkaistu (hallintolaki 44 §). Päätöksessä on ilmoitettava sen perusteena olevat tosiseikat sekä säännökset ja muut seikat (hallintolaki 45 §). Päätöksen perustelut voidaan jättää pykälässä erikseen säädetyissä tilanteissa esittämättä. Tällaisia ovat muun muassa päätöksen välitön antaminen tärkeän yleisen tai yksityisen edun perusteella, hyväksyntä sellaisessa vaatimuksessa, joka ei koske toista asianosaista eikä muilla ole oikeutta hakea päätökseen muutosta, taikka perustelemisen ollessa muusta erityisestä syystä ilmeisen tarpeetonta. Päätöksen perusteluvelvollisuus on asiakkaan ja mahdollisten muiden asianosaisten oikeusturvan kannalta kuitenkin keskeinen elementti, etenkin sovellettaessa ilmaisultaan väljiä oikeusohjeita. Tällöin päätöksen perustelu tarjoaa lähes ainoan mahdollisuuden arvioida ratkaisua jälkikäteen. Jos esitettyihin vaatimuksiin ei suostuta tai suostutaan vain osittain, on päätös erityisesti näiltä kielteisiltä osin perusteltava mahdollisimman hyvin.

46 § Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset

Omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevän virkasuhteessa olevan sosiaalityöntekijän on tehtävä päätös niistä sosiaalipalveluista, joilla yhdessä turvataan 12 ja 13 §:n mukaisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai erityistä tukea tarvitsevan muun asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys, jos menettely on asiakkaan edun mukainen. (22.4.2016/292)

Päätökset koskevat asiakkaan taikka hänen huolenpidostaan vastaavan henkilön tarvitsemia sosiaalipalveluja.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu viranhaltija tekee päätökset ottaen huomioon 39 §:ssä tarkoitettussa asiakassuunnitelmassa esitetyn arvion palvelujen välttämättömyydestä sekä suunnitelmat niistä terveydenhuollon, opetustoimen tai työ- ja elinkeinohallinnon palveluista, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan huolenpidon, toimeentulon, terveyden tai kehityksen kannalta. Sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskevasta yhteisestä suunnitelmasta säädetään 39 §:n 3 momentissa. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva päätös on tehtävä siten kuin 45 §:n 1 momentissa säädetään. Sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä säädetään, toimeentulotukea koskevat päätökset voi tehdä toimeentulotuesta vastaava viranhaltija ottaen huomioon asiakkaan tai hänen perheenjäsenensä omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvion tuen tarpeesta.

Sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään päätöksentekomenettelystä, jolla turvataan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai erityistä tukea tarvitsevan muun asiakkaan välitön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys. Menettelyä on käytettävä, jos se on asiakkaan edun mukaista. Menettelyä voidaan käyttää esimerkiksi lastensuojeluasiakkaiden kanssa sekä niiden erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa, jotka käyttävät yleisiä perhepalveluja. Mielensterveyskuntoutujat saattavat tarvita keskitettyä päätöksentekoa sairaalajakson jälkeen tai vaikeasti päihdeongelmainen henkilö ennen hoitojakson toteutumista.

Kunnalla on siis ehdoton velvollisuus huolehtia siitä, että haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo turvataan ja että asiakas saa terveytensä ja kehityksensä kannalta välttämättömät palvelut. Sosiaalihuoltolain 46 §:ssä tarkoitettu kokoava päätös koskee asiakkaan taikka hänen huolenpidostaan vastaavan henkilön tarvitsemia sosiaalipalveluja. Päätöksen tekee omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevä kunnallinen viranhaltija, jolla on sosiaalityöntekijän kelpoisuus.

Asiakkaiden oikeusturvan toteutumista parantaa se, että päätöksentekijä on eri henkilö kuin asiakkaan omatyöntekijä tai muu asiakkaan asioista vastaava työntekijä. Samalla päätöksentekoprosessissa varmistuu riittävän asiantuntemuksen käyttäminen. Ennen päätösten tekemistä asiakkaalle pitää lähtökohtaisesti tehdä palvelujen toteuttamisen kannalta välttämätön terveydenhuollon hoito- ja kuntoutussuunnitelma ja se on otettava huomioon päätöksiä tehtäessä. Säännöksellä täsmennetään hoitosuunnitelman käyttöä. Terveystoimintolain 24 §:n mukaan potilaan hoidon ja kuntoutuksen toteutukselle on tarvittaessa laadittava hoito- ja kuntoutussuunnitelma. Lain 8 §:n mukaan kunnan perusterveydenhuollon on vastattava potilaan hoidon kokonaisuuden yhteensovittamisesta, jollei siitä muutoin erikseen sovita. Lain 29 §:n mukaan kunta vastaa myös potilaan lääkinnällisen kuntoutuksen suunnittelusta siten, että kuntoutus muodostaa yhdessä tarpeenmukaisen hoidon kanssa toiminnallisen kokonaisuuden. Lääkinnällisen kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö on määriteltävä kirjallisessa yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa. Myös opetustoimen sekä työ- ja elinkeinohallinnon palvelut saattavat liittyä olennaisesti asiakkaan palvelukokonaisuuteen. Myös näitä koskevat yksilökohtaiset suunnitelmat on otettava huomioon päätöksiä tehtäessä. Asiakkaalle voidaan myös laatia yksi yhteinen suunnitelma.

Säännöksen tarkoituksen mukaisesti päätökset tulee lähtökohtaisesti pyrkiä tekemään samanaikaisesti tai lyhyen aikavälin sisällä. Päätöksen tekemisestä kiireellisissä tilanteissa säädetään sosiaalihuoltolain 45 §:ssä. Päätöksentekomenettelyn tulee aina olla asiakkaan edun mukainen.

Koska toimeentulotukipäätökset saattavat olla toistuvia, eikä niitä tehdä pitkiksi ajoiksi kerrallaan, toimeentulotukea koskevat päätökset voi tehdä toimeentulotuesta vastaava viranhaltija ottaen huomioon palvelutarpeen arviointiin tai asiakassuunnitelmaan merkityn arvion tuen tarpeesta.

46 a § Sosiaalihuollon johtaminen (22.4.2016/292)

Sosiaalihuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon pääasiassa hallinnollisissa johtotehtävissä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja alan tuntemus sekä niiden lisäksi riittävä johtamistaito.

Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 9 §:ssä.

Muissa asiakastyön ohjausta sisältävissä sosiaalihuollon johtotehtävissä voi toimia henkilö, jolla on tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus sekä riittävä johtamistaito.

Riittävä johtamistaito

Sosiaalihuollon johtotehtävissä ratkaisevaa on tehtävien sisältö. Kaikissa pykälän mukaisissa johtotehtävissä edellytetään säädettyjen koulutusvaatimusten lisäksi riittävää johtamistaitoa. Riittävä johtamistaito edellyttää joko tutkintoon sisältyvää tai sen lisäksi suoritettua johtamiskoulutusta tai käytännön kokemuksen kautta hankittua johtamistaitoa. Vaativissa johtotehtävissä on perusteltua edellyttää sekä koulutuksen että kokemuksen kautta hankittua johtamistaitoa. Laissa ei ole kuitenkaan määritelty, minkälainen johtamiskoulutus tuottaisi riittävän osaamisen.

Kunnan tai kuntayhtymän hallinnolliset johtotehtävät

Kunnan tai kuntayhtymän hallinnollisissa johtotehtävissä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja alan tuntemus. Lisäksi vaaditaan riittävää johtamistaitoa. Säännöstä hallinnollisista johtotehtävistä sovelletaan vain kunnan tai kuntayhtymän sosiaalihuollon tai yhdistetyn sosiaali- ja terveydenhuollon pääasiassa hallinnollisiin johtotehtäviin. Tehtävillä tarkoitetaan viranomaistoimintaan kuuluvia hallinnollisia johtotehtäviä. Hallinnolliset johtotehtävät eivät sisällä asiakastyötä eivätkä välitöntä asiakastyön ohjausta.

Säännöksellä ei ole tarkoitus muuttaa hallinnollisen johtotehtävän käsitettä taikka sen tulkintaa aikaisemmasta. Oikeuskäytännössä on tulkittu, ettei esimerkiksi sosiaalitoimen taloustoimiston päällikön virkaa pidetä sosiaalihuollon ammattihenkilönä eikä se siis kuulu tämän säännöksen soveltamisalaan.

Koulutusvaatimuksen lisäksi edellytetään alan tuntemusta ja riittävää johtamistaitoa. Sosiaalityöntekijän koulutuksen katsotaan aina sisältävän riittävän alan tuntemuksen. Hallinnollisen johtajan kelpoisuusvaatimuksiin ei sisälly vaatimusta asiakastyökokemuksesta eikä tietyn tutkinnon suorittamisesta, vaan myös muilla tavoin hankittu alan tuntemus on riittävä.

Sosiaalityön ammatillinen johtaminen

Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 354/2014 vp.) perusteluissa todetaan, että sosiaalityön ammatillinen johtaminen kohdentuu asiakas- ja asiantuntijatyöhön, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisöjen tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitaan se yhteen muiden toimijoiden kanssa sekä ohjataan palvelujen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta vastaa sosiaalityöntekijä.

Muut asiakastyön ohjausta edellyttävät johtotehtävät

Muissa asiakastyön ohjausta edellyttävissä johtotehtävissä voi toimia henkilö, jolla on soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus ja riittävä johtamistaito. Säännöstä sovelletaan sellaisiin sosiaalihuollon johtotehtäviin, joihin edellä selostetut erityissäännökset eivät sovellu. Säännöstä sovelletaan esimerkiksi laitos- ja asumispalveluja tarjoavien yksiköiden johtotehtäviin sekä muihin kuin hallinnollisiin tehtäviin. Momentissa tarkoitettujen johtotehtävien voivat sisältää asiakastyön ohjauksen lisäksi esimerkiksi toiminnan suunnittelua ja kehittämistä.

Korkeakoulututkintona voi tulla kyseeseen esimerkiksi ammattikorkeakoulututkinto. Asiakkaiden tarpeet ja toiminnan sisältö voivat vaihdella säännöksessä tarkoitettujen sosiaalipalveluiden osalta suuresti. Siksi on perusteltua, että kelpoisuussäännökset ovat riittävän väljät siten, että kunkin yksikön johtoon voidaan valita siihen parhaiten soveltuvan koulutuksen omaava henkilö. On tärkeää, että johtajalla on sellaista asiantuntemusta, joka tukee kyseisiä sosiaalipalveluita käyttävien asiakkaiden tarpeiden toteutumista ja henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittämistä. Sosiaalipalveluihin keskittyvien toimintayksiköiden johtoon on siten perusteltua valita ensisijaisesti sosiaalialan tutkinnon suorittaneita henkilöitä. Säännöksen sanamuoto ei kuitenkaan estä valitsemasta sosiaalipalveluiden johtotehtäviin henkilöä, jolla on muu soveltuva korkeakoulututkinto. Esimerkiksi vanhustenhuollon yksiköissä tarvitaan sekä sosiaali- että terveydenhuollon asiantuntemusta.

Säännös kattaa suuren joukon erilaisia sosiaalihuollon toimintayksiköitä ja jättää työnantajalle laajan harkintavallan soveltuvan vaatimustason määrittämisessä kulloinkin kyseessä olevan sosiaalihuollon toimintayksikön tarpeiden mukaan. Johtamistehtävien vaativuuteen eri yksiköissä vaikuttaa monien eri tekijöiden kokonaisuus, kuten yksiköiden koko sekä henkilöstön koulutus rakenne, työtehtävien yleinen vaativuus ja asiakaskunnan erityistarpeet.

Lastensuojelulaissa edellytetään, että lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavalla johtajan tulee täyttää sosiaalihuoltolain 46 a §:n 3 momentin mukaiset vaatimukset. Säännöksen soveltamisala käsittää myös sellaisia johtamistehtäviä, joissa on perusteltua edellyttää ylempää korkeakoulututkintoa. Suositeltavaa on, että johtotehtävissä hyödynnetään esimerkiksi ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tuottamaa osaamista.

Toisaalta säännöksellä ei ole haluttu asettaa koulutusvaatimuksia liian korkealle tehtävissä, jotka eivät edellytä korkeakoulututkintoa. Korkeakoulututkintoa edellytetään ainoastaan sellaisissa

tehtävissä, jotka sisältävät asiakastyön ohjausta. Varsinaisia toisen henkilön asiakastyön ohjaustehtäviä ei sisälly esimerkiksi kahden lähihoitajan perustaman kotipalveluyrityksen henkilökunnan tehtäviin.

5 luku – Palvelujen laadun varmistaminen

47 § Omavalvonta

Sosiaalihuollon toimintayksikön tai muun toimintakokonaisuudesta vastaavan tahon on laadittava omavalvontasuunnitelma sosiaalihuollon laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Suunnitelma on pidettävä julkisesti nähtävänä, sen toteutumista on seurattava säännöllisesti ja toimintaa on kehitettävä asiakkailta sekä toimintayksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävän palautteen perusteella.

Omavalvontasuunnitelman sisällöstä, laatimisesta ja seurannasta voidaan säätää tarkemmin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksella.

Sosiaalihuollon toimintayksikön tai muun toimintakokonaisuudesta vastaavan tahon on laadittava omavalvontasuunnitelma sosiaalihuollon laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi. Suunnitelma on pidettävä julkisesti nähtävänä ja sen toteutumista on seurattava säännöllisesti. Toimintaa on kehitettävä yhdessä asiakkailta ja henkilöstöltä kerättävän palautteen perusteella. Velvoite omavalvontasuunnitelman tekemiseksi koskee kaikkia sosiaalihuollon toimintayksiköitä.

Omavalvonta on koko työyhteisön toteuttamaa jatkuvaa toiminnan laadun varmistamista ja kehittämistä. Yksityisten sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen tuottajien omaa vastuuta palvelujen laadusta on viime vuosina vahvistettu niitä koskevissa säädöksissä, viimeksi yksityisiä sosiaalipalveluja koskevassa lakiuudistuksessa.

Kunnan sosiaalihuollon toimintayksiköiden tai muiden toimintakokonaisuuksista vastaavien tahojen on laadittava toiminnan laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden varmistamiseksi omavalvontasuunnitelma. Suunnitelman tarkoituksena on osaltaan tukea sosiaalihuollon henkilöstöä laadukkaiden, turvallisten ja asianmukaisten palvelujen toteuttamisessa, edistää toiminnan kehittymistä, mahdollistaa epäkohtiin puuttuminen aiemmin ja ehkäistä jälkikäteen oikeusturvan tarvetta. Suunnitelmat tulee laatia yksiköille, jotka muodostavat riittävän yhtenäisen toimivan kokonaisuuden. Omavalvonnan tulisi olla osa koko henkilökunnan jokapäiväistä toimintaa.

Omavalvontasuunnitelma tulee pitää julkisesti nähtävillä ja sen toteutumista on seurattava säännöllisesti. Suunnitelman pitäminen julkisesti nähtävänä edistää mahdollisuutta pitää silmällä omavalvonnan toteutumista. Sekä toimintayksikön henkilökunnalla että asiakkailta tulee olla mahdollisuus kertoa käsityksensä yksikön toiminnasta ja mahdollisista epäkohdista. Palautteen tarkoituksena on vaikuttaa toiminnan kehittämiseen. Omavalvontasuunnitelma toimii apuna myös viranomaisvalvonnassa.

48 § Henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus

Sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajina toimivien henkilöiden on toimittava siten, että asiakkaalle annettavat sosiaalipalvelut toteutetaan laadukkaasti.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön on ilmoitettava viipymättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle.

Ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Kunnan ja yksityisen palveluntuottajan on tiedotettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Ilmoitusvelvollisuuden toteuttamista koskevat menettelyohjeet on sisällytettävä 47 §:ssä tarkoitettuun omavalvontasuunnitelmaan. Ilmoituksen tehneeseen henkilöön ei saa kohdistaa kielteisiä vastatoimia ilmoituksen seurauksena.

Sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivien henkilöiden on toimittava siten, että asiakkaalle annettavat sosiaalipalvelut toteutetaan laadukkaasti. Vuoden 2016 alusta heidät velvoitetaan ilmoittamaan viipymättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos he huomaavat tehtävissään epäkohtia tai ilmeisiä epäkohdan uhkia asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta kunnan sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Kunnan ja yksityisen palveluntuottajan on ilmoitettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista sekä käynnistettävät toimet epäkohdan poistamiseksi. Mikäli epäkohtaa ei saada korjattua, on asiasta ilmoitettava aluehallintovirastolle. Kyse on eräänlaisista ennakolliseen valvontaan painottuvista toimista. Tarkoituksena on turvata erityisesti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden hyvän hoidon ja huolenpidon toteutumista ja edistää heidän hyvinvointiaan. Sääntely koskee sekä julkisia että yksityisiä toimijoita.

Epäkohdalla tarkoitetaan esimerkiksi asiakasturvallisuudessa ilmeneviä puutteita, asiakkaan kaltoin kohtelua ja toimintakulttuuriin sisältyviä asiakkaalle vahingollisia toimia. Myös epäkohdan uhasta, joka on ilmeinen, tulee ilmoittaa. Kaltoin kohtelulla tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä tai kemiallista eli lääkkeillä aiheutettua kaltoin kohtelua. Toimintakulttuuriin sisältyvistä ongelmista sen sijaan voi olla kyse esimerkiksi yksilön perusoikeuksien tosiasiallisesta rajoittamisesta vakiintuneita hoitokäytäntöjä suoritettaessa. Epäkohtien liittyessä toimintayksikön kulttuuriin, eikä ollessa suoranaisesti asiakkaalle vahingollisia, niihin pitäisi vaikuttaa ensisijassa omavalvonnan kautta.

Työntekijöiden oikeussuoja ei saa vaarantua ilmoituksen vuoksi. Ilmoituksen tekemisen tulee aina ensisijassa perustua asiakkaan huolenpitoon liittyviin tarpeisiin. Kunnan tai sen yksityisen palveluntuottajan, jolta kunta ostaa palveluja, on tiedotettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Menettelyn tarkoituksena on sitouttaa myös työnantajapuoli hyväksymään ilmoitusvelvollisuuden käyttö ja hyödyntämään sitä toimintansa kehittämisessä. Toimintayksikön omavalvontasuunnitelmassa tulee selventää, millä tavalla henkilöstöä on ohjeistettu ilmoitusvelvollisuuden käytössä. Säännöksessä korostetaan kieltoa kohdistaa ilmoituksen tehneeseen henkilöön kielteisiä seuraamuksia.

49 § Toimenpiteet ilmoituksen johdosta

Edellä 48 §:n 2 momentissa tarkoitettujen ilmoituksen vastaanottaneen henkilön tulee käynnistää toimet epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan poistamiseksi. Henkilön on ilmoitettava asiasta salassapitosäännösten estämättä aluehallintovirastolle, jos epäkohtaa tai ilmeisen epäkohdan uhkaa ei korjata viivytyksettä.

Aluehallintovirasto tai Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi antaa määräyksen epäkohdan poistamiseksi ja päättää sitä koskevista lisätoimenpiteistä siten kuin erikseen säädetään.

Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on, että asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa ilmenevät epäkohdat korjataan ja mahdollisiin ilmeisen epäkohdan uhkiin reagoidaan ajoissa ja saatetaan ne tarvittaessa valvontaviranomaisten tutkittavaksi. Ilmoituksen vastaanottaneen sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan tulee ilmoituksen saatuaan ohjeistaa ja neuvoa palvelujen tuottajaa, ensisijassa toimintayksikön toiminnasta vastaavaa henkilöä, toimijan velvollisuuksista ja siitä, kuinka tilanteessa tulee toimia ja käynnistää toimet epäkohdan tai sen ilmeisen uhan poistamiseksi. Samalla tulee selvittää, mihin toimiin epäkohta tai epäkohdan uhka mahdollisesti edellyttää ryhdyttävän. Palvelujen tuottajan tulee viivytyksettä toimia epäkohdan korjaamiseksi taikka epäkohdan tai sen uhan poistamiseksi. Valvontaviranomaisten toimintaa ohjaavat yleiset valvontaa koskevat lain säännökset. Valvova viranomaisena voi siten antaa ohjausta ja neuvontaa epäkohdan tai epäkohdan uhan poistamiseksi. Se voi velvoittaa palvelujen tuottajan myös poistamaan epäkohdan sen käytössä olevia toimia hyödyntäen.

49 a § Henkilöstö (22.4.2016/292)

Sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä varten kunnan käytettävissä tulee olla riittävästi sosiaalihuollon ammattihenkilöitä sekä muuta asiakastyöhön osallistuvaa henkilöstöä.

Jokaisen kunnan käytettävissä tulee olla asiakastyöhön osallistuvan virkasuhteisen sosiaalityöntekijän palveluja.

Säännös vastaa sisällöltään kumotun sosiaalihuoltolain 10 §:ä.

6 luku – Muutoksenhaku

50 § Oikaisuvaatimus

Edellä 45 ja 46 §:ssä tarkoitettuun päätökseen saa vaatia oikaisua kunnalliselta sosiaalihuollosta vastaavalta toimielimeltä siten kuin hallintolaissa säädetään.

Sosiaalihuollon päätöksistä tehtävä oikaisuvaatimusaika on pidennetty 14 päivästä hallintolain 49 c §:ssä säädettyyn 30 päivään. Myös päätöksen tiedoksiantoon sovelletaan hallintolakia. Kunnallisen sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen oikaisuvaatimuksen johdosta antamaan päätökseen voi hakea muutosta hallinto-oikeudesta, kuten ennenkin. Jos erityislaissa on säädetty muutoksenhausta sosiaalihuoltolaista poikkeavasti, noudatetaan erityislain säännöksiä.

51 § Valitus hallinto-oikeuteen

Kunnallisen sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen oikaisuvaatimuksen johdosta antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Valitus voidaan antaa valitusaikana myös toimielimelle, jonka on toimitettava se oman lausuntonsa ohella hallinto-oikeudelle.

Oikaisuvaatimuksen johdosta annettua päätöstä koskevassa muutoksenhaussa noudatetaan hallintolainkäyttölakia. Sen mukaisesti valitus tulee tehdä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valittaja voi toimittaa valituksen suoraan hallinto-oikeudelle tai antaa sen valitusaikana kunnalliselle sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jonka tulee toimittaa se lausuntonsa ohella hallinto-oikeuteen.

52 § Täytäntöönpano

Kunnan viranhaltijan tai toimielimen tekemä päätös voidaan muutoksenhausta huolimatta panna täytäntöön, jos päätöksen laatu edellyttää viivytyksetöntä täytäntöönpanoa ja se ei vaaranna turvallisuutta, tai jos päätöksen voimaan tulemista ei voida palvelujen järjestämisestä johtuvista syistä siirtää tuonnemmaksi ja viranhaltija tai toimielin on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi.

Kun muutosta on haettu, muutoksenhakuviranomainen voi kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi.

Oikaisuvaatimukseen annettu päätös voidaan muutoksenhausta huolimatta panna täytäntöön, jos se on laadultaan sellainen, että se on viivytyksettä täytäntöön pantava, eikä täytäntöönpano vaaranna asiakasturvallisuutta, tai jos päätöksen voimaantulemista ei voida sosiaalihuollon järjestämisestä johtuvista syistä siirtää tuonnemmaksi ja viranhaltija tai toimielin on määrännyt päätöksen heti

täytäntöön pantavaksi. Valitusviranomainen voi kuitenkin kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi.

53 § Valituslupa

Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Valitusluvasta on voimassa, mitä siitä on säädetty hallintolainkäyttölaissa. Valituskirjelmä, jossa on ilmoitettu, minkä vuoksi valituslupa tulisi myöntää, voidaan antaa myös päätöksen tehneelle hallinto-oikeudelle toimitettavaksi korkeimmalle hallinto-oikeudelle.

Oikeus hakea muutosta hallinto-oikeuden päätöksistä on laajennettu kaikkiin sosiaalipalveluihin. Hallinto-oikeuden päätöksestä saa hakea muutosta valittamalla, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Muutokset eivät koske asiakasmaksulainsäädäntöä, eikä niillä kavenneta voimassa olevaan erityislainsäädäntöön sisältyviä oikeuksia.

54 § Hallintoriita-asia

Hallintoriita-asiaan sovelletaan hallintolainkäyttölakia.

Hallintoriidalla tarkoitetaan julkisoikeudelliseen oikeussuhteeseen perustuvaa erimielisyyttä. Tyypillisiä hallintoriita-asioita ovat edunpalautus- ja korvausasiat, esimerkiksi julkisyhteisöjen väliset riidat maksujen suorittamisesta. Hallinto-oikeuden päätös on usein tarpeen myös, jos peritään takaisin viranomaisen myöntämää avustusta tai korvausta. Hallintoriitana voidaan käsitellä myös asiaa, jossa kunnallinen toimija on viivytellyt hallinto-oikeuden päätöksen toimeenpanossa ja tästä on aiheutunut sosiaalihuollon asiakkaalle ylimääräisiä kustannuksia.

Hallintoriita-asioihin sovelletaan hallintolainkäyttölakia.

7 luku – Erinäiset säännökset

55 § Suhde muihin lakeihin

Tämän lain perusteella järjestettyihin sosiaalipalveluihin sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annettua lakia (733/1992) sekä kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettua lakia (1704 /2009), jollei lailla toisin säädetä.

Sosiaalihuoltolain perusteella järjestettäviin sosiaalipalveluihin sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annettua lakia sekä kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettua lakia.

56 § Asiakasmaksut

Tämän lain mukaisista sosiaalipalveluista peritään maksut sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaisesti.

Sosiaalihuoltolain nojalla järjestetyistä palveluista perittävät asiakasmaksut määräytyvät asiakasmaksulain nojalla. Asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa säädetään kunnallisista sosiaalipalveluista perittävistä maksuista.

Asiakasmaksulain (4 §) mukaan maksuttomia sosiaalipalveluja ovat sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta, tuetut tapaamiset ja valvotut vaihdot sekä vanhan sosiaalihuoltolain 27 d ja 27 e §:ssä tarkoitetut vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta ja vammaisten henkilöiden työtoiminta kuljetusta ja aterioita lukuun ottamatta.

Kotipalvelu on maksullinen palvelu, mutta maksua on alennettava tai se on jätettävä kokonaan perimättä, jos maksun periminen vaarantaisi henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista (11 §). Maksuja voidaan alentaa tai jättää perimättä myös, jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan Pe VL 39/1996 vp todennut, että perittävät asiakasmaksut eivät saa siirtää palveluja niitä tarvitsevien tavoittamattomiin. Asiakkaan taloudellinen asema ei siis saa olla esteenä palvelujen saamiselle.

Jos kotipalvelua annetaan lastensuojelulain nojalla, palvelu on maksuton. Kotipalvelu on maksutonta myös, jos se on kirjattu kehitysvammalain mukaiseen erityishuolto-ohjelmaan tai sitä järjestetään osana vammaispalvelulain mukaista palveluasumista.

Asiakkaan edun mukaista ei ole, että häntä ohjattaisiin hakemaan palveluja lastensuojelun kautta vain jotta hän voisi saada palvelun maksuttomana. Myös niihin perheisiin, joissa on vammaisia lapsia, voidaan käyttää asiakasmaksulain mukaista mahdollisuutta maksujen perimättä jättämiseen.

Tukiperhetoimintaa, tukihenkilöitä ja vertaisryhmiä ei ole säädetty maksuttomiksi, mutta palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen (2 §).

57 § Sosiaalihuollon järjestämisen henkilöllinen soveltamisala

Jos henkilö oleskelee säännönmukaisesti tai pidempiaikaisesti työn, opiskelun tai vastaavien syiden vuoksi kotikuntansa ulkopuolella, eikä hänen kotikuntansa kotikuntalain 3 §:n 1 kohdan perusteella muutu, hän voi hakea sosiaalipalveluja kunnasta, jossa hän oleskelee. Henkilön kotikunnalla ei ole kuitenkaan velvollisuutta järjestää sosiaalihuoltoa ulkomailla oleskelevalle henkilölle, ellei muualla toisin säädetä.

Oikeutta sosiaalihuollon palveluihin ja sosiaalihuollon järjestämisvastuuta koskee pääsääntöisesti asumisperiaate, jonka mukaan kunta vastaa sosiaalihuollon järjestämisestä asukkailleen. Sosiaalihuoltolain 57 §:ssä säädetään poikkeuksesta pääsääntöön. Jos henkilö oleskelee säännönmukaisesti tai pidempiaikaisesti työn, opiskelun tai vastaavien syiden vuoksi kotikuntansa ulkopuolella, eikä hänen kotikuntansa kotikuntalain 3 §:n 1 kohdan perusteella muutu, hän voi hakea tarvitsemiaan sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia oleskelukunnassaan. Kotikunnalla ei ole kuitenkaan velvollisuutta järjestää sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia ulkomailla oleskelevalle henkilölle, ellei muualla toisin säädetä. Sosiaalihuoltolailla ei muuteta voimassa olevan vammaispalvelulain soveltamiskäytäntöä, joka liittyy henkilökohtaisen avun myöntämiseen ulkomaanmatkoille.

58 § Kiireellisen laitoshuollon järjestäminen

Kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa kunnan on huolehdittava laitoshuollon ja muiden sosiaalipalveluiden järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle henkilölle kuin kunnan asukkaalle.

Milloin laitoshuollon tarpeen arvioidaan kestävän yli 14 vuorokautta, sosiaalihuollosta vastaavan kunnallisen toimielimen on viipymättä ilmoitettava laitoshuollon järjestämisestä sen kunnan toimielimelle, jolle huollon järjestäminen olisi kuulunut.

Kuntien keskinäisistä korvauksista ja järjestämisvastuusta säädetään edelleen vanhan sosiaalihuoltolain 5 luvussa. Sovellettavat säännökset ovat liitteenä oppaan lopussa.

59 § Henkilön siirtäminen omaan kuntaan

Milloin muulle kuin kunnan asukkaalle on annettu 58 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa laitoshuoltoa, jonka tarve arvioidaan pitkäaikaiseksi, voi hallinto-oikeus oikeuttaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen toimittamaan henkilön siihen kuntaan, jonka asukas hän on.

Laitoshuoltoa saavan henkilön pyynnöstä on toimielimen kuitenkin aina ryhdyttävä 1 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin henkilön siirtämiseksi siihen kuntaan, jonka asukas hän on.

Hakemus 1 momentissa tarkoitettusta siirrosta on tehtävä sille hallinto-oikeudelle, jonka toimialueella laitoshuoltoa antanut kunta on.

Siirtoa ei saa kuitenkaan määrätä tehtäväksi, milloin se huollon tarkoituksenmukaisuuden kannalta tai muutoin olisi henkilölle kohtuutonta.

Kuntien keskinäisistä korvauksista ja järjestämisvastuusta säädetään edelleen vanhan sosiaalihuoltolain 5 luvussa. Sovellettavat säännökset ovat liitteenä oppaan lopussa.

60 § Toisen kunnan sosiaalipalvelujen ja hoitopaikan hakeminen

Se, joka haluaa muuttaa toisen kunnan asukkaaksi, mutta ei ikänsä, vammaisuutensa tai muun sellaisen syyn vuoksi kykene asumaan siellä itsenäisesti, voi hakea tämän kunnan sosiaalipalveluja ja hoitopaikkaa samoin perustein kuin jos olisi kunnan asukas. Kunnan tulee välittömästi ilmoittaa hakemuksesta ja sen käsiteltäväksi ottamisesta hakijan kotikunnalle. Kunnan tulee käsitellä hakemus, arvioida hakijan palvelutarve yhteistyössä tämän kotikunnan kanssa ja tehdä asiassa päätös. Hakemusta ei kuitenkaan käsitellä, jos hakija on jo tehnyt vastaavan hakemuksen toiseen kuntaan ja asian käsittely on vielä kesken.

Jos kunta päättää 1 momentissa säädetyin tavoin palvelun myöntämisestä, hakijan on kahden viikon kuluessa päätöksen tiedoksi saamisesta ilmoitettava kunnalle palvelun vastaanottamisesta. Hakijalla on oikeus kolmen kuukauden kuluessa päätöksen tiedoksi saamisesta muuttaa osoitettuun hoitopaikkaan. Jos hakija laiminlyö edellä säädettyjen määräaikojen noudattamisen, hänen oikeutensa päätöksen mukaisiin palveluihin raukeaa.

Kuntien keskinäisistä korvauksista ja järjestämisvastuusta säädetään edelleen vanhan sosiaalihuoltolain 5 luvussa. Sovellettavat säännökset ovat liitteenä oppaan lopussa.

61 § Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2015 kuitenkin niin, että 19 §:ää sovelletaan jo 1.1.2015 alkaen ja 46, 48 ja 49 §:ää 1.1.2016 alkaen.

Tällä lailla kumotaan sosiaalihuoltolaki (710/1982). Kumotun lain 2 luku, 27 d, 27 e, 40 ja 41 § sekä 5 ja 8 luku jäävät kuitenkin voimaan. (20.3.2015/269)

Jos muualla lainsäädännössä viitataan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleeseen sosiaalihoitolakiin, sen asemesta sovelletaan tätä lakia, jollei tässä laissa toisin säädetä.

Uudella sosiaalihoitolaille on kumottu vanha sosiaalihoitolaki. Vanhasta sosiaalihoitolaista on kuitenkin jätetty voimaan ne sosiaalihoitolain säännökset, jotka on tarkoitus siirtää sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislakiin. Nämä säännökset on tarkoitus kumota samassa yhteydessä, kun kyseisten säännösten asiasisältöä vastaavat säännökset tulevat voimaan järjestämislaissa. Tällaisia säännöksiä ovat muun muassa valvontaa ja hallintoa koskevat säännökset sekä säännökset koskien sosiaalihoitossa käytettävää kieltä ja sosiaalihoitollon tutkimusta ja kehittämistä koskevat säännökset. Koska valmisteilla on erillinen työelämäosallisuutta koskeva laki, voimaan on jätetty myös vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa ja työtoimintaa koskevat säännökset. Voimaantulosäännöksessä mainittujen pykäliden lisäksi sovelletaan edelleen myös vanhan sosiaalihoitolain 41 §:ään.

Terveydenhuoltolain sote-yhteistyötä tukevia säännöksiä

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut (THL 8 a §)

Terveydenhuoltolain 8 a §:ssä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sovellettavista säännöksistä sekä sovellettavista säännöksistä tilanteissa, joissa asiakas muutoin käyttää sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluja. Pykälän tarkoituksena on edistää yhteisten toimintayksiköiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä turvata asiakkaan edun toteutuminen ja yhdenvertainen kohtelu eri yksiköissä ja palveluissa.

Terveydenhuoltolain 8 a § koskee sekä palveluntuottajan hallitsemissa tiloissa annettavia palveluja kuten asumispalveluja ja laitoshoidtoa että asiakkaan kotiin tuotavia palveluja kuten kotipalveluja ja kotisairaanhoidtoa. Tyypillisiä säännöksessä tarkoitettuja palveluja ovat esimerkiksi päihdepalvelut sekä perheneuvoloiden palvelut.

Valmisteilla olevissa sosiaali- ja terveydenhuollon uusissa palvelurakenteissa integroidaan sosiaali- ja terveydenhuolto yhteiseen organisaatioon, mikä edellyttää muutoksia myös muualle lainsäädäntöön. Lainsäädäntöjen sisältöjä pyritään kehittämään siten, ettei niihin jäisi eroavaisuuksia, jotka eivät perustu toiminnan erilaiseen luonteeseen. Kaikilta osin lainsäädäntöjä ei kuitenkaan ole mahdollista saada täysin yhdenmukaisiksi. Terveydenhuolto on luonteeltaan tosiasiallista toimintaa, jossa ei tehdä muutoksenhakukelpoisia hallintopäätöksiä. Sosiaalihuolto sen sijaan perustuu keskeisiltä osin hallintopäätöksiin.

Terveydenhuoltolain 8 a §:ssä määritellään, milloin tiettyyn palveluun tai tietyn toimintayksikön toimintaan sovelletaan sosiaalihuollon ja milloin terveydenhuollon lainsäädäntöä. Terveydenhuollon tehtävien sisällyttäminen sosiaalihuollon palveluun on saattanut johtaa siihen, ettei esimerkiksi hoitoon pääsyä koskevia säännöksiä ole sovellettu terveydenhuoltoon niin kuin pitäisi. Uudella sääntelyllä korostetaan sitä, että lainsäädäntöä on sovellettava asiakkaan ja potilaan edun mukaisesti riippumatta siitä toteutetaanko henkilön tarvitsemia palveluja yhteisissä yksiköissä tai erikseen.

Pykälässä on lisäksi otettu huomioon tilanteet, joissa sekä sosiaali- että terveydenhuollon palvelut soveltuvat henkilön auttamiseen. Näissäkin tilanteissa on toimittava asiakkaan edun mukaisesti ja valittava palvelut soveltaen niitä säännöksiä, jotka parhaiten vastaavat asiakkaan etua ja lääketieteellisen tarpeen mukaista hoitoa. Säännös vastaa sisällöltään uuden sosiaalihuoltolain 2 §:n 2 momenttia.

Hoito- ja palvelusuunnitelman tekeminen määräajassa (THL 24 §)

Terveydenhuoltolain sairaanhoitoa koskevan 24 §:n 3 momentin mukaan silloin kun potilaana on erityistä tukea tarvitseva lapsi tai muu erityisen tuen tarpeessa oleva henkilö, hänelle tulee pyrkiä tekemään hoito- ja palvelusuunnitelma siten, että suunnitelma voidaan ottaa huomioon sosiaalihuoltolain 46 §:n mukaista päätöstä tehtäessä. Sosiaalihuoltolain 46 §:n mukaan sosiaalityöntekijän on tehtävä asiakkaalle päätökset niistä sosiaalihuollon palveluista, joilla yhdessä turvataan asiakkaan välttämätön huolenpito, toimeentulo sekä terveys ja kehitys, jos menettely on asiakkaan edun mukainen. Menettely on tarkoitettu suunnitelmalliseen työskentelyyn erityistä tukea tarvitseville asiakkaille, joille palvelujen yhteensopivuudella on heidän perusoikeuksiensa toteutumisen kannalta korostunut merkitys. Sosiaalihuoltolain 46 § tulee voimaan 1.1.2016.

Erityisen tuen tarpeessa olevana henkilönä pidetään henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvaeluja kehitysvamman, mielenterveysongelman, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvaeluista annetun lain (980/2012) 3 §:ssä säädetään. Määritelmä vastaa sosiaalihuoltolain 3 §:n 3 kohdassa olevaa erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön määritelmää. Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen määritelmä vastaa sosiaalihuoltolain 3 §:n 6 kohdassa olevaa määritelmää. Lapsi voi tarvita erityistä tukea edellä selostetuista syistä johtuen tai sen vuoksi, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Terveydenhuoltolain säännöksellä täsmennetään hoitosuunnitelman käyttöä. Terveydenhuoltolain 24 §:n mukaan potilaan hoidon ja kuntoutuksen toteutukselle on tarvittaessa laadittava hoito- ja kuntoutussuunnitelma siten kuin siitä säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 4 a §:ssä. Terveydenhuoltolain 8 §:n mukaan kunnan perusterveydenhuollon on vastattava potilaan hoidon kokonaisuuden yhteensovittamisesta, jollei siitä muutoin erikseen sovita. Lain 29 §:n mukaan kunta vastaa myös potilaan lääkinällisen kuntoutuksen suunnittelusta siten, että kuntoutus muodostaa yhdessä tarpeenmukaisen hoidon kanssa toiminnallisen kokonaisuuden. Lääkinällisen kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö on määriteltävä kirjallisessa yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa. Myös opetustoimen sekä työ- ja elinkeinohallinnon palvelut saattavat liittyä olennaisesti asiakkaan palvelukokonaisuuteen. Sosiaalihuoltolaki edellyttää, että myös näitä koskevat yksilökohtaiset suunnitelmat on tehtävä ennen päätösten tekemistä. Asiakkaalle voidaan myös laatia yksi yhteinen suunnitelma. Säännöksen tarkoituksen mukaisesti päätökset tulee lähtökohtaisesti pyrkiä tekemään samanaikaisesti tai lyhyen aikavälin sisällä. Kiireellisten asioiden osalta on noudatettava, mitä 45 §:n 2 momentissa säädetään.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyö (THL 32 §)

Terveydenhuoltolain 32 §:n 2 momentti korostaa monialaisen yhteistyön merkitystä sosiaali- ja terveydenhuollon toteuttamisessa. Sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään monialaisen yhteistyön toteuttamisesta ja muiden viranomaisten velvollisuudesta osallistua sosiaalihuoltolain mukaisen

palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen silloin kun henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät muiden viranomaisten toimia. Terveystoimilain 32 §:n 2 momentti velvoittaa terveydenhuollon ammattihenkilön osallistumaan henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen toimenpiteistä vastaavan sosiaalihuollon työntekijän pyynnöstä.

Terveystoiminnan palvelut lastensuojelun asiakkaille (THL 69 §)

Terveystoimilain säädetään lisäksi, että lapselle ja hänen perheelleen on järjestettävä viipymättä lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömät terveydenhuollon palvelut, jos lastensuojelun tarve johtuu riittämättömistä terveydenhuollon palveluista. Näissä tilanteissa tarvittava hoito on järjestettävä tarvittaessa nopeamminkin kuin hoitotakuu edellyttäisi. Säännös koskee esimerkiksi lapsen tai hänen vanhempiansa tarvitsemia mielenterveyspalveluja tai päihdehoitoa.

Pykälän soveltamisen edellytyksenä ei ole, että lastensuojelun tarve poistuisi kokonaisuudessaan, kun terveydenhuollon palveluja aletaan antaa. Terveystoimilain 69 §:n vaatimus viipymättä järjestettävistä terveydenhuollon palveluista tarkoittaa, että lääketieteellisesti tarpeelliseksi arvioidun hoidon on järjestettävä arvioidun tarpeen mukaisesti viipymättä, eikä hoitojonojen odotusajoista tulevien takarajojen mukaan. Se ei tarkoita, että jotakin tiettyä hoitomuotoa tulisi lapselle tai perheelle järjestää aina välittömästi, mutta on viipymättä tarjottava sellaista hoitoa, joka on sen hetkessä tilanteessa lääketieteellisen arvion ja sairaanhoidollisten näkökohtien mukaisesti asianmukaista. Esimerkiksi mahdollisesti opioidikorvaushoitoa tarvitseva potilas on otettava tutkimuksiin ja tarvittaessa asetettava opioidikorvaushoidon jonoon. Oikea aika opioidikorvaushoidon aloitukselle on näissäkin tapauksissa arvioitava yksilöllisesti, koska aloituksen oikea aika ei aina ole ”mahdollisimman pian”, vaan saatetaan esimerkiksi ensin tarvita muun samanaikaisen sairauden hoidon aloitusta tai vakiintumista tai sekakäyttöongelman hoitoa, jotta opioidikorvaushoidon aloitus olisi mahdollista tai turvallista. Joskus saatetaan tarvita aluksi myös sosiaalihuollon toimenpiteitä, jotta potilaan osallistuminen hoitoon olisi ylipäättään mahdollista. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi asumisen varmistaminen asunnottomalle tai päivittäisten matkojen järjestäminen hoitoyksikköön. Sosiaalihuollon yleisten palvelujen tai lastensuojelun palvelujen ei myöskään tule loppua yksinomaan sillä perusteella, että lapsi tai perhe on saanut terveydenhuollon palveluja.

Olellista on, että yhteistyössä terveydenhuollon ja lastensuojelun kanssa etsitään lapsen ja perheen edun mukainen ratkaisu. On huomioitava myös se, että usein tällaisissa tilanteissa yhteistyö terveydenhuollon ja lastensuojelun välillä on ensiarvoisen tärkeää, jotta lasta ja perhettä voidaan auttaa parhaiten ja kokonaisvaltaisesti. Terveystoiminnan tulee aina tarjota osaamistaan sosiaalihuollolle ja lastensuojelulle tueksi, ja sosiaalihuollon sekä lastensuojelun tulee tarjota niitä lasta ja perhettä tukevia palveluja, jotka parantavat lapsen ja perheen olosuhteita ja mahdollisuuksia osallistua terveydenhuollon palveluihin.

LIITE 1 – Sosiaalihuoltolaki (710/1982)

Tämä laki on kumottu L:lla [30.12.2014/1301](#), joka on voimassa 1.4.2015 alkaen. 2 luku, 27 d, 27 e, 40 ja 41 § sekä 5 ja 8 luku jäävät kuitenkin voimaan.

2 LUKU

Hallinto

3 § ([22.12.2009/1541](#))

Sosiaalihuollon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle.

Aluehallintovirastolle kuuluu sosiaalihuollon suunnittelu, ohjaus ja valvonta toimialueellaan.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ohjaa sosiaali- ja terveysministeriön alaisena aluehallintovirastojen toimintaa niiden toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja ratkaisukäytäntöjen yhdenmukaistamiseksi sosiaalihuollon ohjauksessa ja valvonnassa. Lisäksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ohjaa ja valvoo sosiaalihuoltoa erityisesti silloin, kun kysymyksessä ovat:

- 1) periaatteellisesti tärkeät tai laajakantoiset asiat;
- 2) usean aluehallintoviraston toimialuetta tai koko maata koskevat asiat;
- 3) asiat, jotka liittyvät Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastossa käsiteltävään terveydenhuoltoon tai terveydenhuollon ammattihenkilöä koskevaan valvonta-asiaan; sekä
- 4) asiat, joita aluehallintovirasto on esteellinen käsittelemään.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston ja aluehallintovirastojen tarkemmasta työnjaosta ohjauksessa ja valvonnassa voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella.

Valtakunnan hallintoviranomaisille tämän lain mukaan kuuluvien tehtävien hoitamisesta Ahvenanmaan maakunnassa säädetään valtioneuvoston asetuksella.

4 § ([23.5.2001/413](#))

Sosiaalihuollon asiantuntijavirastona toimii sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, josta säädetään sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta annetussa laissa([1073/1992](#)).

L sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta [1073/1992](#) on kumottu L:lla Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta [668/2008](#).

5 §

Kunnan on pidettävä huolta sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta sen mukaan, kuin tässä laissa tai muutoin säädetään.

Sosiaalihuollon järjestämisestä kunta voi huolehtia siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annetun lain 4 §:ssä säädetään. ([3.8.1992/736](#))

Mitä tässä laissa säädetään kunnasta ja kunnan asukkaasta, sovelletaan vastaavasti kuntainliiton hoidettavaa sosiaalihuoltoa koskevilta osin kuntainliittoon ja sen jäsenkunnan asukkaaseen, jollei sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annetusta laista muuta johdu. ([3.8.1992/736](#))

6 § ([3.8.1992/736](#))

Sosiaalihuollon toimeenpanoon tämän lain mukaan kuuluvista tehtävistä sekä niistä tehtävistä, jotka muussa laissa säädetään sosiaalilautakunnan taikka muun vastaavan toimielimen tehtäväksi, huolehtii yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin. ([22.12.2006/1329](#))

Toimielimen tehtävänä on myös edustaa kuntaa, valvoa sen oikeutta ja käyttää puhevaltaa sosiaalihuollon yksilöllistä toimeenpanoa koskevissa asioissa ja tehdä sen puolesta näissä asioissa sopimukset ja muut oikeustoimet.

Toimielimen jaostolle voidaan antaa ratkaistavaksi muitakin kuin kunnallislain 71 a §:n 1 momentissa tarkoitettuja asioita.

KunnallisL [953/1976](#) on kumottu KuntaL:lla [365/1995](#).

L:lla [155/2003](#) väliaikaisesti lisätty 2 momentti on kumottu L:lla [22.12.2006/1329](#).

7 § ([3.8.1992/736](#))

Milloin kahden tai useamman kunnan koko sosiaalihuollosta huolehtii kuntainliitto, sen on asetettava 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin yhteisesti jäsenkuntia varten. Tälle toimielimelle on annettava myös muissa laeissa sosiaalilautakunnalle säädetyt tehtävät.

7 a § ([3.8.1992/736](#))

7 a § on kumottu L:lla [3.8.1992/736](#).

8 § ([3.8.1992/736](#))

Valtion virkamies, jonka tehtäviin kuuluu sosiaalihuollon ohjaus ja valvonta, ei ole virka-alueellaan vaalikelpoinen 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuun toimielimeen.

9 § ([3.8.1992/736](#))

9 § on kumottu L:lla [3.8.1992/736](#).

10 § ([3.8.1992/736](#))

Sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä varten kunnassa tulee olla sosiaalihuollon ammatillista henkilöstöä.

Jokaisen kunnan käytettävissä tulee olla sellaisen asiakastyöhön osallistuvan viranhaltijan palveluja, jolla on sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. ([22.9.2000/813](#))

3 momentti on kumottu L:lla [2.12.2005/938](#).

11 §

Sosiaalihuollon toimintoja varten kunnalla on oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet.

12 § ([22.9.2000/813](#))

Edellä 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen laissa säädettyä päätösvaltaa ja oikeutta puhevallan käyttämiseen voidaan johtosäännöllä siirtää toimielimen alaisille viranhaltijoille henkilön tahdosta riippumatonta huoltoa koskevia päätöksiä lukuun ottamatta.

Edellä 10 §:n 2 momentissa tarkoitetulla viranhaltijalla, jonka 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin on tehtävään määrännyt, on oikeus toimielimen vahvistamien perusteiden ja yleisten ohjeiden mukaisesti toimielimen puolesta päättää kiireellisissä tapauksissa tahdosta riippumattoman huollon antamisesta ja siihen liittyvistä muista toimenpiteistä ja näissä tapauksissa käyttää toimielimen puhevaltaa itse tai asiamiehen välityksellä.

27 d § ([1.2.2002/68](#))

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevalla toiminnalla tarkoitetaan erityisien työhön sijoittumista edistävien kuntoutus- ja muiden tukitoimien järjestämistä.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaa toimintaa järjestetään henkilöille, joilla vamman tai sairauden tai muun vastaavan syyn johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista ja jotka tarvitsevat työhallinnon palvelujen ja toimenpiteiden lisäksi 1 momentissa tarkoitettuja tukitoimia työllistyäkseen avoimille työmarkkinoille.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan osana voidaan järjestää työtä, jossa työntekijä on työsopimuslain ([55/2001](#)) [1 luvun 1 §:ssä](#) tarkoitettussa työsuhteessa palvelun tuottajaan.

Edellä 3 momentissa mainitussa työssä noudatettavasta palkasta saadaan sopia työehtosopimuslaissa ([436/1946](#)) tarkoitettulla työehtosopimuksella, jota noudatetaan sen estämättä, mitä työsopimuslain 2 luvun 7 §:ssä säädetään työehtosopimusten yleissitovuudesta.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan palvelun tuottajalla on oikeus irtisanoa työntekijän työsopimus työsopimuslain 7 luvussa säädettyjen perusteiden ohella myös silloin, kun työn järjestäjä katsoo, että työntekijä ei ole 2 momentissa tarkoitettuihin tavoin työn tarpeessa.

27 e § [\(1.2.2002/68\)](#)

Vammaisten henkilöiden työtoiminnalla tarkoitetaan toimintakyvyn ylläpitämistä ja sitä edistävää toimintaa. Työtoimintaa järjestetään työkyvyttömille henkilöille, joilla vammaisuudesta johtuen ei ole edellytyksiä osallistua 27 d §:ssä tarkoitettuun työhön ja joiden toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin.

Vammaisten henkilöiden työtoimintaan osallistuva henkilö ei ole työsopimuslain 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettussa työsuhteessa toiminnan järjestäjään tai palvelun tuottajaan.

Vammaisten henkilöiden työtoimintaan sovelletaan työntekijän työturvallisuudesta annettuja säännöksiä myös silloin, kun henkilö ei ole työsuhteessa työnantajaan. Vammaisten henkilöiden työtoiminnan järjestäjän on otettava tapaturmavakuutuslain [\(608/1948\) 57 §:n](#) 1 momentin mukainen vakuutus työtoimintaan osallistuvalla. Vakuutuksen vuosityöansiona käytetään tapaturmavakuutuslain 28 §:n 6 momentin mukaista vähimmäisvuosityöansiota. [\(23.8.2002/753\)](#)

40 § [\(6.6.2003/430\)](#)

Yksikielisissä kunnissa ja kuntayhtymissä järjestetään sosiaalihoito kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Asiakkaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain [\(423/2003\) 10, 18 ja 20 §:ssä](#).

Kaksikielisen kunnan ja kaksikielisiä tai sekä suomen- ja ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän sosiaalihoito järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että asiakas saa palvelua valitsemallaan kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Kunnan tai kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat sosiaalihoitoon palveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Kunnan tai kuntayhtymän on tällöin mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun.

[41 §](#)

Milloin sosiaalihoitoon ilmeisessä tarpeessa olevan henkilön etu terveyden, kehityksen tai turvallisuuden vakavan vaarantumisen vuoksi sitä välttämättä vaatii eikä sosiaalihoitoon tarve muutoin ole selvitettävissä, sosiaalityöntekijällä on oikeus 6 §:n 1 momentissa tarkoitettun

toimielimen määräämän johtavan sosiaalihuollon viranhaltijan määräyksestä huollon tarpeen selvittämiseksi päästä tällaisen henkilön asuntoon tai muuhun olinpaikkaan. ([3.8.1992/736](#))
Milloin asuntoon tai olinpaikkaan pääseminen estetään, on sosiaaliviranomaisen pyydettävä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 22 §:ssä tarkoitettua virka-apua poliisiviranomaiselta. ([17.2.2006/125](#))

5 LUKU

Kuntien keskinäiset korvaukset

42 §

Milloin kunta on 15 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa antanut laitoshuoltoa muulle kuin omalle asukkaalleen, on kunnalla oikeus antamastaan vähintään 14 vuorokautta kestäneestä laitoshuollosta aiheutuvista kustannuksista saada hakemuksesta korvaus siltä kunnalta, jolle laitoshuollon järjestäminen 13 §:n mukaan olisi kuulunut.

Hakemus 1 momentissa tarkoitettun korvauksen saamiseksi on pantava vireille hallinto-oikeudessa kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun laitoshuoltoa on alettu antaa. Jollei hakemusta panna vireille sanotussa määräajassa, menettää kunta oikeuden saada korvausta laitoshuollosta, jonka se on antanut ennen hakemuksen vireillepanoa ja jota asianomainen kunta ei ole kirjallisesti suostunut korvaamaan. ([20.12.2002/1134](#))

Edellä 1 momentissa tarkoitettut korvausasiat ratkaisee se hallinto-oikeus, jonka toimialueella laitoshuoltoa antanut kunta on. ([20.12.2002/1134](#))

42 a § ([30.12.2010/1378](#))

Jos henkilö on sijoitettu perhehoitoon, laitoshoittoon tai asumispalvelujen avulla järjestettyyn asumiseen toisen kunnan alueelle ja hän käyttää kotikuntalain ([201/1994](#)) 3 a §:ssä säädettyä kotikunnan valinta-oikeuttaan, palveluja koskeva järjestämisvastuu siirtyy muuttopäivästä uudelle kotikunnalle.

42 b § ([30.12.2010/1378](#))

Edellä 16 a ja 42 a §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa vastuu kunnan päätökseen perustuvan perhehoidon, laitoshoidon tai asumispalvelujen tosiasiallisista kustannuksista säilyy aiemmallalla kotikunnalla. Uusi kotikunta laskuttaa kustannuksia vastaavan korvauksen aiemmalta kotikunnalta. Korvausta laskettaessa tosiasiallisista kustannuksista vähennetään seuraavat erät:

1) kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 55 §:ssä tarkoitettua valtionosuusprosenttia vastaava valtionosuus kyseisen henkilön ikäluokan perusteella määräytyvistä sosiaali- ja terveydenhuollon laskennallisista kustannuksista asukasta kohti; sekä

2) henkilöltä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain mukaisesti tai muuten perityt asiakasmaksut sopimuksen piiriin kuuluvista palveluista.

Kunnat voivat halutessaan sopia 1 momentissa tarkoitetun korvauksen tasosta myös muulla tavoin. Uusi kotikunta vastaa niiden palvelujen järjestämisestä ja kustannuksista, joita sopimus ei sisällä.

Tämän pykälän 1 ja 2 momentin säännöksiä sovelletaan niin kauan, kuin uusi kotikunta vastaa palvelujen järjestämisestä. Jos henkilön kotikunta vaihtuu, siirtyy vastuu palvelujen järjestämisestä seuraavalle kotikunnalle, 1 momentissa tarkoitetun kustannusvastuun säilyessä edelleen samalla kunnalla.

8 LUKU

Erinäiset säännökset

52 §

Kunta ja sosiaalihuollon henkilökunnan koulutuksesta huolehtiva oppilaitos tai korkeakoulu voivat sopia sosiaalihuollon toimintayksiköiden käyttämisestä sosiaalihuollon koulutustoiminnan järjestämiseen. Kunta on oikeutettu saamaan edellä tarkoitetusta koulutustoiminnan järjestämisestä aiheutuvista välittömistä kustannuksista täyden korvauksen korkeakoululta taikka koulutuksesta huolehtivalta muulta viranomaiselta tai yhteisöltä. Korvausta määriteltäessä otetaan huomioon myös se välitön hyöty, jonka kunta saa koulutustoiminnan ohessa.

2 momentti on kumottu L:lla [3.8.1992/736](#).

53 § ([28.1.2005/50](#))

Kunnan tulee huolehtia siitä, että sosiaalihuollon henkilöstö peruskoulutuksen pituudesta, työn vaativuudesta ja toimenkuvasta riippuen osallistuu riittävästi sille järjestettyyn täydennyskoulutukseen. Sosiaali- ja terveysministeriö voi antaa asetuksella tarvittaessa tarkemmat säännökset täydennyskoulutuksen sisällöstä, laadusta, määrästä, järjestämisestä, seurannasta ja arvioinnista.

54 § ([3.8.1992/736](#))

Edellä 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen on tarpeen mukaan oltava yhteistoiminnassa kunnan muiden viranomaisten, naapurikuntien toimielinten ja kansanterveyslain ([66/72](#)) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettujen toimielinten sekä kunnassa toimivien sellaisten yhteisöjen kanssa, joiden toiminta liittyy kunnan sosiaalihuollon tehtäviin.

Toimielimen on myös pyrittävä edistämään kunnan alueella sosiaalihuollon alalla toimivien yhteisöjen keskinäistä yhteistoimintaa sekä siinä tarkoituksessa tehtävä tarpeellisia esityksiä ja aloitteita.

55 § [\(31.10.2008/670\)](#)

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ja aluehallintovirasto voivat tarkastaa kunnan ja kuntayhtymän tässä laissa tarkoitettun toiminnan sekä toiminnan järjestämisessä käytettävät toimintayksiköt ja toimitilat silloin, kun tarkastuksen tekemiseen on perusteltu syy. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi lisäksi perustellusta syystä määrätä aluehallintoviraston tekemään tarkastuksen. Tarkastus voidaan tehdä ennalta ilmoittamatta. [\(22.12.2009/1541\)](#)

Tarkastaja on päästettävä kaikkiin toimipaikan tiloihin. Tarkastuksessa on salassapitosäännösten estämättä esitettävä kaikki tarkastajan pyytämät asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä tarkastuksen toimittamiseksi. Lisäksi tarkastajalle on salassapitosäännösten estämättä annettava maksutta hänen pyytämänsä jäljennökset tarkastuksen toimittamiseksi välttämättömistä asiakirjoista. Tarkastajalla on myös oikeus ottaa valokuvia tarkastuksen aikana. Tarkastajan apuna voi olla tarkastuksen toteuttamiseksi tarpeellisia asiantuntijoita.

Poliisin on tarvittaessa annettava Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle ja aluehallintovirastolle virka-apua tarkastuksen suorittamiseksi. [\(22.12.2009/1541\)](#)

Tarkastuksesta on pidettävä pöytäkirjaa.

Tarkastuksessa erityisesti huomioon otettavista asioista ja tarkastusmenettelyn tarkemmasta sisällöstä sekä tarkastuksessa pidettävästä pöytäkirjasta ja sen säilyttämisestä ja säilyttämisaikasta voidaan tarvittaessa säätää valtioneuvoston asetuksella.

56 § [\(22.12.2009/1541\)](#)

Jos sosiaalihuollon järjestämisessä tai toteuttamisessa havaitaan asiakasturvallisuutta vaarantavia puutteita tai muita epäkohtia taikka toiminta on muutoin tämän lain vastaista, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto tai aluehallintovirasto voi antaa määräyksen puutteiden korjaamisesta tai epäkohtien poistamisesta. Määräystä annettaessa on asetettava määräaika, jonka kuluessa tarpeelliset toimenpiteet on suoritettava. Jos asiakasturvallisuus sitä edellyttää, toiminta voidaan määrätä välittömästi keskeytettäväksi taikka toimintayksikön, sen osan tai laitteen käyttö kieltää välittömästi.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto tai aluehallintovirasto voi velvoittaa kunnan tai kuntayhtymän noudattamaan 1 momentissa tarkoitettua määräystä sakon uhalla tai uhalla, että toiminta keskeytetään, taikka että toimintayksikön, sen osan tai laitteen käyttö kielletään.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston ja aluehallintoviraston päätöstä toiminnan keskeyttämisestä taikka toimintayksikön, sen osan tai laitteen käytön kieltämisestä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei muutoksenhakuviranomainen toisin määrää.

Mitä tässä pykälässä säädetään, ei koske lääkelaisissa ([395/1987](#)) tarkoitettua toimintaa, jonka valvonnasta vastaa Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus. Jos Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto tai aluehallintovirasto on valvonnassaan havainnut lääkehuoltoa koskevia puutteita tai muita epäkohtia, niistä on ilmoitettava Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskukselle.

57 § ([22.12.2009/1541](#))

Jos sosiaalihuollon ohjauksen ja valvonnan yhteydessä todetaan, että kunta tai kuntayhtymä on tämän lain mukaista toimintaa järjestäessään tai toteuttaessaan menetellyt virheellisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ja aluehallintovirasto voivat antaa kunnalle tai kuntayhtymälle taikka virheellisestä toiminnasta vastuussa olevalle virkamiehelle huomautuksen vastaisen toiminnan varalle.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ja aluehallintovirasto voivat, jos asia ei anna aiheutta huomautukseen tai muihin toimenpiteisiin, kiinnittää valvottavan huomiota toiminnan asianmukaiseen järjestämiseen ja hyvän hallintotavan noudattamiseen.

Tässä pykälässä tarkoitettuun Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston tai aluehallintoviraston antamaan huomautukseen ja huomion kiinnittämiseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

58 § ([22.9.2000/813](#))

58 § on kumottu L:lla [22.9.2000/813](#).

59 § ([12.12.2014/1102](#))

59 § on kumottu L:lla [12.12.2014/1102](#).

60 §

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta annetaan asetuksella.